

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ

ЛАРИСА ШЕВЧЕНКО

**НЕОЛІНГВІСТИКА В УКРАЇНІ:
ДОСЛІДНИЦЬКА ПЕРСПЕКТИВА**

Монографія

Київ
Видавництво Ліра-К
2024

УДК 81'42(02)
ШЗ7

*Рекомендовано до друку Вченою радою ННІ філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 27 лютого 2024 р.)*

Рецензенти:

д-р філол. н., проф. І.В. Смуцинська
д-р філол. н., проф. О.А. Стишов
д-р філол. н., проф. І.Р. Корольов

Шевченко Л.

ШЗ7 Неолінгвістика в Україні: дослідницька перспектива:
[монографія]. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 200 с.
ISBN 978-617-520-768-0

У монографії в контексті сучасних дослідницьких теорій розглядається статус і наукова перспектива інноваційних напрямів філології, що корелюються і вибудовуються на стилістичних та комунікативних ідеях. Аналізуються модерні підходи до медіалінгвістики, юрислінгвістики, лінгвоекспертології, інтертекстуальності, лінгвістичної іміджелогії та інших наукових напрямів сучасності. Матеріал побудований на авторських концепціях розвитку мовознавчої науки XXI ст.

Розрахований на науковців, дослідників інноваційних напрямів сучасного наукового пізнання.

Видавничий проєкт

«Ідеї, постаті, тексти в українській культурі»

УДК 81'42(02)

ISBN 978-617-520-768-0

© Л.І. Шевченко, 2024
© Видавництво Ліра-К, 2024

**KYIV NATIONAL
TARAS SHEVCHENKO UNIVERSITY**

**EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC
INSTITUTE OF PHILOLOGY**

LARYSA SHEVCHENKO

**NEOLINGUISTICS IN UKRAINE:
A RESEARCH PERSPECTIVE**

Monography

Kyiv
Publishing Lira-K
2024

UDC 81'42(02)

*Recommended for printing by Scientific council of Educational and
scientific institute of philology of Kyiv national
Taras Shevchenko university
(protocol № 7 of 27.02.2024)*

Reviewers:

Doctor of Philology, prof. I.V. Smushchinska
Doctor of Philology, prof. O.A. Styshov
Doctor of Philology, prof. I.R. Korolyov

Shevchenko L.

Neolinguistics in Ukraine: a research perspective: [monography].
Kyiv: Publishing Lira-K, 2024. 200 p.
ISBN 978-617-520-768-0

In the context of modern research theories, the monograph examines the status and scientific perspective of innovative trends in philology, which are correlated with and built on stylistic and communicative ideas. The author analyzes modern approaches to media linguistics, legal linguistics, linguistic expertise, intertextuality, linguistic imageology and other scientific trends of the present. The material is based on the author's concepts of the development of linguistic science in the XXI century.

It is intended for scientists and researchers of innovative trends in modern scientific cognition.

Publishing project

«Ideas, figures, texts in Ukrainian culture»

UDC 81'42(02)

ISBN 978-617-520-768-0

© L.I. Shevchenko, 2024
© Publishing Lira-K, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
INTRODUCTION.....	10
РОЗДІЛ 1. НЕОЛІНГВІСТИКА В РИТМАХ ЧАСУ Й СУСПІЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	13
1.1. Неолінгвістика в Україні: дослідницький простір, проблеми	13
1.2. Неолінгвістика в контексті стилістичних дискусій XVI Міжнародного конгресу славістів	23
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВІСТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНИХ МЕДІА: ПОШУКОВА ПЕРСПЕКТИВА	31
2.1. Українська медіалінгвістика і світова дослідницька парадигма.....	31
2.2. Дискурс української медіалінгвістики у просторі сучасної славістики.....	37
2.3. Етика у проблемах і викликах медійного тексту	43
2.4. Колористика як вимір оцінних констант у медіа	49
2.5. Соціальна культура – мотиватор медійного інтертексту	55
2.6. Медійна інтертекстуальність у дослідницьких парадигмах сучасної лінгвістики	62
РОЗДІЛ 3. МЕДІЙНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ ЯК ДИСКУРСИВНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ МОВИ	76
3.1. Дискурсивна лексикографія в дослідницьких епістемах світової науки	76
3.2. Польсько-український погляд на медійну лексикографію: інноваційні проблеми	91
3.3. Нові слова як маркери часу та соціальної перспективи в медійній лексикографії	102

РОЗДІЛ 4. ІННОВАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИСЛІНГВІСТИЦІ ТА ЛІНГВОЕКСПЕРТОЛОГІЇ.....	113
4.1. Епіцентр гуманітарних досліджень у західній науці: юрислінгвістика	113
4.2. Київський національний університет імені Тараса Шевченка у створенні концептуальної моделі компетенцій із юрислінгвістики та лінгвоекспертології	126
4.3. Вербалізована свідомість в експертному аналізі: наукові інтерпретації тексту	133
4.4. Лінгвоекспертиза усного та писемного тексту: критерії аналізу	142
4.5. Медіатекст у лінгвістичній експертизі: критерії фахової аргументації	151
 РОЗДІЛ 5. ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПОШУК В ІННОВАЦІЙНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	159
5.1. Дослідницький потенціал у лінгвістичній іміджелогії: постановка проблеми	159
5.2. Когніція зумовленостей між медійним кларизмом і масовою мовною свідомістю	167
 ЛІТЕРАТУРА	178
 ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА	191
INFORMATION ABOUT AUTHOR	191

ПЕРЕДМОВА

Сучасна наука як дієвий інструмент пізнання світу зосереджує увагу на нових, концептуально побудованих теоріях, методах, вимірах інтелектуального осягнення буття. Лінгвістика у сформульованій тезі є не тільки однією зі спеціальних форм наукового знання про слово та його репрезентативні системно-структурні рівні (від звуку / графеми – до тексту), але і моделлю мисленнєвої реальності.

Думка про мову / мовну діяльність як репрезентанта мислення не є дискусійною. Питання екстраполюється у глибину аргументації щодо природи мови, її формотворення та функційності, міждисциплінарну фактологію і принципово нові концепції аналізу мовної діяльності, пов'язані сьогодні насамперед із біологією, хімією, зокрема нейрофізіологією та науковими доведеннями інших галузей науки, що дозволяють обґрунтувати нові парадигми знання.

Мова і мовознавство постають як дві рівноцінні іпостасі одного об'єкта: мова – форма мислення, мовознавство – знання про названу формалізовану дійсність, її функціонал і тенденції розвитку.

Водночас перед лінгвістами стоять ті ж виклики, що і в інших напрямках науки – пошук нових нестандартних підходів, методів, інтерпретацій об'єктивно динамічної природи, соціокультурних трансформацій, реального і прогностичного життя людини у світі та пізнаваному всесвіті. І коли говоримо про мову як відкриту систему, що постійно змінюється відповідно до ритмів життя народу / народів, набуваючи потужності в комунікативному просторі, диференціюючи мовні ресурси за сферами спілкування, жанрами, моделюючи типологію процесів мислення, говоримо про осягнення динаміки мислення людини: від простого – до складного (напр., від простої номінації – до символу, від словосполучення чи

простого речення – до складної синтаксичної структури та ін.); від однозначного слова – до багатозначності через складні процеси мислення в механізмах метафоризації, метонімізації, функціональних перенесень; інструментально – через принципи аналогії, зіставлень, протиставлень та ін., що виявляються у сформованих мовно-стилістичних структурах порівнянь граматичних моделей синтаксичного паралелізму, градації та ін.

Мова постає абсолютним репрезентантом *homo sapiens* і осягнути цю абсолютність неможливо лише в описовості. Описовість – зовнішній маркер сутності мови. Метафорично, – це айсберг, у якому недостатньо знати про $\frac{1}{8}$ мандруючого льодовика, щоб робити висновки щодо природи явища в цілому: $\frac{7}{8}$ мають бути пізнані й адекватно оцінені / інтерпретовані та пояснені в концептах і доведеннях певної теорії. Тобто, від візуально спостереженого ми заглиблюємося в те, що ще має бути спостереженим й науково інтерпретованим, перш ніж говорити про об'єктивізовану істину.

Сьогодні в лінгвістиці, яка має велику історію й безперечні досягнення, є багато невирішених проблем, що концептуально потребують нових підходів. Вочевидь, процеси мовної динаміки, співмірні з пізнавальною діяльністю людини, впливають на принципи формування норми. Норма постає як певний комунікативний ідеал, регулятор мовної діяльності в соціумі. А отже, критерій історичності, мобільності норми як кореляції реальних змін (тенденцій розвитку) мови й пояснювальної здатності та регулятивності теорії щодо норми є пріоритетом для лінгвістів. Чому ж актуалізованими і сьогодні є критерії вживаності лише у певному регіоні або власний мовний досвід певного дослідника, покликання на мовну практику минулих століть й аналогічні критерії, що не збігаються з реальними тенденціями розвитку сучасної мови. Як це сталося з гостро емоційною дискусією щодо фемінітивів чи звуків (і відповідною графемі “r”) у запозиченнях із грецької мови. Закон аналогії в цьому випадку не працює, адже йдеться про різні історико-культурні періоди засвоєння іншомовних слів, різні шляхи засвоєння, входження іншомовної лексики в українську мову безпосередньо з мови-донора або через посередництво інших мов та ін.

Окремий комплекс невирішених питань у сучасній лінгвістиці пов'язаний зі стилістичною нормою – лабільною в комунікації інфораційної ери, диференційованою не тільки за функціональними стилями, але і за жанрами, в багатьох випадках, за носіями інформації (паперовими, радійними, телевізійними, електронними та ін.).

Неонапрями мовознавства, що в основі своїй передбачають глибокий аналіз функцій мови і співмірні, породжені за статусом із функціональною стилістикою, водночас потребують компетенцій дослідника і в інших пошукових парадигмах. Крім міждисциплінарності, як-от у медіалінгвістиці, юрислінгвістиці, іміджелогії та ін. сферах сучасного життя мови, науковий аналіз є недостатньо об'єктивним без нейрофізіології, філософії, інших наук про соціальну людину та її мову в певний історичний період та у кореляції мови й теорій, що синтезують різновекторність наукового аналізу.

Навіть окреслення проблемних і дуже важливих питань, які потребують нових, часом нестандартних вирішень, є самостійною проблемою, ще остаточно не сформульованою.

Соціокультурні виклики сучасних суспільств – це конкуренція і за здатність наукового аналізу системно і відповідно до реалій часу обґрунтовувати можливість мови бути репрезентативною формою інтелектуальної свідомості народу.

Нове життя, як відомо, нового прагне слова. І в цьому сенс неолінгвістики.

INTRODUCTION

Modern science as an effective tool for cognizing the world focuses on new, conceptually constructed theories, methods, and aspects of intellectual comprehension of existence. Linguistics in the formulated thesis is not only one of the special forms of scientific knowledge about the word and its representative systemic and structural levels (from sound/grapheme to text), but also a model of the mental reality.

The idea of language/linguistic activity as a representative of the thinking is not controversial. The issue extrapolates into the depths of arguments about the nature of language, its formation and function, interdisciplinary evidence, and fundamentally new concepts of analyzing language activity, which are now primarily associated with biology, chemistry, particularly neurophysiology, and scientific evidence from other fields of science that allow us to substantiate new paradigms of knowledge.

Language and linguistics appear as two equivalent facets of the same object: language is a form of thinking, and linguistics is the knowledge about the named formalized reality, its functionality, and its development trends.

Linguists face the same challenges as in other areas of science: the search for new non-standard approaches, methods, and interpretations of the objectively dynamic nature, socio-cultural transformations, real and predictable human life in the world and the cognizable universe. And when we talk about language as an open system that is constantly changing under the rhythms of the life of the people/peoples, gaining power in the communicative space, differentiating language resources by spheres of communication, genres, modeling the typology of thinking processes, we are talking about comprehending the human thinking dynamics: from simple to complex (for example, from a simple nomination to a symbol, from a phrase or a simple sentence to a complex syntactic structure, and so

on); from an unambiguous word to ambiguity through complex thinking processes in the mechanisms of metaphorization, metonymization, functional transposition; instrumentally - through the principles of analogy, comparison, contrast, and so on, which are manifested in the established linguistic and stylistic structures of comparing grammatical models of syntactic parallelism, gradation, and so forth.

Language appears as an absolute expression of homo sapiens, and it is impossible to comprehend this absoluteness only in descriptiveness. Descriptiveness is an external marker of the essence of language. Metaphorically, it is an iceberg in which it is not enough to know about $\frac{1}{8}$ of the traveling glacier to draw conclusions about the nature of the phenomenon as a whole: $\frac{7}{8}$ must be cognized and adequately evaluated/interpreted and explained in the concepts and arguments of a particular theory. In other words, from what is visually observed, we go deeper into what still needs to be observed and scientifically interpreted before we can speak of the objectified truth.

Currently, linguistics, which has a long history and undeniable achievements, has many unresolved problems that are conceptually in need of new approaches. The processes of linguistic dynamics, commensurate with human cognitive activity, influence the principles of norm formation. The norm appears as a certain communicative ideal, a regulator of language activity in society. Consequently, the criterion of historicity, mobility of the norm as a correlation of real changes (development trends) in the language, and the explanatory capacity and regulatory power of the theory regarding the norm is a priority for linguists. Why are the criteria of use only in a certain region or a researcher's own linguistic experience, references to the language practice of past centuries, and similar criteria that do not coincide with the real trends in the development of the modern language still relevant today? This is what happened with the heated debate over femininizers or sounds (and the corresponding "g") in Greek loanwords. The law of analogy does not work in this case, because we are talking about different historical and cultural periods of assimilation of foreign language words, different ways of assimilation, the entry of foreign language vocabulary into the Ukrainian language directly from the donor language or through the mediation of other languages, and so forth.

A separate set of unresolved issues in modern linguistics is related to the stylistic norm, which is labile in the communication of the information age, differentiated not only by functional styles but also by genres, and in many cases, by medium (paper, radio, television, electronic, and others).

The neo-directions of linguistics, which are based on a deep analysis of the functions of language and are commensurate in status with functional stylistics, at the same time require the researcher's competencies in other search paradigms. In addition to the interdisciplinary nature of media linguistics, legal linguistics, image studies, and other areas of contemporary use of language, scientific analysis is not sufficiently objective without neurophysiology, philosophy, and other sciences about social humans and their language in a particular historical period, and the relationship between language and theories that synthesize the multi-vector nature of scientific analysis.

Even the identification of problematic and very important issues that require new, sometimes unconventional solutions is an entirely separate problem that has not yet been fully formulated.

The sociocultural challenges of modern societies also mean competition for the ability of scientific analysis to systematically and in line with the current realities of the time to substantiate the possibility of language to be a representative form of the intellectual consciousness of the people.

As we all know, a new reality is always looking for new words. And herein lies the essence of neolinguistics.

Розділ 1

НЕОЛІНГВІСТИКА В РИТМАХ ЧАСУ Й СУСПІЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

1.1. Неолінгвістика в Україні: дослідницький простір, проблеми

Поняття “*неолінгвістика*” є одним із наукових, а отже, об’єктно-предметних маркерів інформаційної ери в цивілізації. Якщо звернутися до семантичного обсягу цього поняття, можна спостерегти неоднозначність, а часом і суперечливість у розумінні змісту неолінгвістики, що пояснюється вочевидь різними парадигмами пізнання, сформованими чи такими, які ще тільки формуються, або гіпотетично можуть з’являтися в мовознавстві.

Лінії дискусії окреслюють дуалізм традиційних парадигм, з усім спектром наукових досягнень, результатів і апробованих методів аналізу мовних явищ, а в іншій частині спектра – інноваційного знання, співмірного з часом цивілізації, викликами та тенденціями її розвитку.

Часто лінгвістичні дискусії формалізуються в семантиці складників композита “*неолінгвістика*”, де формант “*нео*” автоматично відносить поняття до нового, перспективного, очікуваного, сучасного. Пояснювальна здатність такого підходу обмежується тим, що напівафікс “*нео*” позначає не тільки предметну сферу “*нової*” лінгвістики, але й цілий ряд аналогових за будовою, проте різних за змістом, хронологією, напрямками гуманітаристики знання (див., зокрема, *неологія*, *неокласицизм*, *неокласики*, *неофіти* та ін.).

Щодо хронології як часової віднесеності саме до сучасного чи перспективного знання поняття “неолінгвістика” також не дістає надійних пояснень, якщо зіставити його з традиційним – лінгвістика. Адже в різні періоди становлення й розвитку мовознавства можна натрапити на уточнювальну форму наукового аналізу – сучасна / модерна / нова лінгвістика: спостерігаємо назване означення щодо номінації лінгвістики і в XIX, і у XX, і сьогодні, вже у XXI ст.

Існують й інші, філософські за сутністю пояснення щодо відмінностей понять “*лінгвістика*” й “*неолінгвістика*” – критерії розрізнення в цьому випадку спираються на аргументацію еволюціонізму, здатність людини змінюватися в часі, накопичувати досвід, відповідно щоразу на вищому рівні систематизації та наукової абстракції інтерпретувати набуті досвід і знання, а отже, еволюціонувати від традиційної лінгвістики (яку ще й досі часто відносять тільки до емпіричної науки) – до неолінгвістики, яка не обмежується знанням про систему і структуру мови.

Критерії еволюціонізму розробляються, як відомо, у різних філософських напрямках і дістають, на наш погляд, серйозної аргументації у філософії мови. Проте поняття неолінгвістики залишається в названій філософській постановці проблеми операційним, але не домінантним: предметність еволюціонізму полягає передусім у розробці інших питань – часу, руху, змін, буттєвості людини, розвитку її свідомості та ін. (згадаймо хоч би великого діалектика Гегеля з його увагою до рівнів мислення людини та мовних форм, які їх репрезентують, але без уваги лише до мовознавства).

Як перспектива розвитку лінгвістики, її відповідна новому часові модель наукової рефлексії, неолінгвістика аналізується, зокрема в теорії інтелектуалізації літературної мови [Шевченко 2001]. Йдеться про синкретичний аналіз, де об’єднуються вже названі підходи до розвитку мови й мовознавства з результатом інших наук про людину, її мову, соціокультурні функції мови, здатність бути інтелектуальним інструментом в осягненні цивілізаційної перспективи. З

погляду еволюціонізму закономірність об'єднання наукових знань про людину, її диференційну характеристику – мову, мовну свідомість як інтелектуальну рефлексію на світ, функціональний ресурс мови й відповідно спеціалізацію мовних одиниць є доведеною і продуктивною.

Найперше синкретизму наукових знань сприяла продуктивна для науки ХХ ст. (але й сьогодні) теорія функціоналізму, з її зосередженістю на спектрі можливих функцій мови, її соціальній і культурній динаміці, обґрунтуванні мотиваційних (екстра- й інтралінгвістичних) критеріїв щодо добору й використання мовних одиниць. Вихід системно-структурного знання (а ще раніше – описової граматики) у бурхливий світ множинно прогнозованих комунікативних сфер / функціональних стилів спричинив до ефекту дослідницького простору, який безкінечно розширюється. Атрибуція *функціональний* часом стає надлишковою не тільки у стилістиці (бо і справді перспектива зосереджується на реальних інтенціях мови, що співвідносні з ритмами життя), але і в інших мовознавчих напрямках – граматиці, лексикографії та ін., для яких недостатньо констатувати мовне явище чи його формалізовані варіанти. До уваги неодмінно мають братися мотивації виникнення мовного явища, його спеціалізації відповідно до сфер комунікації, можливого розвитку.

Із цього погляду соціо- чи психолінгвістика є, безумовно, інноваційним знанням попереднього століття, що активно розвивається й сьогодні, інтегруючи результати наукових спостережень і методик у загальну теорію інтелектуальної еволюції літературної мови.

Насправді навіть приблизний перелік інноваційних для лінгвістики напрямів науки є достатньо великим – нейролінгвістичне програмування, комп'ютерне моделювання, лінгвістична експертиза, медіалінгвістика, юридична лінгвістика, політична лінгвістика, бізнесова лінгвістика, лінгвістична іміджелогія, PR-лінгвістика та ін. – усі вони є синкретичними за природою і заповнюють вкрай важливі для розуміння процесів розвитку соціальної людини наукові лакуни.

У зв'язку зі сказаним постає ряд питань, основними з яких (відповідно до заявленої проблеми) є: як названі інноваційні напрями лінгвістики репрезентовані в українському мовознавстві? чи можна їх номінувати за загальним поняттям неолінгвістика? чи повною мірою відображає сформована сьогодні інноваційна лінгвістика тенденції розвитку й необхідні комунікативні запити інформаційної ери цивілізації?

Українське мовознавство з відомих причин історико-культурних і соціальних особливостей розвитку достатньо тривалий час було зосереджене на вирішенні фундаментальних дослідницьких завдань, серед яких:

- історико-етимологічний аналіз процесів становлення й розвитку української мови (І. Огієнко, Л. Булаховський, І. Білодід, Г. Півторак, Ю. Шевельов, В. Русанівський, В. Складенко, В. Німчук, їхні учні й дослідники, які створили переконливу панораму історичної тяглості й самодостатності української мови);

- дослідження граматичної та фонетичної систем української мови, де до вже названих учених можна додати І. Кучеренка, Н. Тоцьку, Л. Скалосуб, О. Тараненка, А. Загнітка, І. Вихованця, К. Городенську, численних і продуктивних авторів дисертаційних робіт і граматик для університетської дидактики;

- порівняльно-історичні дослідження, вивчення міжмовних контактів і зв'язків (О. Потебня, Л. Булаховський, О. Ткаченко, О. Тараненко, К. Тищенко та ін.);

- аналіз семантики слова в дискурсах внутрішньої форми, етнопсихології, лінгвофольклористики, що значною мірою спираються на потебнянську традицію (О. Потебня, С. Єрмоленко, Л. Лисиченко, Н. Слухай, Т. Радзівська, Ю. Дядищева-Росовецька та ін.);

- пізнання можливостей слова в текстах різних стильових, жанрових і комунікативних ситуацій

(В. Русанівський, Д. Баранник, М. Пилинський, С. Єрмоленко, Т. Панько, Л. Лисиченко, Л. Пустовіт, Ф. Бацевич, М. Голянич, Л. Ставицька, дослідники київської, харківської, львівської та інших наукових шкіл, які активно працюють у сучасному українському мовознавстві);

- формування принципів і засад наукової лексикографії, що включає і практичну діяльність лексикографів зі створення базових, фундаментальних лексикографічних праць історичного, етимологічного, загального словника української мови, фразеологічного, комплексу термінологічних словників із хімії, юриспруденції, медицини, фізики, геології, математики, інших галузей наукового знання, дискурсивних словників, які репрезентують граматичну будову мови, її варіативні можливості та здатність до функціонального заміщення мовних одиниць – синонімічних, антонімічних, епітетних та ін. (бібліографія цих робіт є переконливою і може становити окрему дослідницьку працю);

- аналіз процесів термінотворення, систематизації та структурування термінів, взаємозалежностей і взаємозумовленостей української терміносистеми й універсальних для наукової сфери міжнародних терміносистем (В. Широков, А. Загнітко, Т. Панько, Т. Кияк, І. Кочан, Г. Мацюк та ін.);

- теоретичне й лінгвофілософське осмислення онтологічних інтенціональних характеристик мови, формулювання принципів і критеріїв її епістемного пізнання (О. Потєбня, пізніше – Л. Булаховський, О. Білецький, О. Мельничук, С. Кримський, Т. Руденко, А. Загнітко, Ф. Бацевич та ін.).

Зауважимо, що в класичній українознавчій традиції відбулися й відбуваються процеси, характерні для наукового знання взагалі – з одного боку, спеціалізація, що передбачає заглиблення у проблему, її докладне вивчення й аргументацію, з другого, – розширення спектра досліджуваної проблематики, вихід у суміжні сфери аналізованого питання,

з відповідною постановкою нових завдань, іншого рівня наукової абстракції та можливих узагальнень. Думаємо, що в діалектиці названого пізнавального процесу виявляється зрілість науки, як і масштаб дослідника, який від конкретно-наукового аналізу виростає до узагальнень, здатності комплексно вивчати спостережувані об'єкти. Врешті, саме такою постала українська лінгвістика вже від початку системного формування філологічного наукового напрямку. Найцитованіший у філології (і не тільки) О. Потебня, як відомо, запропонував науковій громадськості глибоку граматичну теорію і водночас одну з найперших в україністиці праць з філософії мови, яка з часом не втрачає своєї актуальності. Ученими поліфонічного спектра досліджень були і є Л. Булаховський, О. Білецький (на цю характеристику в оцінці названих наукових особистостей вказує, зокрема, і їхній учень – Ю. Шевельов – у мемуарній прозі), В. Русанівський, О. Мельничук, В. Склярєнко, Л. Лисиченко, О. Ткаченко, Г. Півторак, А. Загнітко, О. Тараненко, Ф. Бацевич та ін. Число наукових особистостей можна продовжувати і продовжувати, і такий перелік для української лінгвістики є оптимістичним і перспективним.

Таким чином, фундаментальні теоретичні засади і сформований погляд на системно-структурну будову української мови, її історичні витoki, еволюційні зміни, аргументація щодо здатності національної мови вербалізувати мовну свідомість народу й бути універсальним інструментом соціальної та міжособистісної комунікації в новому часі вже сформовані. Залишається питання перспективи.

Неолінгвістика власне і постає як відповідь наукової спільноти на виклики часу, позначеного як інформаційна ера в сучасній цивілізації. Розподіл наукових галузей на фундаментальні та прикладні втрачає однозначність, одновимірність, чіткість і певною мірою дискредитує оцінність результатів окремих наукових досліджень.

Візьмемо до аналізу, наприклад, медіалінгвістику. Синкретичність назви очевидна. Об'єктом є мова у сфері соціальної комунікації. Предметність наукових спостережень широка – від специфіки функціонування мовних одиниць у

медіастилі, його жанрових формах і підстилях, на різних типах носіїв (паперових, електронних, звукових, візуальних), у комунікації міжособистісній, у різних соціальних стратах (з урахуванням мовної комунікації серед реципієнтів, різних за віком, соціальним статусом, рівнем культури, місцем проживання, світоглядом та ін.). Коректність наукового забезпечення аналізу передбачає також врахування органічних взаємозалежностей між літературною мовою і мовним ресурсом, який належить до мовного реєстру національної мови, але перебуває поза літературною нормою (територіальні та соціальні діалекти).

Самодостатнє питання – неологія, інтернаціоналізація лексичного та фразеологічного складу мови як активних процесів у сучасному глобалізованому світі, що передусім виявляються в медіамові. Насправді предметна сфера медіалінгвістики безкінечно і стрімко формує нові й нові наукові завдання, що потребують не тільки швидкої відповіді, але й формування світоглядно-наукової парадигми, у якій покликання на усталену норму й узус уже сьогодні є недостатніми. У наукових дискусіях і практиці наукового спілкування немає однозначної відповіді на реальне мовне явище – літературну медійну фразеологію, поширений певний нормативно-естетичний скептицизм щодо сленгових форм (наприклад, в інтернет-комунікації, рекламі). Лінгвісти часто не мають одностайної думки про реалії мовного життя, намагаючись не осмислити його у складному світі динамічної культури, пришвидшеного (як твердять фізики) часу, нових способів передачі інформації, врешті, жорсткої конкурентності культур, до яких належить і мова.

Отож, чи можна дістати відповіді на ці та інші численні питання лінгвістові, який залишиться в межах компетенції тільки свого фаху? Інтралінгвістичні мотивації, апробовані ще у ХХ ст., дістають у наш час особливої пояснювальної здатності в такій динамічній сфері суспільної комунікації, як медіа. Соціальні, політичні, культурні та інші мотивації визначають як рівень, так і форму масової комунікації, безумовно, впливають на мову, її рух і, наголосимо, перспективу розвитку. На нашу думку, без знання соціальної

психології, соціології, політології, історії культури, а ще – основ нейролінгвістики, політтехнологій, інших сфер знання, які дадуть змогу об'єктивно розглянути процеси, що відбуваються у мові медіа, медіалінгвістика не є перспективною. І що більше об'єктивних мотивацій враховуються в аналізі медійної комунікації, то вагомішим є науковий результат. Прогностичний аспект таких досліджень – спостереження тенденцій розвитку мови, можливі пропозиції щодо регулятивних механізмів у мовній політиці, стилістичній нормі, прийнятних чи неприйнятних змінах у системо-структурній будові самої мови.

Як гуманітарна наукова сфера українська медіалінгвістика не може існувати в опозитивній моделі фундаментально-прикладного знання. Фундаментальне, як відомо, набуває цінності, якщо аналізує час і простір культури, реалії буття мови, на яких вибудовується прогноз щодо її існування, конкурентності, здатності до комунікативної повноти й ефективності.

І саме таке розуміння медіалінгвістики дозволяє нам віднести її до неолінгвістики – синкретичного, як уже наголошувалося, напряму, який формує наукову перспективу у світовому мовознавстві. Дозволимо собі наголосити на такій позиції, що неодноразово аргументувалася нами на поважних наукових конференціях (зокрема, у Києві, Варшаві, Познані, Белграді та інших містах) і на сторінках фахових періодичних видань (напр., наукометричний збірник “Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика” – <https://apultp.knu.ua>).

Медіалінгвістика як науковий дискурс зосереджений на медіакомунікації, що є особливою вербальною системою інформаційного діалогу в суспільстві, очевидно реалізує нову мовну дійсність, а отже, потребує адекватного інтелектуального інструментарію для пояснень і передбачень процесів, що відбуваються в мові доби інформатизації.

Українське мовознавство як життєдайний науковий організм реагує на виклики часу. Ще з 60–70-х років минулого століття, коли лінгвістика обґрунтовує категорії стилістичної норми (М. Пилинський), у Дніпрі формується школа,

спрямована на аналіз різних типів медійної комунікації (Д. Баранник), а в Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України розробляються проблеми жанрів і стилю масової інформації загалом (В. Русанівський, С. Єрмоленко та ін.), відбувається актуалізація дослідницьких нових питань.

Входження медіалінгвістики до кола інноваційних напрямів філології відбувається пізніше. У наш час, коли поняття неолінгвістики є достатньо апробованим і навіть, дозволимо собі сказати, тривіальним у світовій науці, українська медіалінгвістика також має певні відповіді на інформаційні виклики. Київська медіалінгвістична школа продуктивно працює над різними загальними і частковими медіалінгвістичними проблемами (О. Стишов, Т. Радзієвська, Л. Шевченко, С. Чемеркін, Т. Коць, Д. Сизонов, Л. Шулінова, Д. Дергач та ін.), формується одеська медіалінгвістична школа (Т. Ковалевська, М. Мамич, Н. Кутуза та ін.), в активі якої проведення міжнародних і всеукраїнських конференції з проблем медіакомунікації, захищено численні дисертації, прямо або фрагментарно звернені до окремих проблем медіалінгвістики (їхня тематична бібліографія, очевидно, ще потребує впорядкування).

Найоперативнішою і найсерйознішою відповіддю на виклики часу вважаємо відкриття в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка спеціалізації “Медіалінгвістика” у бакалавріаті та відповідної спеціалізації в межах програми підготовки магістрів. Українські медіалінгвісти забезпечили університетську дидактику авторськими програмами для різних рівнів спеціалізації, термінологічним інструментарієм, що представлено у виданнях “Медіалінгвістика. Словник термінів і понять” (Л. Шевченко, Д. Дергач, Д. Сизонов) [Медіалінгвістика 2013; Медіалінгвістика 2014], підручнику [Теорія медіалінгвістики 2021]; постійна медіалінгвістична рубрика із широким колом авторів є у фаховому періодичному виданні “Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика”, що входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, ERIH+, DOAJ, ResearchBib та ін.

Проте питання залишаються. Сформована у західній науці вже нова традиція є динамічнішою, концептуально осмисленою, з ентузіазмом сприйнятою суспільством як синтез наукових знань про різні сфери інтелектуальної діяльності. Медіалінгвістика (і вужче – медіастилістика) вільно входить до системи університетської підготовки провідних університетів Європи й Америки. Неолінгвістичний напрям як окремий і предметно окреслений, зазначено в університетській освіті ряду німецьких, американських, канадських, польських та інших університетів світу. В аспекті різних теорій і методологій розробляються ідеї про функціональний статус мови в сучасному суспільстві, форми і принципи її адаптації до викликів інформаційної цивілізації, перспектив розвитку і впливу на мовну свідомість людей.

Ще складніша ситуація з іншими напрямами неолінгвістики – юрислінгвістикою, лінгвістичною експертизою, іміджелогією, PR-лінгвістикою, інформаційними лінгвотехнологіями та ін. У багатьох випадках українські мовознавці тільки починають формулювати важливі для нашої науки проблеми, як це відбувається з юрислінгвістикою та лінгвоекспертологією (Ю. Прадід, Л. Шевченко, Л. Компанцева, Д. Сизонов та ін.), створюють операційний термінологічний апарат для концептуального представлення напрямку [Прадід 2011; Юрислінгвістика 2015; Компанцева 2018; Лінгвістична експертиза 2021; Лінгвістична іміджелогія 2023], формулюють відповідні спеціалізації (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, цикл дисциплін з лінгвоекспертології та юрислінгвістики для бакалавріату та магістратури), зосереджуються на підготовці дисертаційних робіт з неолінгвістичних галузей знань – лінгвістичної іміджелогії, юрислінгвістики, бізнесової та PR-лінгвістики та ін.

Безумовно, велику перспективу має проєкт, заснований академіком В. Широковим “Всеукраїнський лінгвістичний діалог”. Ідеолог проєкту, теоретик і один з найавторитетніших фахівців у сфері лінгвотехнологій, В. Широков вибудовує

конкурентну модель інноваційного знання, де інтелектуальні інтенції людини, вербалізовані в мові, будуть співмірними з технологічними можливостями передачі та творення інформації в сучасному суспільстві. Що більше, мовознавчі завдання стимулюватимуть розвиток технологій, що й передбачає зміст неолінгвістики як синкретичного напрямку в сучасному пізнанні світу.

Українська неолінгвістика, отже, є об'єктивною науковою реальністю, що відображає загальні тенденції інтелектуального розвитку людини, її можливості адекватно та перспективно будувати, конструювати й осмислювати проблеми суспільного розвитку. Співмірна зі світовим науковим пошуком, неолінгвістика в Україні має серйозну перспективу, хоча й потребує консолідації зусиль, вироблення наукової стратегії розвитку, визначення й обґрунтування пріоритетних завдань. Врешті, бачення перспективи – це вже крок на шляху до неї за умови консолідації фахових зусиль і ритму наукової конструктивної роботи, яка відповідатиме ритму інформаційної цивілізації.

1.2. Неолінгвістика в контексті стилістичних дискусій XVI Міжнародного конгресу славістів

Синхронізація наукової свідомості з часом культури, здавалося б, не потребує доведень. Однак уже в першому наближенні постають питання до- і постчасової хронологізації певного часу культури, конфігуративності її розвитку, переходу різних форм культури з одного часового зрізу в інший, еволюційності культурної свідомості, актуалізації одних культурних патернів, стагнації чи деструкції інших і врешті, що породжує інтелектуальну ейфорію, – постановня нових, незвичних, парадоксальних ідей, нестандартної рефлексії в пізнанні та осягненні світу.

Наукова свідомість, на нашу думку, у спраглому пошуку істини й нового, незвіданого рельєфно відбиває характерні для конкретного часу культури тенденції розвитку,

залишаючись екзистенційно свідомістю людини. І в цьому її найглибший смисл.

На XVI Міжнародному конгресі славістів, який відбувся в Белграді (Республіка Сербія) 20–27 серпня 2018 року, тріада “людина – наука – час культури” була домінантною, визначивши особливості наукового спілкування – відкритого до діалогу, зверненого до нової інформаційної доби, породжувального щодо нових ідей, уважного до спадковості наукової традиції та водночас дружнього і поважаного щодо наукових авторитетів. У часі культури першої чверті ХХІ століття виразно виявилася гуманістична традиція, сформована, зокрема, у славістиці, спільності духовних цінностей із науковими вчителями й колегами. Згадувались у цьому контексті гідні поваги сторінки В’яч. Вс. Іванова, адресовані до лінгвістики третього тисячоліття, в яких метр лінгвістики не тільки вважав за потрібне відтворити становлення власної наукової свідомості, але й пояснити впливи на неї ідей *перших* лінгвістів ХХ ст. – від Ф. де Соссюра й Е. Сепіра, дослідників “тартусько-московської” школи, Празького і Віденського наукових гуртків – до опрацювання новаторських ідей аналізу мовних категорій із погляду математичної логіки, що розроблялися в університетських гуртках разом із В. Успенським, П. Кузнецовим та семінарі з Д. Бочваром.

Зауважимо водночас на тому, що ідея формування Міжнародного комітету славістів, рівно як і смисл проведення конгресів / з’їздів (з 1929 р.), спираються на розуміння необхідності об’єднати зусилля в розвитку славістичної науки. Не менш вагомою є потреба в обміні науковими інноваціями, досвідом, ознайомленні з результатами досліджень науковців різних країн світу.

Показовою у сенсі сказаного є географія учасників Конгресу – від Америки з її новаторськими підходами до аналізу мовних і літературних явищ (Тімберлейк Ейлен, Лонгінович Толіслав, Флайер Майкл, Даниленко Андрій та ін.) – до авторитетних європейських славістичних шкіл (Ферро Марія К’яра, Ромолі Франческа, Брагоне Марія Крістіна, Беніньї Валентина, Скарн Марко, Котта Рамузіно та ін. –

Італія; Вардиц Владислава, Челбаєва Тетяна, Менгель Світлана, Бергер Тільман, Грубер Райнер, Колер Гун-Бріт та ін – Німеччина; Аршембо Сільві, Азам Олів'є та ін. – Франція), численних учасників конгресу з інших європейських наукових ареалів, де Норвегія, Бельгія, Латвія, Данія, інші країни об'єднуються спільним славістичним пошуком. Зі зрозумілих причин найширшою була географія слов'янських країн, як і коло аналізованих ними проблем.

Щодо стилістичної проблематики, зокрема її функціонального напрямку. Названа проблематика визначила дискусійні питання кількох спеціальних тематичних блоків, секцій і круглих столів – Тематичний блок 1.6: *Медіакультура і стиль*, секція 1.1.6: *Стилістика*, секція 1.2.4: *Історія слов'янської книжної культури – стилістичні формації, жанри, книжні традиції*, круглий стіл “*Інтернет-стилістика: сучасні тенденції, проблеми і перспективи*”.

Зауважимо й на тому, що функціональний потенціал мови, її різножанрові форми, стилістичний ресурс стали у високому лінгвістичному обговоренні предметом аналізу й у номінально співвіднесених зі стилістичними тематичних блоках і секціях, таких як секція 1.19: *Термінологія і термінографія*, секція 1.11: *Семантика і прагматика*, секція 1.22: *Мовна політика*, секція 1.24: *Лінгвокультурологія*, секція 2.8: *Слов'янська книжність – релігія – філософія – політика – культура*; діалог *Схід-Захід: національна ідеологія*, секція 2.12: *Слов'янський фольклор, фольклористика, міфологія*; тематичний блок 2.10: *Межі фольклору vs моделі поля інтерпретацій фольклорного тексту* та ін. Названі й інші представлені на конгресі секційні проблеми, доповіді, повідомлення й матеріали для дискусій об'єднуються увагою до функціонально-стилістичних методологій інтерпретації тексту, мовного явища, можливості співвіднести інформативну ємність повідомлення з функціональними інтенціями мови, її стилістичним потенціалом.

Характерними у заявленому поліфонічному представленні є доповіді, що поглиблюють класичну проблематику еволюційних змін у мові (Є. Сосновцева.

Традиція та інновації в мові пам'яток пізньої російської агіографії (XVI–XVIII ст.); Г. Баранкова, І. Макеєва. *Ораторська проза Кирила Туровського та її місце в давньоруській книжності*; В. Короткий. *Концепти руськості, римськості та сарматизму у східнослов'янських і польській літературах епох Ренесансу й раннього Бароко*; О. Лукашанець. *Вияви мовної глобалізації у слов'янському словотворі: сутність, масштаб і вплив на систему*; О. Коряковцева. *Мова сучасних слов'янських ЗМІ в добу глобалізації: інноваційні словотвірні процеси*; Н. Хобзей. *Германізми у староукраїнській мові: прямі запозичення, польське посередництво та зв'язки зі старобілоруською мовою та ін.*

Дискусійний простір Міжнародного конгресу славістів сформував й інший, інноваційний ракурс функціонально-стилістичних підходів до сучасних мовних процесів. У його дискурсивному полі постають нестандартні розв'язання синкретичних за суттю питань – екфрастичного представлення художньої свідомості: Т. Автухович. *Екфрастичні імпульси в сучасній російській, білоруській і польській поезії* (звернімо увагу на комплексне обґрунтування наукових ідей щодо проблематики екфрасизму, методів його аналізу, художніх форм, впливу на розвиток мов та ін., який представлено в колективній монографії “Теория и история экфрасиса: итоги и перспективы изучения”, співредактором і одним із авторів якої є Т. Автухович), можливостей стилістичної інтерпретації жанрових домінант (М. Сін'їті. *Слов'янська драматургія Нового часу, присвячена першій дружині Адама: карнавальні мотиви у п'єсах про Адама і Ліліт*), лінгвістичної ідентифікації текстів певної типології (О.В. Белова *Слов'янські етіологічні тексти: спільне й особливе (на прикладі східнослов'янських регіональних традицій)*), авторських концепцій обґрунтування природи літературної мови (Н.М. Запольська *Біля джерел слов'янської книжності: функціональна легітимація слов'янської книжної мови*), переформатування дослідницького дискурсу, що є архаїзованим інструментом наукових спостережень (К. Гун-Брит. *Одне й те ж? Концептуалізації “молодого” між*

естетичним оновленням і (соціально-політичною) реальністю; Т. Гундорова. *Літературна богема, топос щоденності і гендер у добу модернізму: слов'янський контекст*) та ін.

У складній палітрі стилістичних моделей пізнання мовної свідомості, тексту і прогностики щодо розвитку літературних мов, яка сформувалася на конгресових дискусійних майданчиках, переконливо (хоча і недостатньо широко) була представлена українська стилістика й суміжні з нею напрямки функціонального аналізу. У вже названих тематичних блоках і секціях українські мовознавці представили доповіді: Т. Кузнецова. *Аксіологічний потенціал сучасного медіатексту*, Л. Шевченко. *Ритми культури в медійному інтертексті: соціальний та лінгвістичний статус* (Тематичний блок 1.6: “Медіакультура і стиль”) та ін.

Т. Кузнецова запропонувала модель “інформаційно-аксіологічного механізму, що формує, відбирає, тиражує та / або трансформує цінності в суспільстві”. На думку дослідниці, ЗМІ “формують медійну аксіосферу – варіативну систему ціннісних домінант, детерміновану цілою низкою соціокультурних чинників”. Відтак, “конструюючи аксіологічну медіареальність шляхом трансляції ціннісних домінант, масмедіа пропонують аудиторії певну ціннісну модель, яка може зіграти як деструктивну, так і конструктивну роль” [Международни комитет слависта 2018: 304].

У нашій доповіді увага зосереджена на “лінгвістичній діагностиці та пластичності мовної комунікації в її здатності репрезентувати традицію і сучасність”. Ми розглядаємо “можливість і перспективу абсорбції мовою медіа вербалізованих знаків культури, що ними сповнена комунікація сучасних інформаційних суспільств, творча трансформація даного в культурі в нове – комунікативний парадокс, алюзію, символ часу, певного соціуму та ін.”. Відповідно розглядаються вербалізовані в медіа знаки культури сучасного українського суспільства, що домінують в характеристиці нових соціально-політичних явищ (*помаранчева революція, революція троянд, тюльпанів* та ін.),

маркери “статусної” масової культури (*Мадонна, Шварценеггер* та ін.), алюзії на успіх (*зірки на Алеях зірок* – в Голлівуді, Києві та ін., *прохід червоними доріжками* та ін.) [Шевченко 2018].

Близькою до стилістичних інтерпретацій стала проблематика доповідей членів української делегації Г. Яворської, О. Чмир, Л. Петровської, які представили доповідь “Семантика війни і миру в сучасних слов’янських мовах: історико-типологічний аспект”. Репрезентуючи в синхронії та діахронії “особливості концептуалізації понять війни і миру у слов’янських мовах”, автори аналізують відповідні семантичні моделі та “міжмовні й внутрішньомовні варіанти репрезентації когнітивних фреймів”. Досліджуються також “концептуальні метафори і перформативний компонент у функціонуванні досліджуваних понять” [Международни комитет слависта 2018].

Якщо уважно розглянути стилістичний складник у доповідях українців на XVI Міжнародному конгресі славистів, слід зосередитися на системному аналізі термінологічної проблематики у доповіді В. Л. Іващенко “*Галузеве слов’янське термінознавство у парадигмовому аспекті: загальні тенденції розвитку*”. Концептуально доповідь дотична до питань стилістичної норми і визначення критеріїв одного з функціональних стилів української літературної мови – наукового.

Аналіз перспективи української лінгвостилістики дозволяє зробити певні висновки. Насамперед щодо синхронізації проблеми із дискусіями XVI Міжнародного конгресу славистів. Однією з них була дискусія, в якій обговорювалися питання термінологічної чіткості й однозначності в сучасній стилістиці. З очевидних причин це питання виходить за межі номінації спеціалізованих понять і корелюється з проблемами систематизації наукового знання, цілісного представлення методології та методів аналізу, пошуку інноваційних рішень стилістів за умови сформованої дослідницької епістемі. Власне підсумкова дискусія засвідчила не тільки спільність позиції стилістів в аспекті внормування операційного терміноряду, але й послідовну

увагу до функціональної аргументації дослідників польської стилістичної школи С. Гайди.

В українській лінгвостилістиці названа проблема є так само предметом обговорення на численних конференціях і круглих столах. Очевидно, що методологічне і хронологічне перетинання різних наукових концепцій та лінгвістичних практик (від описової – до структуральної, функціональної, комунікативної та ін.) породило “недисципліноване” поле термінів і понять, які часто перебувають в омонімічних зв’язках. Як, зокрема, це відбулося з термінами *медійний стиль*, *стиль ЗМІ*, *публіцистичний стиль*, або *лінгвостилістика*, *медійна стилістика* та ін. Строгість термінології в кожному разі, на нашу думку, структурує й організовує дослідницький дискурс, вибудовує його на логічних критеріях доведення й відповідності часу науки – однієї з форм інтелектуальної свідомості часу культури.

Не менш перспективною і необхідною для поки що майбутнього вирішення є проблема об’єктивації знання про комунікативні та функціональні ресурси мови, їх розрізнення і теоретико-методологічні критерії аналізу. Питання достатньої аргументації сутності функціонального і комунікативного підходів до мовної репрезентації спілкування, ієрархії функціональних і комунікативних підходів обговорювалося на конгресі. Актуальним воно є і для української лінгвістики, де виразно спостерігається непослідовність розрізнявальних підходів, а отже, подекуди, і непереконливість висновків у наукових дослідженнях різних жанрів.

Окремою, дуже важливою і перспективною сферою зацікавлень лінгвостилістів є інтернет-комунікація в розумінні її іманентних параметрів, зв’язку з медіа, виділення / невиділення в окрему сферу ЗМІ. Увага світової наукової громадськості виявилася і на конгресі, зокрема в секції, керованій австрійським мовознавцем Б. Тошовичем, й одночасно монографічному виданні дослідника, де представлено модерний погляд на лінгвістичну проблематику – генеративну лінгвістику [Tošović 2018]. Треба наголосити, що і в Україні інтернет-комунікація пізнається в

перспективних параметрах і з безперечним розв'язанням проблем в актуальних парадигмах сучасного лінгвістичного знання. Йдеться, перш за все, про Мовно-інформаційний фонд НАН України, його новаторські наукові програми і здобутки, вже поціновані науковою спільнотою.

Інші дискусійні проблеми, обґрунтовані на конгресі як перспективні, можна і треба вирішувати й у нас, в Україні. Можливо занадто розгубленими, хоча й такими, що потребують осмислення, сприймаються сьогодні думки Ж. Рюс, висловлені наприкінці минулого століття: “Перше, що ми бачимо, – це краєвид, завалений руїнами: це кінець переможного розуму з його кортежем абсолютів, це загибель глобальних ідеологій, які згасають саме внаслідок цього занепаду унітарного раціонального розуму. Основи й усталені істини, на яких стояла наша наука, нині вибухнули й розлетілися на друзки. Субстанція розсіялась, поставлено під сумнів великі регулятивні принципи людського досвіду (детермінізм тощо), доведено принципову нерозв'язність формалізованих систем, розкрито недостатність індукції в експериментальних науках – тобто всі наші усталені істини розсипалися на порошок... Посеред цього загального краху тріумфують (іноді) позитивізм та ідолізація науки, які виключають зі сфери своїх інтересів найкардинальніші проблеми раціонального розуму” [Рюс 1998: 6]. Перспектива української лінгвістики, як і перспектива славістики в цілому, існує сьогодні, а отже, ми бачимо ці горизонти.

Розділ 2

ЛІНГВІСТИЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНИХ МЕДІА: ПОШУКОВА ПЕРСПЕКТИВА

2.1. Українська медіалінгвістика і світова дослідницька парадигма

На початку XXI століття немає жодної філологічної роботи, присвяченої медіа, де не формулювалася б актуальність цієї проблематики для суспільства, для науки, для міжособистісної комунікації в модерному світі. Мова засобів масової інформації (ЗМІ) – одна з найбільш впливових сфер мови. Із плином часу вплив цієї мови не зменшується, а, навпаки, збільшується. Художнє, наукове, офіційне мовлення за мірою впливу на літературну мову непорівнюване з масовою комунікацією. Маючи величезну аудиторію, різноманітні засоби інформування і впливу, мова ЗМІ стає “центром національної мови”, – твердить Л. Мановіч [Manovich 2002: 11]. Аналогічна аргументація актуальності медійної проблематики вже століття розробляється світовою гуманітаристикою в інтегральності з соціологією, політологією, філософією, психологією та ін. дисциплінами, корельованими із медіа.

Зауважимо, сформована традиція дозволяє зробити висновок про хронологічну неспівмірність становлення національних дослідницьких напрямків із медіалінгвістики (з виразною домінантою початків аналізу медійної проблематики в американській і західноєвропейській традиції, у славістиці – в російській та польській науці).

Українські медіалінгвістичні дослідження як самостійний філологічний напрям, окрема проблематика, методи аналізу й система наукових понять пов'язуються з достатньо пізнім періодом модерного часу – з останньою третинною ХХ ст. І така ситуація цілком пояснювана, передусім екстралінгвістично. Йдеться про об'єктивні обставини, до яких відносимо складну історію становлення нової української літературної мови, зі статусними обмеженнями щодо суспільних і комунікативних функцій при відсутності національної держави [Шевельов 1998]. Це призводило до відповідної світоглядної та психологічної зорієнтованості значної частини української культурної суспільності на відстоювання базисних основ національної ідентичності, до яких належали передусім лексикографічне і граматичне представлення мовного портрету народу, опис й унормування системних рівнів мови, аналіз її функцій як культурного феномена, насамперед у літературній художній традиції, що є, як відомо, репрезентативним виявом “зрілості” національного слова.

Численні суб'єктивні обставини, які достатньо довгий час не сприяли активному становленню медіалінгвістики в Україні, пов'язані й із мовним пуризмом, який еталонною, культурно взірцевою вважав мову художньої літератури і на противагу їй мову масової інформації – “недосконалою”, “сповненою штампів, кліше, ненормованих мовних форм” та ін., а отже, нібито не вартою глибокого філологічного аналізу. Такий підхід спричинив до появи рекомендацій, коментарів, виступів на конференціях й у періодиці, що в контексті культури мови давали критичні пояснення щодо вживання стійких медійних словосполучень носіями української мови. Аналіз стильової специфіки масової комунікації та її мови в цьому випадку залишалися поза фаховим дослідженням. Відповідно, філологічний коментар у такому разі був достатньо абстрактним і не співвіднесеним із реальними функціями мови в реальній комунікативній сфері.

Суб'єктивним було й віднесення текстів масової інформації до кола професійних зацікавлень журналістів, а не

філологів, що, безумовно, не сприяло фаховому аналізу мовної дійсності в медійній сфері.

Зауважимо, специфікою української стилістичної думки майже до останніх десятиліть ХХ ст. була зосередженість на практичній стилістиці та культурі мови, що почасти відбито в титульних мовознавчих виданнях (зокрема, в академічному періодичному часописі “Культура слова”), назвах і змісті фундаментальних університетських дисциплін (“Стилістика і культура мови”), численних публікаціях із культури мови та практичної стилістики, в тезах конференцій і круглих столів.

Медіалінгвістика, що спирається на функціональну епістему в мовознавстві, за такої ситуації була неправомірно локалізована текстами на паперових носіях і розглядалася не як самодостатній напрям лінгвістики (з особливими об’єктом аналізу, предметністю, методами, мовними репрезентаціями в текстах і специфічними жанрами), і навіть не як дослідження мовних особливостей строго вмотивованого екстра- й інтралінгвальними чинниками функціонального стилю. У відомих публікаціях із 60-х рр. ХХ ст. і далі (див. праці Д. Баранника, І. Валько, М. Жовтобрюха, А. Коваль та ін.) поняття медіалінгвістики або зовсім не використовується, або розглядаються його неповні аналоги у відповідних поняттєвих і часових модифікаціях (зокрема, “Мова сучасної масово-політичної інформації” [Жовтобрюх 1970]).

Саме поняття “медіалінгвістика” є інтертекстуальним продуктом достатньо пізнього опрацювання проблеми. Майже століття українські філологи дискутували з приводу розрізнення літературознавчої та мовознавчої стилістики, окреслювали специфічність об’єкта цих нетотожних напрямів філологічного знання, дослідницькі методики, що дозволяють ідентифікувати аналіз як мовознавчий чи літературознавчий, залишаючись водночас у колі філологічної проблематики.

Терміноряд на позначення медіалінгвістичної аспектології еволюціонував від поняття “публіцистичний стиль” – до виразно співвіднесеного з ідеологією терміна “стиль масово- політичної агітації та пропаганди” (варіант – “стиль масово- політичної інформації та пропаганди”) і далі – “стиль масової інформації”. Протягом останніх десятиліть,

якщо говорити про українські реалії, масова інформація в її лінгвістичній аспектології розглядається як “мова ЗМІ”, що є синонімом до англomовного поняття “Language media” (“мова медіа”) [Manovich 2002; Medienmenschen 2007; Dictionary of Media and Communication 2011]. Звідси й “медіалінгвістика” – термін, актуалізований у сучасній світовій науці.

Кореляція українських й англійських термінів дозволяє говорити про них як про терміни-дублети, що відбивають реальний стан української філології. Сьогодні очевидно, що така понятійна співвіднесеність із комунікативною ситуацією (або точніше – комунікативним полем міжособистісного спілкування) є коректною і логічною як для національного мовознавства, так і для його інтеграції в дослідницький простір сучасної цивілізації.

Важливо, що міжнародна узгодженість термінопонять в аналізі аналогових явищ дозволяє говорити про оптимальний інструментарій для дослідження мови / мов сучасними медіалінгвістами. Так формується інтегральна системність наукових підходів, осмислюється максимально широкий спектр проблем, а знання про вербалізовану у слові масову комунікацію об’єктивуються новими фактами.

Водночас ситуація з медіалінгвістикою в сучасній Україні не є абсолютно ідилічною. Вже сказано про достатньо пізнє становлення цього напряму нашого мовознавства.

Симптоматично, що відоме видання “Українська лінгвостилістика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела” [Єрмоленко 2007] медіалінгвістику не називає, не включає до кола розглядуваних філологами проблем. Відповідно, дискусійне у наш час поняття “публіцистичний стиль” розглядається як основне в контексті історії виникнення класифікаційних стилістичних моделей сучасної науки та характеристики мовних рис певної сфери масової української комунікації.

На наш погляд, сьогодні вже недостатнім є розрізнення дещо омонімічних термінів “*стиль масової інформації / стиль масмедіа / медійний стиль*” – “*публіцистичний стиль*”. Рівно, як і некоректними видаються понятійні перехреснення “*стилю медіа*” й “*медіалінгвістики*”. Адже стиль

розглядається як специфічна мовна репрезентація комунікативної дійсності в межах стильової парадигми, тоді як медіалінгвістика позначає напрямок фахової діяльності філолога, що включає і стиль, і його жанри, і зв'язок з іншими галузями гуманітарного (й негуманітарного знання), екстралінгвістичною мотивацією системності вербальних і невербальних засобів, свідомого / несвідомого впливу на масову свідомість, маніпулятивних технологій та ін.

У комплексі медіалінгвістичних проблем як інтегрального гуманітарного знання важливо зосередити увагу на мовознавчій аспектології, що й визначає один зі складників цього синкретичного поняття. Очевидно, що йдеться про вербалізовану дійсність, представлену в медіа. Вербалізація дійсності в такому разі передбачає загальний, рівневий і компонентний аналіз мовних засобів, які функціонують у цій комунікативній сфері. Окремий (і важливий!) аспект проблеми – дослідження мови медіа як метатексту, з поясненням його інтралінгвальних сутностей та екстралінгвальних зумовленостей. Мовознавчої аргументації потребують також взаємозалежності *“літературна мова – розмовна мова”*, *“літературна норма – стилістична норма”*, *“масова мовна свідомість – індивідуальна мовна свідомість”*, *“мовно-естетичний ідеал (канон, патерн) – функціонально-стильова (комунікативна) доцільність”* та ін.

Лінгвіст, який працює з медіатекстами, має відповісти на складні питання екстралінгвістичних мотивацій і реальних обставин творення тексту, комунікативної спеціалізації та перспективи розвитку жанрів літературної мови, зважаючи на особливості жанрів медіа, а також міжстильових жанрових модифікацій.

Складним комплексом питань є синкретичність способів передачі інформації в медіа, де вербалізований текстовий вимір є лише одним зі складників метатексту. Медіадослідники звертають увагу на різні способи передачі медійної інформації, зокрема креолізацію, що інтегрована зі словесною тканиною тексту. Різні способи передачі інформації в медіатексті ідентичні за функціями, але формалізовані не лише у слові, а й у малюнках, фотографіях,

графіках, особливих шрифтових і кольорових маркерах повідомлення, що в сукупності становить складну комунікативну реальність, релевантну екстралінгвістично сформульованому завданню.

Проблеми, що артикуються сучасною медіалінгвістикою, охоплюють широке коло постановочних питань і розробки методик їх аналізу. Йдеться про майбутнє національної мови як здатності відповідати суспільним комунікативним запитам. Передусім у названому контексті артикують актуальні процеси розвитку мови, корекцію екстра- й інтралінгвістичного потенціалу медійного слова.

Загальне питання, обговорюване медіалінгвістами, формулюється як специфічна реалізація інтенцій мови в певному комунікативному середовищі, її відповідних можливостей та інтегральної здатності об'єднувати простір культури.

Позначене не тільки фаховими, але й широкими суспільними дискусіями питання самоусвідомлення громадян України, здатності ідентифікувати себе в мові народу, держави, сучасного українського соціуму є також проблемою медіалінгвістики як мовознавчого напрямку, зверненого до аналізу масової мовної свідомості. Мовознавці в цьому випадку пізнають і пропозитивно аналізують комунікативний потенціал мови, селекціонують її ресурси з метою адаптації до вже сформованих інших комунікативних систем, щоб конкурувати в цивілізаційних та інформативних викликах сучасного світу.

Коло українських видань принципово нової проблематики невпинно розширюється. До числа таких, зокрема, можна віднести глибокі дослідження університетських учених Т. Ковалевської, А. Загнітко, Л. Компанцевої, Н. Кутузи, Н. Слухай, Н. Шумарової, О. Снитко, Д. Сизонова, С. Чемеркіна, Д. Дергача та ін. [Ковалевська 2001; Ковалевська, Кутуза 2011; Загнітко 2012; Слухай 2017; Шумарова 2010; Снитко 2019; Сизонов 2012; Шевченко, Сизонов 2021; Дергач 2015; Чемеркін 2009 та ін.]. Новий погляд на медіалінгвістичні проблеми простежується у працях О. Карпенко *“Троянські коні телереклами: мовні*

маніпуляції”, Г. Почепцова “Від покемонів до гібридних війн. Нові комунікативні технології XXI століття” та деякі інші публікації [Карпенко 2007; Почепцов 2017], інших авторитетних учених.

Перспектива української медіалінгвістики, безумовно, пов’язується з важливими напрямками, які вже достатньо давно і продуктивно розробляються світовою лінгвістикою, такими як “політична лінгвістика”, “бізнесова лінгвістика”, “юрислінгвістика”, “нейролінгвістичне програмування” та ін., об’єкт яких дотичний до медійної проблематики. Деталізація мовних особливостей окремих медійних текстів, рівневий аналіз характеристик ЗМІ, жанрів і підстилів цієї важливої комунікативної сфери суспільного життя – все це результативний шлях до розробки перспективної медіалінгвістичної проблематики в Україні.

2.2. Дискурс української медіалінгвістики у просторі сучасної славістики

У модерному світі, інтегральною ознакою якого є “поступ сучасних ідей” як динамічної панорамної картини науки (Ж. Рюс) [Рюс 1998], все переконливішими стають результати нових напрямків пізнання соціуму і масової свідомості. Лінгвістичне моделювання й інтерпретація вербалізованої свідомості суспільства, його окремих соціальних груп із метою адекватної комунікації та впливу стають важливим аргументом для інтердисциплінарних досліджень. Медіалінгвістика в такій постановці питання – філологічний дискурс сучасної славістики, спектрально зосереджений на текстах масової комунікації, інтерпретованих в комплексі дослідницьких інструментів теорії медіа та мовознавства.

Гостра актуальність медіалінгвістики для сучасних наук усвідомлена в західноєвропейській науці ще з початку минулого століття (зрозуміло, йдеться про системне, а не фрагментарне представлення категорій, понять і концепцій

названого напрямку знання). Свідченням цього є не лише численні праці авторитетних дослідників Р. Бертса, В. Бріда, Т. Ван-Дейка, М.Л. Гейса, Д. Мак-Квейла та ін., але й опрацьовані ними локуси знання, де розглядаються як самостійні проблеми медійних жанрів, специфіки носіїв медійної інформації, особливостей структурації тематично, соціально, політично, гендерно та ін. орієнтованих видань, мовно-стилістичні доміанти тексту / текстів.

Більше того, активно працює медійна наукова періодика, така як *“Європейський журнал комунікації”* (“European Journal of Communication”), *“Аннали Американської академії політичних та соціальних наук”* (“Annals of the American Academy of Political and Social Sciences”), *“Журнал медійних студій”* (“Media Studies Journal”), *“Масова комунікація і суспільство”* (“Mass Communication and Society”), *“Комунікативний пошук”* (“Communication Research”), *“Культуральні студії та комунікації”* (“Cultural Studies and Communication”) та ін.

Інтелектуальну діяльність наукових інтерпретаторів медіа забезпечують спеціалізовані видавництва, до числа яких можна віднести зокрема “Free Press” або видавничі програми потужних університетських центрів: Оксфорду (“Oxford University Press”), Чикаго (“University of Chicago Press”), Торонто (“Toronto University Press”) та ін.

У філологічній славистиці медійна проблематика як об’єкт наукового інтегрального аналізу окреслюється пізніше. На нашу думку, з причин традиційної для славістики зосередженості передусім на фундаментальних питаннях як мовознавства, так і скорельованих з ним галузей гуманітаристики. Обмеженою до мотивації була і практична спрямованість результатів медіалінгвістичних напрацювань: медівники працювали в парадигмі однієї ідеологеми. Відтак детальна розробка методів і форм роботи з вербалізацією масової свідомості була в центрі уваги достатньо вузького кола професіоналів (зокрема, медійників-міжнародників, а також інституцій, пов’язаних із підготовкою ідеологічних кадрів).

Проте вже з середини ХХ ст. формується славістичний медійний дискурс як вимога часу, соціальної та пізнавальної рефлексії на динамічно змінюваний світ. Сьогодні можна говорити про медіалінгвістичні дослідження в усіх слов'янських країнах та широкий спектр аналізованої проблематики. Водночас формуються авторитетні центри медіалінгвістики, до опрацювання пошукової проблематики в яких залучаються фахівці з усього світу (йдеться про медіалінгвістичні школи Польщі, Франції, Німеччини та ін.).

Так, у Польщі дослідження мови ЗМІ активізувалося з 50-их рр. ХХ ст. У 1956 році у Кракові був заснований Центр пресознавчих досліджень, у структурі якого функціонувала Лабораторія лінгвістики. Центром запроваджується періодичне видання "*Zeszyty Prasoznawcze*", в якому аналізуються соціальні, політичні, лінгвістичні, технологічні та професійні аспекти масової комунікації. Окрім діяльності Центру, можна виділити дві масштабні командні ініціативи: дослідження мови телевізійної трансляції (Краківський центр на базі Ягеллонського університету) за керівництва З. Кужової та дослідження мови радіокомунікації (Катовіцький центр) за керівництва В. Любаша. Основні проблеми зосереджені на нових електронних медіа та з'ясуванні особливої ролі мови у процесах комунікативної еволюції медійного простору.

Польська медіалінгвістика як системний напрям формується також В. Пісарком у 60-х рр. минулого століття. У 1967 р. за редакцією дослідника виходить монографічна праця про дослідження медіакомунікації в Польщі – друкованої преси, радіо та телебачення. Дослідник створив оригінальну модель медійної риторики, розробив інноваційну концепцію ключових слів / ідеологем (*słowa sztandarowe*), що визначала комунікативний рівень польської масової культури [Pisarek 1967; Pisarek 1972]. В. Пісарек, отже, зробив одну з перших спроб уніфікувати термінологію медіа.

У польськомовних працях із медіалінгвістики середини ХХ ст. досліджувалася також мовна культура в засобах масової інформації, аналізувалися структура та мовна архітектоніка в жанрових репрезентаціях ЗМІ, пропонувалося

використання нових мовних інструментів у масмедійних текстах, розроблялися актуальні аспекти сучасної лінгвістики, що актуалізували сформовану традицію лінгвокультурних досліджень. У цей час медійники формують критерії синкретичних гуманітарних досліджень, де питання масової комунікації поєднуються з лінгвістикою – розробляється принцип взаємозалежності функціонування екстра- й інтралінгвальних критеріїв в параметрах мови ЗМІ, зумовленості масової комунікації певними медіатехнологіями та характерними для них мовними й комунікативними явищами.

Дослідник Б. Сковронек акцентує увагу на тому, що в інформаційну добу можна створювати міждисциплінарні дослідження, які б становили теоретичне та методологічне підґрунтя для аналізу різних мовних явищ, характерних для окремих медіатехнологій. Сучасна лінгвістика об'єктивувала ідеї польських мовознавців і факт значного впливу засобів масової інформації на створення мови концептуалізованої медійної реальності [Skowronek 2013]. Подальші дослідження розгортаються в синкретизмі *мова + медіа, медіа + комунікації, лінгвістика + масмедіа, інформація + лінгвістика* та ін., що і становить основу медіалінгвістичних студій у Польщі в 70-80 рр. і до сьогодні. Із 1989 р. зі зміною політичної системи та появою вільних засобів масової інформації, лінгвістичні дослідження мови ЗМІ у Польщі актуалізувалися. Більшість лінгвістичних праць стосуються у наш час аналізу теорії інформації та розробці лінгвістичного інструментарію мови ЗМІ, поясненню структури медіапроцесів і ролі мови в них, розробці нових жанрів медіа, в яких мова відіграє ключову роль та ін. Формуються нові напрями, які номінуються як медіазнавство, пресознавство, медіастилістика та медіалінгвістика [Słownik terminologii medialnej 2006.]. Дослідження медіастилістів розробляють аспекти функціонально-комунікативного підходу до наукової інтерпретації медійної мови, прагмалінгвістичного аналізу медіатексту та медіадискурсу, вивчення мовного ресурсу ЗМІ та його впливу на масового польського реципієнта, а також лінгвокультурологічні аспекти медіакомунікації, жанрових

різновидів медіамовлення, мовної організації медіапродукту, екстра- та інтралінгвальної мотивації мови ЗМІ та ін.

У Франції медіалінгвістичні студії розвиваються з серидини минулого століття. Один із найбільших теоретиків інформаційного суспільства французький соціолог М. Кастельс вважає медійні інституції новими формами неоекономіки, за допомогою яких і підтримуються різні інформаційні технології. У дослідженнях М. Кастельса інформаційне суспільство визначено як засноване на інформаційних технологіях, створенні та вільному поширенню будь-якої інформації. Найважливішим елементом глобалізації дослідник вважає володіння інформаційними технологіями, насамперед Інтернетом [Castells 1989].

Із 60-70-х рр. ХХ ст. у французькій науці починають аналізувати медійний простір із позиції соціології, психології, політології, мови. Акцент робиться на дослідженні медіатексту в нових реаліях інформаційної еволюції: з'являються нові медійні платформи, відбувається інформаційна глобалізація, створюються теле- та радіокорпорації, динамічнішою стає мова газет та журналів. Усе це активно відбивається й у проблематиці наукової літератури [L'information à travers le monde 1966; Friedmann 1996; Gerbner 1963].

Французькі дослідження у сфері комунікації і засобів масової інформації значно розвинулися за останні два десятиліття. Їх розвиток є характерним для комплексно синкретичних підходів. Особливо це виявляється у формуванні політичних, бізнесових, рекламних, культуральних та ін. типів масової комунікації, а також у дифузних дослідженнях у взаємозв'язках *“медіамова – культура”*, *“медіамова – екологія”*, *“медіамова – політика”*, *“медіамова – бізнес”* та ін.

Медіалінгвістика (medienlinguistik) в Німеччині окреслює предметну галузь між лінгвістикою (загальна теорія мови) і науками, що вивчають засоби масової інформації (медіасоціологія, медіапсихологія, політологія та ін.). Вивчення комунікативного потенціалу (медіа)мови в Німеччині пов'язують із К. Бюхлером, який аналізував

функціональні особливості масової німецькомовної комунікації на поч. ХХ ст.; ключове місце в цьому аналізі належить саме мові газет та радіо.

У 80-х рр. ХХ ст. у німецькій науці акцент починають робити на новітніх формах маніпуляції у ЗМІ через слово. Зазначимо, що ще у праці “*Мова близькості – мова відстані: усна мова та письмо у напруженості між теорією мови та історією мови*” (“*Sprache der Nähe – Sprache der Distanz: Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte*”, 1934 р.) сформульовано актуальний на сьогодні підхід до аналізу маніпулятивних технологій у ЗМІ. Зокрема, П. Коч та В. Естеррайхер наголошують на різних тактиках і стратегіях, які можуть бути актуальними для масової комунікації у наш час та цікавими для сучасних медіадосліджень [Koch, Oesterreicher 1985].

У 2000-х рр. виходить одна з ключових праць в європейській медіалінгвістиці книга Д. Періна, структурою якої передбачені теоретичні та практичні аспекти вивчення медіалінгвістики:

- медіалінгвістика як лінгвістична галузь (систематика лінгвістичних знань, методика медіалінгвістики, практика медіалінгвістичних проєктів, дані про мережу: Інтернет і медіалінгвістика);
- лінгвістика медіа в науці (дефініція понять; нелінгвістика та лінгвістика (практична лінгвістика і медіалінгвістика): подолання дисциплінарних кордонів; мульти- та інтердисциплінарний аспекти вивчення мови медіа);
- комунікація та медіа, соціальнокомунікативний та лінгвістичний аспекти медіа (синхронність та асинхронність медійного процесу; методи дослідження в лінгвістиці засобів масової інформації; вивчення мовних продуктів: фокус-медіа; дослідження когнітивних практик у медіа; пізнавальний інтерес медіалінгвістики у наукових перспективах та ін.) [Perrin 2006; Perrin 2011].

На початку нового тисячоліття найбільш важливі ідеї щодо медіапростору та його мови були сформульовані З. Шмідтом (S. Schmidt) у праці з метафоризованою назвою “Холодна чарівність: медіа, культура, наука в медійному суспільстві” (“Kalte Faszination: Medien, Kultur, Wissenschaft in der Mediengesellschaft”), в якій дослідник спробував вивести інтегративну модель медіа. Йдеться про два напрями в медіалогії – техноцентричне та антропологічне, що активно впроваджуються в неомедіалінгвістичних студіях. Своєю інтегративною моделлю З. Шмідт об’єднує переваги обох напрямів в одну комплексну і когерентну медіамодель, для чого як підставу теоретичної концепції використовує конструктивізм і теорію неофункціоналізму [Schmidt 2000; Schmidt 2013].

З очевидних причин життя мови в сучасному суспільстві / суспільствах є проблемою важливою і вкрай дискусійною. Медіалінгвісти мають дати відповідь на питання щодо функцій мови в соціумі, мовної сугестії, тенденцій розвитку літературної мови, її реального нормування та ін. – саме ці питання (загальні й часткові) актуалізуються дослідниками мови засобів масової інформації. Окремим, але вкрай важливим складником аналізу медіалінгвістів, є мовна реальність в Інтернеті, з його поліфонічністю жанрів, мов, типів текстів і джерел інформації. Перед медіалінгвістикою, отже, відкривається безліч реальних проблем існування національних мов, комунікативних міжмовних діалогів, принципів організації текстів, їх інформативності в соціальному середовищі.

2.3. Етика у проблемах і викликах медійного тексту

Аналіз проблеми етики, на нашу думку, має будуватися на розумінні природи і сутності *homo sapiens*, тобто істоти розумної, соціальної, що в еволюції цивілізаційного простору вибудовує світоглядну й поведінкову модель гармонізації зі

світом. В ідеалі етика – це певний канон духовної досконалості, прагнення людини вийти за межі елементарної поведінкової рефлексії, зафіксувавши колективний досвід у звичаєвих нормах і правилах (звернімося до грецького *ἦθος* – звичка, звичай, чи *ēthicos* – моральний) – моралі, побудованій на цінностях.

Узагальнивши наведену тезу, ми засвідчуємо поширений постулат, відповідно до якого етика зосереджується на питаннях пояснень, систематизації та класифікації норм і правил, регулятивів і законів щодо поведінки людини / соціальної групи / етносу чи суспільства. Постулат, що вказує на інтегральність підходу до етичного матеріалу, рівно як і на неоднозначність єдиного методу. Адже йдеться про різні культурно-часові, історичні, економічні, релігійні та ін. особливості життєпису народів і країн, хоча цінності, як пазли моральної матриці, є ніби-то єдиними – життя, добро, зло, свобода, совість, вірність, служіння, любов, честь та ін.

Ще на початку минулого століття (книга вийшла у травні 1918 р.) цей поліфонізм цивілізаційного поступу розглянув у “Присмерку Європи” (“*Der Untergang des Abendlandes*”) Освальд Шпенглер [Spengler 1918], неодноразово підкресливши етичний складник в історії філософії. Західноєвропейські мислителі, починаючи з Шопенгауера (твердить О. Шпенглер), центр ваги зміщують із абстрактно-систематичного до практично-етичного і замість проблеми пізнання розглядають проблему життя, зокрема волі до життя, до влади, до дії. Відтак аналізу піддається вже не ідеальна абстракція “людина”, як у Канта, але справжня людина, що в конкретний історичний час живе на земній поверхні як первісна чи культурна істота, яка належить до певної народності. Зауважує О. Шпенглер і на тому, що структура операційних (“вищих”, за О. Шпенглером) категорій все ще визначається схемою “Стародавній світ – Середні віки – Новий час” та пов’язаною з цією схемою локалізацією, що виглядає безглуздо [Spengler 1918: 154].

Проте “замість безрадісної картини лінійної всесвітньої історії, підтримувати яку можна лише заплісуючи очі на незліченну купу фактів” (О. Шпенглер), дослідник бачить справжній “спектакль численних могутніх культур, що із первісною силою розцвітають із лона материнського ландшафту, в якому кожна з них строго прив’язана всім поступом свого існування, відбиваюча кожна на своєму матеріалі – людстві – *власну* форму і втілюючи *власну* ідею, *власні* пристрасті, *власне* життя, прагнення, здатність відчувати, *власну* смерть... У кожній культурі свої нові виразові можливості, що з’являються, дозрівають, в’януть і ніколи не повторюються”. В аналогії до живої природи, пристрасний полеміст О. Шпенглер протиставляє цивілізаційні феномени живої природи Гете мертвій (на його думку) природі Ньютона, щоб зробити висновок: “Я бачу у всесвітній історії картину вічного творення і перетворення, чудесного становлення і переходу органічних форм” [Spengler 1918: 151].

Незважаючи на полеміку протягом усього ХХ ст. і до сьогодні, ідеї О. Шпенглера та запропонований ним метод нелінійного погляду на історію філософії, дістають різнорівневу аргументацію. Етика реального життя визначає сьогодні особливий характер розвитку людства, що відбувається у множинних цивілізаційних парадигмах. Більше того, постілософи в авторських репрезентаціях пошуку істини та її етичних смислів вважають за доцільне аналізувати ситуацію не “присмерку” (Європи, історії, філософії, етики), а трансформації цих понять, їх інтерпретації. Зауважимо й на важливому моменті: акцентуація дослідницьких проблем значною мірою позначена “лінгвістичним поворотом”, тобто зосередженістю на прагматиці природної мови в її реальному / практичному використанні. Мова стає маркером виміру глибини, занурення в семантичні смисли; або “ниткою Аріадни”, що виводить до прихованих у часі історії питомих джерел етимології слова і позначеного ними людського досвіду; мова представлена середовищем, де відбуваються фантастичні перетоки смислової енергії, щоб явитися світові

у формах метафори, епітету чи будь-яких інших словесних патернів; мова дозволяє ідентифікувати події, стани, явища, а отже відкрити сутності та зрозуміти мотиви чи наміри комунікантів; мова постає полем бою, де змагальність ідей, ідеологій, будь-яких соціальних і культурних наративів дістають завершену форму; мова є банком даних, де зберігаються і множаться етичні (й неетичні) конструкції, що їх відбудувала культурна історія народів і моделюють сучасні суспільства.

В аналітиці О. Соболя, “йдеться про вивчення лінгвістичних практик, які розуміються інколи у вузькому сенсі (як у Дамміта в його “теорії сили впливу”), інколи в тому сенсі, який поширюється до меж єдиної теорії лінгвістичної комунікації (трансцендентальна прагматика Апеля), інколи в сенсі, який узагальнюється до загального вчення про “мовні ігри” (Ліотарівська “агоністика мов”). Деякі постфілософи впевнені у тому, що лінгвістичний поворот веде до політики використання мови, зокрема, до генеалогії констеляції “влада / знання” (Фуко); до критики ідеологій, вкорінених у соціальній несправедливості (Габермас); до герменевтики підозри (Рікьор); до риторики та поетики мови, як вони фігурують або в проєкті філософської герменевтики (Гадамер, Рікьор), або в практиці деконструювання метафізики Заходу (Деррида), або в наративному розумінні епістемологічної та моральної кризи (Макінтайр)” [Після філософії 2000: 9-10].

Розлогий перелік філософських та етичних доміант у концепціях постфілософів, що їх називає О. Соболя, об’єднує позиція інтегрального лінгвістичного повороту в аналізі, яка “неминуче веде до прагматики, політики, риторики, поетики використання мови” [Після філософії 2000: 10].

Загальна ситуація в еволюції гуманітарного знання, пунктирно окреслена вище, дістає конкретики і в окремих локусах соціального буття людини. Платонівський ідеал етичного розглядається як класично сформульована можливість опозиції між “добрим” і “злом”. Тоді як у сучасних інтерпретаціях цих категорій переважає принцип неоднозначності, плюралістичного розуміння етичної

сутності понять. Так, Г. Йонас однозначний у формулюванні критеріїв аналізу етичних доміант, коли йдеться про їх співмірність із природою людини: “Знехтувати амбівалентність означало б знехтувати людину з її незбагненим потягом до свободи. Завдяки свободі та винятковому характеру кожної із ситуацій, у які вона потрапляє, людина завжди буде новою і завжди відрізнятиметься від себе колишньої, але ніколи не стане більш “автентичною” [Jonas 1990: 293].

У заявленій нами проблемі етичних питань і викликів, що стоять сьогодні перед медіа, позиція Г. Йонаса, на наш погляд, враховує аргументацію онтологічної сутності соціальної людини. Все, що є в природі / бутті, в різних формах присутнє в людині та виявляється залежно від місцепростору, часопростору, конкретних умов присутності людини в культурних і соціальних середовищах. А отже, не можна не погодитися з Г. Йонасом, що “утопічна людина, однозначна в усіх аспектах своєї поведінки, може бути тільки гомункулусом соціально-технологічної футурології, з жалюгідною ретельністю пристосована діяти і почуватись як годиться, навіть у глибині душі видресирована підкорятися певним правилам. Це одна з тих речей, яких нам слід *боятися*, думаючи про майбутнє” [Jonas 1990: 293].

Сучасні медіа більш ніж рельєфно виявляють множинність людських характерів, поведінки й етичних пріоритетів, коли йдеться про рефлексію на будь-яку подію. Найбільше – соціальні мережі, де можна кожну хвилину зустріти тезу й антитезу (і все в безкінечному числі варіантів, осмислених і не дуже; рівнів культури, усвідомлених, еталонних і їх повної відсутності; часто – підпорядкувати свідомість і поведінку людини (застосовуючи різні апробовані технології впливу), бажаному типу рефлексії на події на явища. Безумовно, потребує етичного осмислення ситуація, коли медіа вочевидь стають скорельованими з “автентичністю” соціальної людини, її природною розкутістю й мінливістю, прагненням до свободи в усіх її проявах. Проте суперечність присутня в самому усвідомленні соціальності

людини, коли етика особистості й етика соціальних груп / суспільства мають врівноважуватися для уникнення конфліктів.

К.-О. Апель і Ю. Габермас пропонують актуалізований і нами ракурс аналізу, коли до уваги береться не тільки принцип відповідальності, але особливий постулат “інтерсуб’єктивної згоди”. Для згармонізованого в культурі (а отже, історії, політиці, соціальній рівновазі, перспективі особистого розвитку та ін.) суспільства ідея консенсусного розуміння життєвих принципів, цінностей і природи морального / аморального, безумовно, є конструктивною. І твердження К.О. Апеля про те, що *спільне розуміння* висловлювань передбачає певну етику, безумовно, приймається. Якщо існує інтерсуб’єктивний консенсус, пояснює К.О. Апель, якщо суб’єкти, що розмовляють, доходять згоди з якогось питання, то тільки тому, що вони ототожнюють один одного з елементами етичного універсуму [Apel 1991].

Актуальне питання: чи існують у сучасному світі суспільства, побудовані на інтерсуб’єктивному етичному консенсусі? З різними політичними партіями, різними соціальними проблемами, рівнями культури, викликами зовнішніми і внутрішніми, врешті, особистісними характеристиками, про які говорив Г. Йонас, – це різні уявлення про природу і щастя, гріх і спокусу, свавільність людського серця і лінощі. Цей ряд цінностей / антицінностей можна продовжити. Питання конструктивного й однозначного вирішення, отже, залишається відкритим.

Чи можемо ми, аналізуючи складність етичних проблем сучасних суспільств, зупинитися на констатації явища, не запропонувавши механізмів вирішення цих проблем? Вочевидь, ні. Соціальна комунікація сьогодні (для якої найбільш репрезентативною є сфера медіа) справді є етично поліфонічною, зокрема, коли йдеться про цінності традиційної моделі життя (шлюб, сім’я, церква, обрядова циклічність і відповідні ритми життєдіяльності протягом року та ін.) – й нові етичні принципи та цінності сучасних

суспільств, побудованих на абсолютизації *свободи* (цивільний, гостьовий шлюб, ЛГБТ, характерні для постіндустріальної доби розваги – ігрові автомати, нічні клуби та ін.). В сучасному світі є все – цінності традиції, цінності, які є маркерами епохи і ті, що тільки творяться та свідчать про тенденції етичних перетворень. Звернімо увагу й на різницю суспільств у розумінні *свободи* як абсолюту у західному світі (марші ЛГБТ, законодавчо закріплене квотування гендеру гомосексуалістів у різних суспільних сферах та ін.) і неможливість таких проявів свободи особистості в мусульманському світі. Зміст поняття *свобода* у багатьох випадках є детермінованим історією культури, яка часто представлена етичними антономіями.

А отже, “інтерсуб’єктивна згода” К.О. Апеля і Ю. Габермаса є логічною і, на нашу думку, прийнятною моделлю гармонізації етичних принципів суспільної комунікації. Сюди відносимо і правові регулятиви, і реальну інформаційну діяльність медіа, й міжособистісне спілкування. Дискусії навколо етичних цінностей та принципів діяльності медіа тривають і будуть тривати, тому що еволюціонує і людина, і суспільство / суспільства. Принципове питання інформування і впливу на соціум медійної комунікації в будь-якому випадку не може вирішуватися поза етичними домінантами, аналізом морального здоров’я суспільства і пошуком механізмів для його прогнозованої перспективи.

2.4. Колористика як вимір оцінних констант у медіа

Проблематика актуальних досліджень колористики визначає фахові напрямки з питання, окремим сегментом якої є аналіз колористичної функціональності. В ієрархії наукових тем, які опрацьовує сучасна філологія, колористика посідає чи не найперше місце: про вербалізацію кольору пишуть як про особливу предметну сферу, кольоропозначення аналізують в аспекті лексикологічної проблематики, стилістичних і, вужче,

естетичних функцій слова; словесний вимір кольору часто є структурним і дослідницьким компонентом у працях, присвячених спеціальним філологічним питанням – ономастиці, фразеології та ін. Окремий локус досліджень – колір з точки зору його екстралінгвальної мотивації, зокрема в галузі психолінгвістики, нейролінгвістики, філософії мови (див. праці В. Желязкової, Л. Хавкіної, Т. Ковалевської та ін.)

Українське мовознавство уповні відбиває особливості пошукових парадигм сучасної філологічної науки. Можна говорити про історичну традицію аналізу словесної колористики, пов'язану з іменами національних філологів – В. Калашника, А. Калетнік, О. Скляренко, Ю. Ус, О. Васильєвої, Н. Слухай та ін.

Потенціал словесної колористики актуалізується в першу чергу в контексті пізнавального моделювання світу як вихідних опозицій свідомості (К. Леві-Строс), визначення словесної колористики як інтегральної характеристики сучасного соціуму, його свідомості, культурного простору модерного часу, впливів на психологію і світосприймання людини екстра- й інтралінгвальних мотивацій кольоропозначень. Відповідно лінгвістичне, ширше – гуманітарне знання, корелюючись із такими підходами, окреслює власну об'єктність аналізу.

Колористичні форми, зокрема в масмедіа, виявляються вихідними для подальшого розвитку мови, естетичної свідомості й, передусім, розуміння процесів національного мовомислення.

Масмедіа як достатньо пізня форма функціонування мови вибудовані на комунікативних пріоритетах, які власне й зумовлюють специфіку цієї сфери суспільного спілкування. Питання мовних особливостей і функціональних характеристик названої сфери в науці розглядаються з погляду розвитку стильової парадигми як результату впливу екстра- та інтралінгвальних чинників. Екстралінгвальними (вихідними) для ЗМІ є важливі критерії, мотивовані з точки зору соціальної, політичної, культурної еволюції національного простору, що, відповідно, зумовлюють динаміку сфери масової інформації. Відтак, і дослідницька

увага, враховуючи геополітичні та глобалізаційні процеси в сучасному світі, зосереджується навколо аналізу численних ресурсів масової комунікації – узагальненого постійного джерела активно поновлюваної інформації, здатного, зокрема через слово, формувати / впливати на переконання й ціннісні орієнтири людини / соціуму.

До уваги також беруться внутрішні ресурси мовних одиниць, можливість їхнього сполучення в межах чітко визначених конструкцій, синтагм, які є традиційними для мови масмедіа. Розглядаються особливі процеси, позначені соціальною, культурною, психологічною зумовленістю, що, безсумнівно, впливають на характер статистики і динаміки стилю масової інформації.

Відповідно, масмедіа постають як специфічна комунікативна реальність із різного типу засобами й механізмами маніпуляції масовою мовною свідомістю, що враховує комплекс потреб і запитів суспільства в конкретний період його розвитку. У такому разі, окрім типових, загальних пріоритетів еволюції світу, ЗМІ часто фіксують і ті, які визначають особливий контекст національного світосприйняття, що у випадку зі словесною колористикою реалізується в соціальній моді на колір.

Колористика, як відомо, символізована з константами національної свідомості, а отже, відповідний асоціативний ресурс кольору є сталим, відбитим як постійна атрибутивність простору, часу, почуттів, об'єктного світу (*білий* – світло, ясність, чистота та ін., *чорний* – темрява, сум, але й родючість та ін., *зелений* – життя, молодість, свіжість, спокій та ін., *синій* – простір (небесний, морський), спокій та ін., *червоний* – краса, яскравість, але й кров, агресія та ін., *жовтий* – сонце, світло, родючість, жито, стиглий хліб та ін.): *білий сніг, жовте колосся, зелене листя, червона калина, червоне яблуко, червоний мак, синє море, блакитне небо* та ін.

У текстах масової комунікації активно вживаються й інші метафоричні конструкції, в семантиці яких переосмислюються характеристики об'єкту в аспекті їх кореляції з основними завданнями комунікації. У такому разі акцентується увага на специфіці видозміни значення:

отримати жовту / червону картку – мати жовту / червону майку лідера; зелене світло / зелена вулиця – червоне світло; світлий погляд / світла посмішка – чорна / темна душа, темна аура та ін. Такі функціональні антонімічні пари поглиблюють природу традиційних протиставлень, закладених у семантиці колоративів білий / чорний, світлий / темний та ін.

Не менш репрезентативними для сфери масової інформації можна назвати й функціональні перифрази, найбільш пов'язані з вербалізацією індивідуальної свідомості, що впливає на мовну свідомість колективу. Основним показником цього процесу вважається закріпленість таких словосполучень (онімної та апелятивної природи) у різних типах масової комунікації: *Червона планета, Зелений континент, Чорний континент, Білий континент, блакитне паливо, чорне золото* та ін. Часто в подібних випадках використовується ширший контекст, який і визначає семантичні та функціональні характеристики кольорів, як правило пов'язаних із реалізацією його емоційно-експресивного потенціалу: *білі мухи* (літають білі мухи; білі мухи в голові), *біла смерть* (у значенні або цукру, або солі), *білий як смерть, блідий як смерть* (“блідий” виступає у функції номінації кольору), *жовтий як чума, коричнева чума* (фашизм), *чорний вівторок* (атрибуція 11 вересня 2001 р. – трагічного дня в історії США), *чорний понеділок* (в англійській традиції розмовна форма назви понеділка – першого дня після канікул) та ін.

Серед перспективних моделей семантико-синтаксичної деривації, використовуваних у ЗМІ, можна назвати і сталі в традиціях літературної мови фразеологізми: *Білий дім, сірий кардинал, чорний генерал, чорний лебідь, білий лебідь, біла ворона, білий янгол, зелені берети* та ін.

Актуальною мотивацією введення колоративів у медійний текст є знаковий для сучасного світу чинник соціальної моди на колір, який у свою чергу розширює колірну палітру сфери ЗМІ і функціонально-стилістичну парадигму окремо узятих кольорів: *червона доріжка, червона*

ікра, рожевий слон, рожеві окуляри, рожевий гламур, біло-фіолетова корова, білий лімузин, чорний бумер та ін.

У контексті мовної динаміки, варіативності в сучасній медіасфері варто говорити про розширення семантичної парадигми, зокрема кольору, як інтралінгвальну відповідь на реалії об'єктивного світу. Так, константними, концептуалізованими для масової мовної свідомості українців, що вербалізується в масмедіа, можна з упевненістю вважати кольори-символи, зокрема, певної політичної сили: *біло-блакитний* (Партія регіонів), *біло-червоний* (Блок Юлії Тимошенко), *червоний* (Комуністична партія), *помаранчевий* (Наша Україна), *малиновий* (Соціалістична партія), *біло-зелений* (Партія зелених), *зелений* (Слуга народу) та ін.

Загалом лексико-семантичний, функціональний потенціал колоративів визначає їх еволюцію, специфіку набуття ними додаткових конотацій у контексті динаміки компонентів національної культури. За спостереженнями науковців, найбільш трансформованими щодо значення у процесі розвитку мови, масової свідомості можна вважати традиційні кольори (білий, чорний, червоний, зелений, синій), що в масмедіа набувають особливих семантичних специфікацій, мотивованих, більшою мірою, соціокультурним, а не естетичним контекстом. Серед основних оцінних компонентів семантики кольорів у літературній мові можна спостерегти тенденцію: позитивні конотації, як правило, має білий колір, негативні – чорний; як позитивні, так і негативні конотації бачимо у значенні червоного, синього, зеленого й жовтого кольорів.

Оскільки масмедіа звернені до колективної свідомості, гра з базовими кольорами породжує варіативність результатів комунікативних ефектів, впливів на мову. Вони мають певну функціонально-стильову маркованість, звернену передусім до масової мовної свідомості, почасти – маніпуляцію нею. Для маніпулювання мовною свідомістю (а отже, й людиною) знання механізмів впливу завдяки активізації кольорового сприйняття є важливим. За умови знання структури етнічної мовної свідомості й цивілізаційного досвіду, в якому сформоване і формується суспільство, технології впливу

завдяки кольору є, на наш погляд, ефективними й однаково використовуються у слов'янських ЗМІ. Зрозуміло, з урахуванням конкретної історії та культури кожного народу. Як відомо, символізація кольорів є неоднаковою, часом полярною в різних етномовних картинах світу, і завжди складно структурованою, особливо коли йдеться про базові кольори.

Увага лінгвістів до мовних репрезентацій варіативності сформулювалася як традиція описових підходів, що зосереджені на фіксації мовних явищ та їх парадигматичному представленні. У час накопичення знань про мову її рівні та ієрархію відношень між мовними одиницями названий підхід, безумовно, систематизує фахові знання та є виправданим.

Проте наступний етап дослідження мовної реальності, пов'язаний із намаганням “прочитати” онтологічну зумовленість і еволюцію мовної свідомості, виявив недостатність ідей та інструментарію описового методу, зосередженого на фактах і мовних даностях, сприйнятих лише безпосередньо. Невипадково вже у ХХ ст. формуються численні напрямки й персоніфіковані теорії, що розв'язують фундаментальну лінгвістичну проблематику в міждисциплінарних контекстах. Сугестія знання й можливості створюваних у перехрещенні міждисциплінарних підходів нових методологій дозволяють заглибитися у природу мовної рефлексії, мовної номінації, мовної функції та мовної еволюції. Антропологічний вимір філології, так часто декларований і не завжди фахово аргументований, актуалізується та культурно окреслюється в новому, концептуально сформульованому аналізі.

Повною мірою заявлена позиція стосується опозитивності, варіативності – явища, однаково важливого як для природничого, так і для гуманітарного знання. Опозитивна симетрія плюса (+) – мінуса (-), земного тяжіння – невагомості, полюсів планети, періодів доби й року, анатомічної кореляції частин тіла живих істот та ін. чи синхронії – діахронії, конкретного – абстрактного, власного імені та загальних назв та ін. – сутнісно опозитивності різного

масштабу, але природа цих явищ коректно може з'ясуватися лише в методологіях синтезу наукового знання.

Опозиція колористики в мовній свідомості сучасних соціумів спирається на ієрархічно вибудовану систему кореляцій, що є співмірною, якщо розглядати її функціонально. Передусім ідеться про сформовану історично систему семантичних, аналогових для різних мов протиставлень.

Функціональний ресурс колоративних одиниць активно реалізується передусім в динаміці їх семантики, еволюція якої має бути інтерпретована історією культури та традицій. Осмислення екстралінгвальних характеристик цього явища, зокрема колористики, використовуваної у сфері масової інформації, свідчить про домінуючу функцію названого впливу на мовну свідомість нації.

2.5. Соціальна культура – мотиватор медійного інтертексту

Медійна комунікація, за поширеними в соціальних науках характеристиками, є соціальною рефлексією на дійсність, світ реальностей і можливостей людини та суспільства. Перифраз метафори Р. Рорті щодо “дзеркала природи” [Рорті 2000] набуває в медіа особливої виразності – це дзеркало соціальної природи людини / суспільств, що рельєфно відображає, висвітлює сутності модерної цивілізації в її численних суспільних репрезентаціях.

В інформаційному просторі сучасних медіа – динамічних, всеохопних щодо проблематики, тематики і жанрової поліструктурності – водночас спостерігаємо домінуючі, що дозволяють ідентифікувати медійний інтертекст із часом, певними ідеологемами, традиціями, соціальними пріоритетами і навіть більше – рівнем політичної зрілості та економічної динаміки суспільства, тенденціями його розвитку та ін.

Комунікативні домінанти медійного інтертексту чутливі до перебігу подій, поліваріантні щодо їх атрибуції та коментування. Більше того, ритми часу можуть змінювати диспозицію цих домінант – одні з них актуалізуються, символізують соціум та його інтенції в певний період історії, інші – відходять на комунікативну периферію і в такий спосіб позначають процеси інерції, затухання чи навіть стагнації. Зауважимо однак, що в колі домінант медійної інформації, незалежно від часових вимірів створення тексту / текстів, їх атрибуції за критеріями вербалізації певних ідеологем, світогляду чи характеристики з фахового погляду, завжди присутньою є константа культури. Культура номінується, аналізується як процес і явище, інтерпретується в контексті сучасних тенденцій розвитку суспільства та його перспектив, зіставляється з аналогічними феноменами в історичному розвитку інших народів, конкретизується реальними подіями і фактами, або ж, неназвана, в латентній формі слугує концептуальною рамкою, в межах якої аналізуються події. Можна твердити, що культура є маркером і психологічного, й історичного часу в медійному інтертексті, а отже, вимірює масштаб часу, визначає час культури в суспільному полілозі.

Український медійний інтертекст у запропонованій постановці проблеми щодо відображення часу культури постає реальністю, яка для об'єктивації суджень та оцінок потребує розрізнення операційних понять, їх дефініцій та характеристик. Передусім ідеться про понятійну сутність категорії “культура” – вочевидь не ідентичними є поняття “культура в медіа” та “медійна культура”. Коли йдеться про культуру в медіа, дослідник зосереджується на вербальній репрезентації явищ, характеристик і процесів культури в масовому інформаційному полі. Смислових варіацій, різноманітних тверджень, традиційних і авторських інтерпретацій може бути значна кількість – всі вони об'єднані навколо семантики поняття “культура”, уточнюючи його зміст. Медіа в цьому випадку є функціональною сферою, де репрезентовано різні форми культури, проблематику, пов'язану з культурою, її місцем у соціумі та ін.

Інший аспект – “медійна культура” як специфічна форма комунікативної масової рефлексії. В такому разі

аналізу піддаються різні варіанти відповідностей / невідповідностей традиційним чи нормативним уявленням про культуру, досліджуються також особливі форми вербалізації дійсності в соціумі. Часто за сукупністю специфічних характеристик, зокрема стилістичних, чи їх частотністю можна спостерегти мовний і в цілому комунікативний ландшафт медійної культури. Такий дослідницький локус співмірний не лише з медіалінгвістичним аналізом, але і з питаннями культури мови, а також комплексом окремих лінгвістичних проблем, до яких належать тенденції розвитку літературної мови, її функціональної перспективи, варіативності норми та ін.

Відповідно, постає важлива проблема часу культури як ідентифікаційного маркера певного цивілізаційного періоду в історії народу чи соціуму. Достатньо вільна номінація в сучасному мовознавстві як поняттєвих аналогів різних сутностей, зокрема “епоха культури”, “час культури”, “час медійної культури” (як і в цілому синонімізація їх із загальним поняттям “культура”), достатньою мірою засвідчує не тільки термінологічну омонімічність, але і свідчить про недостатню розробленість питання.

В аналізі часу культури, як на наш погляд, важливою є диференціація понять “епохи культури” (як-от Ренесанс, Бароко, Класицизм та ін.) і власне “часу культури”. Об’єктом дослідження епохи культури постає цілісний, концептуально представлений художньо-естетичний світогляд, характерний для певного цивілізаційного періоду, що має ознаки зародження, розквіту, затухання й подальшої рефлексії в еволюції культури. В такому аспекті можна говорити про Бароко і Необароко, Класицизм і Неокласицизм, Модерн і Постмодерн та ін. Час культури, натомість, конкретний хронологічний зріз, у якому виявляються тенденції, співмірні з історичним і психологічним часом, культурою, певним соціумом, комплексом зовнішніх щодо культури мотивацій. Можливо час культури, як на нашу думку, співвідносити з реаліями множинних виявів культури – час культури Романтизму в Німеччині, Польщі, Україні та інших історико-суспільних формаціях не є ідентичним, хоча належать до однієї епохи культури. Аналогічно Модерн у часі культури

Франції чи Італії відтворює диференційні ознаки епохи названої культури, проте є варіативним щодо семантики й особливостей художньої естетики.

Час культури в медіа – особлива тема і проблема. Йдеться про комунікативний локус часу культури, певний функціональний фрагмент вияву культури. В цьому випадку вочевидь можна розмежувати присутність теми, проблем і характеристик культури у фахових медіа – й тоді насамперед аналізу піддаються спеціалізовані видання, що становить окремий сегмент медійної комунікації. Інший рівень – вербалізація в медіа культури в її широкому розумінні як специфічних форм традиційної, унормованої чи еталонної для певного соціуму діяльності. В такому випадку йдеться про різні вияви культури, рівні її присутності в соціумі. Спостереження за цими формами, окремими векторами соціального статусу культури дозволяє створити певний профіль культури суспільства.

Актуалізованим є насамперед поняття соціальної культури, що в медійній інтерпретації *“включає в себе, зокрема, політичну, економічну, правову, моральну, релігійну, наукову, технологічну, санаційну та інші види культури людини. Відповідно, соціальна поведінка людей – це політична, економічна, правова, моральна, релігійна, наукова, технологічна, санаційна та інші види поведінки людини. А отже, те, яким є життя людей у суспільстві, визначає “людський чинник”, що складається з “соціальної культури людей” і “соціальної поведінки” людей”* [Дзеркало тижня, № 20, 5.06.2015].

Запропоноване в медійній комунікації широке розуміння соціальної культури спричинене як важливістю проблеми для суспільства, так і специфікою масової комунікації, в якій обговорювані питання мають бути названі, ідентифіковані та введені в контекст, що викликатиме бажану / прогнозовану рефлексію. Відповідно, загальне окреслення поняття “соціальна культура” розгортається в текст, що вербалізує гострі суспільні дискусії: *“Соціальна культура громадян і є тим “людським чинником”, який досі зневажали українські будівничі-реформатори і який має бути покладений в основу реформування України. Маємо позбутися*

реформаторської ілюзії щодо можливості успішних інституціональних реформ в Україні без удосконалення зазначеного “людського чинника”, в основі якого соціальна культура громадян!” [Дзеркало тижня, № 20, 5.06.2015].

На відміну від поширеного в медіа прийому оцінної атрибуції поняття з метою впливу на масову свідомість, у наведеному тексті вплив вербалізується у формах логічного доведення, а текстові експресиви присутні в елементах доведення, якими є фрагменти тексту, як-от метафора “реформаторська ілюзія”, експресивна семантика дієслова “зневажали” чи знак оклику, яким завершується текст і який вказує на особливе інтонування фрази.

Медійна дискусія щодо сутностей, природи і форм соціальної культури, її місця у структурі свідомості сучасних суспільств породжує варіанти доведень і відповідних їм мовних реалізацій у тексті. Якщо, на думку медійного джерела, “режим, силою нав’язаний Чавесом, є некомпетентним і корупційним”, то і висновок із такого твердження є співмірним: “*Але це не просто політична й економічна система. Це культура, що заохочує інстинкти утримання, який живе на соціальні подачки від влади, делегуючи їй натомість право робити в країні від свого імені що заманеться, у тому числі перерозподіляти доходи від нафтодоларів на користь лояльних до режиму соціальних груп*” [Дзеркало тижня, № 1, 16.01.2015]. Йдеться, зрозуміло, про соціальну культуру, але номінація присутня в тексті лише в латентній формі, оскільки читач / слухач / глядач (і в цілому реципієнт) розуміє загальний комунікативний контекст дискусії як людина, що живе в певному часі, просторі, ідеології та є носієм сформованої останніми мовної свідомості.

Варіанти соціальної культури, її множинні вияви, модифікації та форми в українському суспільстві є найбільш обговорюваною проблематикою з очевидних причин намагання пізнати тенденції розвитку соціуму, визначити його “больові” точки. Відтак, “*Соціальна культура людини – це міра узгодженості її волі та свідомості із природними законами соціального життя людей ... Як свідчить світовий досвід, існує закономірність: чим нижча соціальна культура*

громадян, тим вищий рівень корупції. Роль громадян, вражених антикультурним “вірусом” сваволі та ілюзій у поширенні корупції є, хоч як це парадоксально, основною, а роль державних чиновників – лише додатком. Звідси і треба виходити у протидії корупції” [День, 30.05.2009]. В антитезі “соціальна культура людини” – “антикультурний “вірус” сваволі та ілюзій” розгортається диспозиційне протиставлення волі, свідомості, природних законів соціального життя людей одному з найбільш деструктивних явищ окремих сучасних соціумів – корупції.

Лінгвістична компетенція дослідника в інтерпретації такого тексту, зрозуміло, виходить за межі констатації наведеної антитези чи роз’яснення, в яких мовних формах вона реалізована, – медіалінгвіст у цьому випадку апелює до семантики слова, фрази, смислових нашарувань і поняттєвих зсувів, тих метафор (“вірус” сваволі та ілюзій” та ін.), які корелюють із набутим комунікативним досвідом і семантичними аналогами медійної сфери – “вірус корупції”, “вірус безвідповідальності”, “вірус бездіяльності” та ін.

Відтак, розгорнуті й адресовані масовій аудиторії твердження про те, що *“суспільство розвивається настільки, наскільки громадяни, які мають **розвинену соціальну культуру**, саме у такій “класовій боротьбі” поборють громадян, які її не мають. Це тому, що існує природний закон суспільного життя, згідно з яким **соціальна культура** робить громадян конкурентоспроможними в умовах **соціальної конкуренції**, що є двигуном **соціального прогресу**. Держава призначена для того, щоб сприяти першим і протидіяти другим. Тому за їхньої підтримки в Україні університети мають стати просвітницькими центрами, пристосованими для розвитку **соціальної культури** наших громадян, маючи на увазі наступну ідею: **соціальна культура громадян – це основа нової України**”* [День, 30.05.2009]. Як бачимо, підсумкова теза аналізованого фрагменту тексту побудована на послідовності скорельованих між собою понять “розвинена соціальна культура” – “соціальна конкуренція” – “соціальний прогрес” – “соціальна культура громадян”. У понятійній вертикалі реалізується семантика складних термінопонять соціальних наук, що функціонують і в медіа, формуючи

масовий світогляд, визначаючи ідеологічні домінанти та витворюючи перспективу масової мовної свідомості українців.

Модифікації, можливі уточнення й розгортання поняття соціальної культури в обґрунтуванні її місця та функцій у медіа – це частковий вияв процесів розвитку літературної мови, полісемантизації термінів соціальних наук і водночас творення нових термінів, що виникають як комунікативні аналоги до вже існуючих. Так “основи соціального прогресу” в медійному тексті за метонімічною моделлю перенесення корелюються з “прогресивним соціальним порядком” у достатньо типовому медіатексті: *“Як показує вивчення **основ соціального прогресу**, усі негаразди України мають своїм коренем відсутність **прогресивного соціального порядку**, а забезпечити цей порядок можна лише шляхом формування соціальної культури громадян, іншими словами: “культура – мати порядку!”* [День, 30.05.2009].

Розгортання терміноряду аналогових чи близьких за семантикою понять в медіа відрізняється, як бачимо, від семантичної кореляції цих понять у соціальних науках. Поняття “соціальної культури” функціонує в контексті, де особливості медійної комунікації дозволяють (чи навіть провокують) історико-культурні ремінісценції, пов’язані зі знаковими подіями інших історичних періодів або з символізованими ситуаціями, персонами, висловлюваннями. Як це, зокрема, відбулося з перифразом “культура – мати порядку!”, вихідною формою якого є анархістське гасло “Анархія – мати порядку!”. Нестандартний, у цьому випадку, прийом надання експресії тексту відбиває природу медійного впливу і водночас акцентує увагу дослідника на інтенціях будь-якої мовної одиниці бути комунікативним експресивом.

Соціальна культура в українських медіа інтерпретується в різних площинах. Її сутність проектується на національну ідею України, як це репрезентовано в газеті “День”: *“Хоч би як формулювалася **національна ідея України**, її органічною частиною має бути ідея “культу соціальної культури громадян”, виходячи з природної закономірності: “**Яка соціальна культура людей – таке й життя!**”* [День, 30.05.2009].

Лінгвістична предметність аналізу в цьому випадку не обмежується понятійним обсягом семантики, синонімічними зв'язками чи місцем у структурі терміноряду – предметність медіалінгвіста поширюється на функціональний ресурс медіакомунікації, де **“культ соціальної культури громадян”** стає експресивною домінантою фрази.

Медійний інтертекст за своєю природою є таким, що породжує нові смисли, які легко сприймаються, засвоюються та відтворюються в мовній свідомості соціуму. Не потребують додаткових пояснень чи аргументації медійні твердження: **“Кримінальна культура вільного табору”** [День, 12.08.1997], **“Мілітарна культура якраз і створила на Заході імідж радянської людини як загадкової, вольової, замкненої в собі (згадаймо бодай Шварценеггерового Івана Данко у фільмі “Червона спека”)”** [День, 12.08.1997], **“Культура – це сфера національної безпеки”** [День, 6.03.2015] та ін.

Уточнення семантичного обсягу поняття, його оцінка, значення для комунікативної ефективності фрази чи тексту в цілому відбуваються в гармонізації екстра- й інтралінгвальних причин і мотивацій. Актуалізоване поняття **“соціальної культури”** розгортається в медійній комунікації у векторах пошуку виявів, характеристик і тенденцій розвитку необхідного для розуміння місця нашого суспільства в сучасній цивілізації явища. Медійний інтертекст вербалізує та репрезентує цей пошук, водночас розгортаючи перед лінгвістом перспективу відкриття нових семантичних трансформацій слова, а отже, еволюції мови в її синхронізації ритмам часу й культури.

2.6. Медійна інтертекстуальність у дослідницьких парадигмах сучасної лінгвістики

У визначеннях-метафорах інтертекстуальності домінують ті, крізь які виразно проступають профілі їх авторів – Е. Барби (**“паперове каное”**), Р. Барта (**“фрагменти мови закоханого”**), Ю. Лотмана (**“символ-ген сюжета”**), У. Еко (**“бібліотека-лабіринт”**), Х.Л. Борхеса (**“сад із безліччю**

стежок”), Ф. Ніцше (“вічне повернення”), О. Валентиної (“семіотика поліфонії”), Н. Фатєєвої (“контрапункт”), В. Просалової (“текст у світі текстів”) та ін. Образна сутність номінацій виявляє, як на наш погляд, глибинні ізоляції, в яких існує явище, – множинну інтелектуальну рефлексію на світ, присутність у полі культури і, ширше, – цивілізації. А ще – ірраціональну з погляду формальної логіки міру обдарованості особистості, її психотип, екстралінгвальні обставини, в яких відбувається комунікація etc.

Коли йдеться про інтертекстуальність, важко погодитися з дослідниками, які термінообразність інтертекстуальності пов’язують передусім із новизною теорії, а отже, й неусталеністю метамови, що їй ще належить у майбутньому стати звичним понятійним інструментарієм опису явища. Метафоричність, як на нашу думку, є інтегральною характеристикою інтертекстуальності – лише формально йдеться про типові стилістичні репрезентації (алюзії, ремінісценції, цитати та ін.), здатність до символізації мовних одиниць (у формах фразеології, полісемії та ін.) й навіть про дифузність текстів і жанрів, асоціативно перехрещених, поліваріантних.

Наукові інтерпретації явища – численні. Так, М. Шаповал, аналізуючи інтертекстуальність у “світлі рампи” (зауважимо в цьому випадку на образному-таки формулюванні проблеми), пропонує, зокрема, особливий саме для українців жанровий вимір інтертекстуальності: “Наша культура має власну метафору для опису інтертекстуальних відгомонів та мозаїчності – літописний звід” [Шаповал 2009: 14]. Відповідно до виокремленої нею специфіки інтертекстуальності, дослідниця співвідносить сутність явища з жанровими характеристиками: “Саме літопис, київський або козацький, – найдавніший синкретичний жанр, що поєднує хроніки і оповіді, фрагменти міфів, житій, документів і повчань, є “різностильовим колажем” (Ю. Ковалів) та політично орієнтованою компіляцією, саме він найліпше передає ідею інтертекстуальності. Крізь текст літопису просвічуються інші тексти – Святе Письмо, візантійські хроніки, давні легенди. Його існування у списках і редакціях

дозволяє виявляти значимі уривки, котрі власною наявністю чи відсутністю маніфестують ідеологічні стратегії середньовічного письма, а децентрована структура пропонує вибирати будь-які напрямки читання [Шаповал 2009: 14-15].

Увага до жанрової інтертекстуальності й літературознавча аргументація позиції не залишають проте, поза увагою М. Шаповал інших, передусім стилістичних, маркерів інтертекстуальності: “стилістичних формул, які творчо запозичувалися й інтерпретувалися з урахуванням місцевого колориту, зокрема східної топіки” (з покликанням на В. Перетца), численних “переадресацій та фальсифікацій”, які можна спостерегти при реконструкції протетичних творів (з покликанням на історію авторської реконструкції М. Брайчевським “Літопису Аскольда”) і врешті твердження, що “література втрачена, розсіяна”, і література пізніших періодів “переплітаються у літописних зводах різних редакцій і століть, візуалізуючи для нас процес інтертекстуальності... Але це лише метафора...”. Наступне розгортання аргументації звернене до раціонального розуму, тому що “відчитати їх усі (інтертекстуальні зв’язки – Л.Ш.) – означає зануритися у культурну пам’ять тисячоліть, намагаючись при цьому користуватися неспецифічним логічним інструментом” [Шаповал 2009: 15].

Неформалізована сутність інтертекстуальності – безкінечність асоціативів, співмірних із культурним масштабом особистості / соціуму. Зрозуміло, площини, в яких розгортаються асоціативи, не є жорсткими вертикалями й горизонталями, це, швидше, супрематичні перетинання К. Малевича або імпресіоністична гра світла, кольору, рухливих контурів, природної екзистенції, де людина, її інтелектуальна рефлексія породжують аналогії, наближення і зближення – через час і простір. Може тому так важко формалізувати інтертекстуальність, ввести її в логіку схем, таблиць і послідовного переліку форм та типів текстів (зауважимо, що в інтертекстуальній дослідницькій парадигмі часто розглядаються неспівмірні за комунікативною і функціональною природою тексти, такі як полемічна

література, життя чи палімпсест і, з іншого боку, – медійна словесна культура та ін.).

Саме явище інтертекстуальності постає, з очевидних причин, інтертекстуальною закономірністю в розшифровці глибинних мислительних процесів, як у свій час була розшифрована таїна геному людини, чи доповнена новими елементами таблиця Менделєєва.

Науковий аналіз інтертекстуальності породжує множинні вектори пізнання – історію формування напряму та методу / методів, що їх більшість дослідників розглядають у парадигмі загального становлення теорії тексту. Покликання, пояснення й відповідна аргументація зосереджуються в такому разі навколо виникнення терміна “інтертекстуальність”, його семантичного обсягу, а також передісторії та наукового контексту, в яких постав термін. Авторитетні дослідники обґрунтовують таку хронологію наукових подій: вперше неологізм Ю. Крістєвої “інтертекстуальність” вводиться в науку 1966 року в доповіді про творчість М. Бахтіна на семінарі Р. Барта (як стаття “Бахтін, слово, діалог і роман” доповідь публікується в 1967 р. [Kristeva 1966]). У цей же час Ю. Крістєва розробляє термін, теорію та метод аналізу в публікаціях “Руйнування поетики”, що є передмовою до французького перекладу “Проблем поетики Достоєвського”, а також у статті збірника “Semeiotikè. Дослідження з семаналізу” і книзі “Текст роману” [Semeiotikè 1969; Kristeva 1970].

Подальша нетривіальна історія одного з найбільш актуалізованих у сучасній гуманітаристиці напрямів пов’язана з підтримкою інтелектуалів групи “Тель Кель” і самого Філіппа Соллерса [Sollers 1968]. І далі – авторитетного Ролана Барта, який творчо інтерпретував і розвинув ідею інтертекстуальності [Barthes 1970; Barthes 1973], водночас визначивши статус нової теорії в науці та ввівши в коло інтерпретованих нею тексти слов’янського мислителя М. Бахтіна та молодой Ю. Крістєвої.

З очевидних причин теорія інтертекстуальності в подальшому зосереджена на проблемах художнього тексту – це і творчі особистості авторів, і безкінечна можливість

інтерпретацій, “прочитань” та формалізації інтертекстуальних перегуків у слові / смислах. Звернімо увагу й на час постання теорії. Як відомо, саме в 60-ті рр. актуалізується постструктуралістська “філософія множинності”, персоналізована в ідеях Ж. Дерріди, Ж. Дельоза, Ж. Лакана та ін. Між теорією інтертекстуальності й постструктуралістським (постфрейдистським) розумінням тексту існують перетинання, що їх поясненнями й аргументацією сповнені праці філософів, семіотиків, культурологів: авторські тлумачення формули взаємозалежностей “свідомого – підсвідомого / несвідомого”, або *s/S*, у Ж. Лакана, Ж. Дельоза та ін., розробки “семіотичної пам’яті культури” (Ю. Лотман), “діахронічної матриці” (В. Топоров), трансляції коду культури в різних моделях пізнання (С. Аверінцев, І. Арнольд, Х. Блум, Г. Грабович, Т. Гундорова, Г. Денисова, У. Еко, В. Іванов, І. Ільїн, В. Красних та ін.).

Критерії комунікативної, естетичної й, передусім, пізнавальної цінності інтертексту, які постали в аналізі художньої дійсності, видаються настільки продуктивними, що дозволяють створити матрицю проєкцій на інтерпретацію інших текстів, насамперед медійних.

Стратегії аналізу художньої інтертекстуальності побудовані на різних локусах пізнання – вихідна позиція полягає в об’єктивації руху від інтерсуб’єктивності до інтертекстуальності (за М. Бахтіним), де центральні проблеми вирішуються в різних філософських парадигмах: діалогу – в екзистенційній філософії, поліфонії – в “філософії множинності” (за Н. П’єге-Гро). Філософія множинності, у свою чергу, виявляється в розрізненнях між *Деконструкцією* Ж. Дерріди, *Повторенням* Ж. Дельоза, *Суперечністю* Ж.-Ф. Ліотара, *Археологією культури* М. Фуко та ін.

Художній текст, отже, постає як безкінечне “плетиво” інтерпретацій. Власне Р. Барт і номінує його *Текстом*, відправляючи допитливого співбесідника до етимології, де текст первісно мав семантику “павутини”, “тканини”. Пізніше, в постструктуралістських естетизованих термінах-метафорах, вже згадувана “бібліотека” Хорхе-Луїса Борхеса й інші авторські позначення ключового терміна послідовно

відтворюють смисл множинності. Дивовижно корелюють водночас етимологія семантики *Тексту* і синонімічні номінації Інтернету, що виникає як носій інформації вже в часі після постановня теорії інтертекстуальності: Інтернет – “мережа” – “всесвітня павутина”. Епістемічний і смисловий перегуки (інтертекстуальність у широкому розумінні категорії) очевидні.

Аргументативна панорама в доведеннях інтертекстуальності вражає інтелектуальними парадоксами, де образний мовний код чи не найточніше передає сутність явища. Не випадково характеристики *Тексту культури* в його постструктуралістській інтерпретації часто починають із визначення Р. Барта, де “переможна множинність” – це “такий ідеальний текст, пронизаний сіткою численних, переплетених між собою внутрішніх ходів, що не мають один над одним влади; він є галактикою позначуваних, а не структурою позначених; у нього можна вступити через безліч входів, жоден із яких не можна напевно назвати головним; низка мобілізованих ним кодів губиться десь у *безкінечній далині*, вони “не вирішувані” (їх смисл не підпорядкований принципу вирішуваності, таким чином будь-яке рішення буде випадковим, ніби кидаєш гральні *кості*); цим винятково множинним текстом здатні заволодіти різні смислові системи, однак їх коло незамкнене, оскільки міра таких систем – безкінечність самої мови” [Barthes 1970: 26-27].

Інша ситуація в інтерпретаціях медійного Тексту. Інтелектуальна “гра” і розкіш авторських інтерпретацій, в яких репрезентовано художній Текст, не тотожні медійному Тексту – *a priori* словесній рефлексії медіацентричного соціуму. Енкратична мова (за Р. Бартом), що виникає та поширюється під захистом влади, за самою суттю є мовою повторів, відтворення тих самих заданих структур, смислів, стереотипів і слів. А отже, для дослідника інтертекстуальності в медіа виникає ряд питань, головні з яких: інтертекстуальність – явище культури? масової культури? Йї відповідно, інтерпретація – це авторські “прочитання” культурних кодів? прочитання соціальних груп за різною культурною, ідеологічною, віковою та ін. стратифікаціями в

суспільстві? якими є критерії об'єктивності / суб'єктивності інтертекстуальних “прочитань”? як модифікуються “прочитання” в різний історичний час і як вони маркують соціум? та ін.

Медіацентричний соціум, за аксіомою, що вже не дискутується в науковій літературі, породжує ситуацію, коли ми перебуваємо в інтертексті, є його носіями та ретрансляторами: соціум існує у здатності пізнавати, накопичувати й передавати інформацію про дійсність, зокрема в текстах. У художньому тексті, зрозуміло, йдеться про визначені традицією коди культури – “діахронічну матрицю” (В. Топоров), “семіотичну пам'ять культури” (Ю. Лотман), “розтягненість для нових одкровенень думки” (О. Веселовський) та ін. Однак питання про те, **що саме** ми відносимо до кодів культури, коли йдеться про медіа, залишається відкритим.

Перспективною є пропозиція Н. Кузьміної, яка в логічній моделі обґрунтування розрізняє дві когнітивні категорії медіа – інтертекстуальність і прецедентність. Інтертекстуальність у такій диспозиції співвідноситься з “трансльованим кодом культури як системи традиційних для людства цінностей матеріального і духовного характеру”. Прецедентність, у свою чергу, формулюється як “явище життя, що може стати чи не може стати фактом культури”. На означеному протиставленні вибудовується методологічно-інструментальна теза дослідницької парадигми медіалінгвіста: відповідно специфіка медіадискурсу пов'язана більшою мірою з прецедентністю, ніж із інтертекстуальністю, і саме прецедентні тексти є “текстами впливу” в сучасному соціумі.

Коли йдеться про трансформацію одних в інші, то, на думку автора, інтертекстуальні феномени проходять через фазу прецедентних, і навіть можливі повторювані фази.

Такий універсальний принцип розрізнення в названому підході, безумовно, потребує уваги. На наше переконання, інтертекстуальність – це трансльований код культури як системи традиційних для людства цінностей матеріального і духовного характеру, відтак уточнення перебувають у сфері

нетотожності параметрів культури людства й культури конкретного соціуму, їх кореляцій в історії культури, оцінок певними суспільствами та ін.

Прецедентність (за Ю. Карауловим) включає характеристики пізнавального й емоційного явища, що є надособистісним, і зверненість до якого відбувається в дискурсі даної особистості. Питання можна продовжити, і в цьому певним чином відбивається актуальність проблеми інтертекстуальності в медіа як комплексу питань, що свідчать про необхідність дослідження мови живої, рухливої, комунікативного універсуму сучасних суспільств.

Теорія інтертекстуальності з об'єктивних причин вийшла за межі художнього пошукового поля. Дослідницькі парадигми уточнюють і доповнюють так вдало і вчасно сформульовані ідеї, поширюючи їх на інші сфери мовної комунікації – і в цьому майбутнє напрямку.

Медійний інтертекст, за спостереженнями дослідників, є комунікативною сферою, що найбільш рельєфно окреслює світоглядні, ідеологічні, соціальні, економічні, культурні та інші параметри суспільства, обговорювані комунікантами, асоційованими з різними соціальними стратами.

Відтак медіатекст, у плюралізмі ідеологем соціальних практик, дискутивності пропозицій щодо історії та перспектив розвитку країни, актуальних питань суспільної динаміки постає носієм важливих (можна навіть сказати екзистенційних) смислів.

Позначивши як об'єкт аналізу медійний інтертекст, дослідник має визначитися у поняттєвих параметрах інтерпретованого явища. Дискурсивний погляд на проблему певною мірою конкретизує об'єкт спостереження, хоча й залишає медіалінгвістів у колі дискутивних наукових питань. Насамперед ідеться про окресленість **категорії медійного тексту, який гіпотетично може розглядатися як інтертекст**. Відомо, що дефініції тексту належать до відкритих і варіюються у смислових параметрах від широких визначень, де медіатекстом сьогодні можна вважати і власне медіаповідомлення, і частину цього повідомлення, й окремо взяте видання (газета, журнал, теле- і радіоканал та ін.), й

медійні інституції – друкована преса, телебачення, радіо, інтернет як такі, і певне глобальне медіаповідомлення, що його включає в себе медіакультура [Медіалінгвістика 2014; Стишов 2005; Мак-Квейл 2010] – й до конкретизованих певними дослідницькими задачами формулювань, у яких під медіатекстом розуміють інформаційне повідомлення певного жанру, орієнтоване на масового адресата й інтерактивний характер спілкування в глобалізованому світі.

Відтак, домінантна характеристика медійного тексту – інтертекстуальність (що існує в синтезі з іншими особливостями медійного тексту – діалогічністю, текстовою модальністю, реалізацією фатичної функції та ін.), яка дозволяє номінувати специфічну комунікативну реальність як інтертекст і корелюється, на наш погляд, з підходами інтегрального типу. У сучасній медіакомунікації до медіатекстів відносять радіо, телебачення, газетно-журнальні тексти, мультимедіатексти як інтегровані системи, соціальні мережі та рекламу [Media, Communication, Culture 2000]. Відповідно, медіатексти розглядаються в аспекті інтегрованого комунікативного продукту, диджиталізованого та електронізованого сьогодні.

Вербалізована реальність медійного інтертексту спроектована на соціум і водночас породжена соціумом. Мовознавча категорія екстралінгвістичного виходить в інформаційну добу за межі окремих причиново-наслідкових зумовленостей. В аналіз включаються також артикульовані медіа смисли і мовні форми, в яких ці смисли існують та верифікуються. Так, численні дискусії щодо ревізії правописних норм української мови, дебати у визначенні тенденцій розвитку культури, освіти, спорту, культурної традиції та інтерпретації смислів і символізованих форм цієї традиції різними соціальними групами та політичними партіями громадянського суспільства дозволяють зробити припущення, що в інформаційну добу соціум і культура перебувають у складних багаторівневих взаємозалежностях. Увага до типової моделі соціальної стратифікації суспільства поглиблюється необхідністю знання про його політичні, економічні, національні, релігійні та ін. виміри для необхідної

діагностики реального соціального стану конкретного суспільства.

У цьому ж ракурсі формулюються проблеми і задачі медіалінгвістики: від констатації мовної дійсності, дослідницької уваги до мовних одиниць, сегментованих у медіастилі – до аналізу універсальних характеристик жанрового, рівневого за типами видань (носіїв інформації) дослідницького матеріалу, спрямованістю на різних щодо соціального статусу реципієнтів, авторської та ін. наукової інтерпретації медіатекстів.

Взаємозумовленості соціуму і культури в медійному інтертексті мають, поза сумнівом, цивілізаційну генетику – поза соціумом не існує культури, культурні ж витоки й перспективи можливі тільки в динаміці розвитку суспільної визначеності людини.

Якщо йдеться про тенденції нового часу, то з ХХ ст. реально відбувається процес так званої лінгвокультурної глобалізації. Відповідно загальні процеси розвитку культур і мов цих культур виявляють не тільки історично властиві їм інтенції, а й набувають нових характеристик.

Коли вдатися до конкретики, традиційні (вироблені в етномовному середовищі) й набуті у процесі цивілізаційного розвитку вербалізовані форми свідомості та їх певні мовні маркери (фразеологія, мовна символіка, специфіка системи і структури літературної мови та ін.), а також запозичення мовних форм різних рівнів, що в різний час з'являлися й адаптувалися в національній комунікації, дістають нових ознак – ознак глобалізаційного інформаційного простору. Традиційні номінації понять, ознак і процесів трансформуються в найменування нових реалій (як це відбувається з відомою номінацією грошової одиниці “гривня” вже в незалежній Україні, або назвами одягу “очіпок”, “тунька”, “плахта” та ін., що позначають стилізовані варіанти гардеробу модерних українців).

Глобалізований інформаційний простір спричиняє також до інтеграції терміносистем різних мов, формуючи принципово нову комунікативну реальність – мову науки й відповідно самостійний міжгалузевий науковий напрямок –

термінознавство. Однак наукова метамова є лише функціональною підсистемою літературної мови, а отже її інтенції можуть бути зреалізовані в інших функціональних різновидах літературної мови, розвиваючи та збагачуючи останні. Що й відбувається регулярно в медіа – терміни в масовій комунікації не тільки номінують конкретні поняття, але частотно набувають нової (здебільшого метафоризованої) семантики. Актуалізацію моделей вторинної номінації в медіа можна назвати однією з важливих тенденцій розвитку літературної мови [Сизонов 2012]. Аналіз названої тенденції дозволяє твердити, що взаємозалежності соціуму і культури в цьому випадку є очевидними: чим динамічніше розвивається культура, тим більш інтегрованими в соціум стають її вербалізовані складники. Соціум “прочитує” знане, зрозуміле, або те, що можна зрозуміти в комунікативних контекстах медіа. В медіалінгвістиці вже не як теза для дискусії, а як позиція, що залучає в коло обговорюваних проблем все ширшу аргументацію, висловлюється думка про критерії *придатності мовних одиниць* у даному контексті [Шевченко, Сизонов 2021].

Апеляція до соціуму в його множинній стратифікації, на нашу думку, визначає соціолінгвістично значимі позиції, за якими можна простежити типологічні відмінності, зокрема друкованих медіа. Такі як: обсяг і семантичну структуру різних заголовкових комплексів; семантико-стилістичну структуру назв тематичних полос, блоків, рубрик, заголовків; мовну структуру тексту; лексичні особливості тексту; синтаксичні особливості тексту. Фахова розробка і деталізація такого підходу, безумовно, залежать від компетенції дослідника, проте вихідна позиція аналізу спирається на розуміння філологами соціальної моделі суспільства, його культурних домінант і рівнів, а отже і можливостей вибору комунікативної стратегії. Відтак і добір інформації, тем, і структура тематичних блоків, і стилістична єдність видання, його рубрик, текстів і складників тексту в кожному разі будуть комунікативно точними, якщо кореляція соціуму і мови як головного складника культури концептуально

об'єднуватимуться вже названою комунікативною стратегією.

Медійний інтертекст у цьому аспекті – це не тільки формально виражені знаки культури, але передусім смисли культури, інтегровані в культуру толерантності. З очевидних причин культура толерантності не є всеохопною. У різних медіа можна спостерегти і прояви інтолерантності, нетерпимості, агресії щодо інших цінностей, естетичних пріоритетів, культурних традицій та ін. Проте в цивілізаційній динаміці соціуму культура толерантності формується як історична необхідність і з погляду медійного інтертексту пов'язана з базовою семою комунікації – множинністю. Медіалінгвістика в цьому випадку інтерпретуватиме й аргументуватиме варіативність жанру, тексту, мовної одиниці, здатності до поліваріативності медіа в цілому.

Соціум і культура в медійному інтертексті вербально формалізують *єдиний інформаційний простір* (за Д. Мак-Квейлом), особливе віртуальне середовище, утворене сукупністю множинних медіапотоків, що формуються з національних і світових масмедіа [McQuail 2010]. Питання національних літературних мов, їх комунікативного статусу, повноти текстової репрезентації та перспективи в соціумі держави, а в сучасних умовах – єдиного інформаційного простору – це питання функціональних інтенцій, що мають численні виміри і параметри (головні – унормованість, стилістична диференціація, жанрова варіативність; а ще – культурний стан соціуму, фактори політичної, економічної, фінансової стабільності, що є екстралінгвістичними, але мотиваційними для майбутнього мови).

У кожному випадку, йдеться про конкурентність мови в комунікації єдиного інформаційного простору, про вербалізовану в формах національних мов культурну реальність, інтегрованому в медійному інтертексті.

Концепція єдиного інформаційного простору опрацьовується в медіалінгвістиці передусім із причини її об'єктивної присутності в сучасних соціумах та комунікаціях. Дослідники розглядають її як ключову, коли йдеться про розуміння динаміки мовних змін, тому що єдиний

інформаційний простір – це можливість пізнати світові медіа як цілісну комунікативну систему, що безумовно присутнісно впливає на актуальні лінгвокультурні процеси [McQuail 2010: 39]

У сучасній медіалінгвістиці поняття **lingua franca** в жодному разі не обмежується констатацією об'єктивно присутнього в світовій інформації домінування англійської мови, визнання її універсальності як мови міжнародного спілкування. *Lingua franca* – це комплекс складних постановочно і практично питань, пропозитивні відповіді на які часто суперечливі, або щонайменше неоднозначні. Особливо якщо врахувати комунікативну антиномію – глобальний інформаційний простір vs. національний інформаційний простір. Національні медіаландшафти (за Девідом Крісталлом) зазнають експансії англійської мови, а відтак і цінностей англосмовної спільноти, значною мірою масової культури, соціальних, політичних, економічних та ін. моделей побудови суспільств.

Зауважимо на тому, що концепція мовного імперіалізму Р. Філіпсона й відповідний ключовий термін **linguistic imperialism**, який сублімує сутність концепції, в англосмовному світі не має негативних асоціацій і конотацій. З 90-х рр. XX ст. обґрунтування і фактична реалізація концепцій спираються на соціальне, політичне, економічне домінування провідних англосмовних держав – США, Великобританії. Можливо, новий час найбільш жорстко і виразно продемонстрував прями залежності між могутністю соціально-політичного, фінансово-економічного статусу суспільств у сучасному світі з домінування їх культур.

Український соціум, його культура й національний інтертекст, мовний ландшафт мають комунікативну специфіку й особливий націомовний контур. Проте взаємозалежності національного та глобалізаційного в динамічному світовому комунікативному просторі настільки дифузні, складні й водночас виявлені як тенденція, що виведення їх із аналізу є неправомірним. Медійний інтертекст постає в сучасній цивілізації комунікативним простором, в якому культура, її перший, інституціональний рівень –

національна мова, функціонують в реальності нових еволюційних процесів. Націомовний соціум інтегрується у глобальну комунікацію, а отже динаміка змагальності, конкурентності стають характеристиками суспільств і різних світових культур.

Розділ 3

МЕДІЙНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ ЯК ДИСКУРСИВНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ МОВИ

3.1. Дискурсивна лексикографія в дослідницьких епістемах світової науки

Комунікація модерного часу розвивається в активних процесах пошуку функціональних ресурсів мовних одиниць / мови та відповідного їм дискурсивного підходу до лінгвістичного аналізу та представлення сучасних змін щодо інтенцій мовної системи. На особливу увагу в лінгвістичному опрацюванні сучасних знань про мову заслуговує дискурсивна лексикографічна практика, яка дозволяє чітко, послідовно, логічно представити комплекс основних понять і категорій певної синкретичної сфери знання.

Формування *дискурсивної лексикографії* як окремого напрямку актуального лінгвістичного знання пов'язано із західною наукою, в якій пріоритетним ще з середини ХХ ст. є концептуально сформований інтегральний локус щодо взаємозв'язків мови з соціальною, правовою, медійною, бізнесовою та ін. типами комунікації. І якщо на початку минулого століття основним завданням світової лексикографії було укладання галузевих словників із системним описом матеріалу, то вже сьогодні особливого значення набувають словники дискурсивного типу з комунікативною та функціонально-стилістичною віднесеністю до сфер використання в їх описі.

Перспектива дослідження нових комунікативних ракурсів активно реалізується в системній фаховій діяльності авторитетних наукових центрів у різних країнах. Так,

проблемні проекти профільних інституцій, освітні програми відомих університетів скорельовані з репрезентативним у світовій науці та дидактиці геолінгвістичним контекстом вивчення й аналізу мови як уніфікованого ресурсу спілкування:

- “Лінгвістика та комунікативні студії” (*Linguistics and Communication Studies*); “Лінгвістика та культурна антропологія” (*Linguistics and Cultural Anthropology*) – Бостонський північно-східний університет, Массачусетс, США;
- “Мова, суспільство, комунікативна концентрація” (*Language, Society, and Communication Concentration*) – Державний університет в Буффало, Нью-Йорк, США;
- “Мова та комунікація” (*Language and Communication*) – Джорджтаунський університет, Вашингтон, США;
- “Лінгвістика та соціальна антропологія” (*Linguistics and Social Anthropology*)” – Університет Манчестера, США;
- “Мова, культура та комунікація” (*Language, Culture and Communication*) – Бірмінгемський університет, Великобританія;
- “Мова та комунікація” (*Language and Communication*) – Йоркський університет, Великобританія;
- “Мова, суспільство, комунікація” (*Language, Society and Communication*) – Університет Лондона, SOAS, Великобританія;
- “Суспільна комунікація” (*Social Communication*) – Університет Адгера, Норвегія;
- “Мова та комунікація” (*Language and Communication*) – Державний Лейденський університет, Нідерланди;
- “Мова та комунікативні технології” (*Language and Communication Technologies*) – Гронінгенський університет, Нідерланди;
- “Мова та комунікація” (*Language and Communication*) – Державний Мангеймський університет, Німеччина;
- “Мова та комунікація” (*Language and Communication*) – Державний Зігенський університет, Німеччина та ін.

У свою чергу, лексикографія у визначеній дослідницькій предметності також послідовно розробляється американською та західноєвропейськими стилістичними школами (словникова діяльність Оксфордського, Стенфордського, Кембриджського, Ланкастерського та ін. наукових центрів). Українські лексикографічні видання дискурсивного типу належать до неолінгвістичної проблематики, відповідно, напрацювання в межах лексикографії нового типу характеризуються часто як майбутнє, наголосимо – достатньо результативне. Йдеться, передусім, про дискурсивний пошук, зокрема, у сфері комп’ютерної лексикографії науковців Українського мовно-інформаційного фонду НАН України (під керівництвом акад. В. Широкова [Широков та ін. 2001-2010]) та словникові проекти і словникові фрагменти у виданнях підруничкового жанру: Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (“Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики” [Мартинюк 2011]), Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (“Короткий асоціативний словник рекламних слоганів” [Ковалевська, Кутуза 2011]), Львівського національного університету імені Івана Франка (“Словник міжкультурної комунікації” [Бацевич 2007]), Національної академії Служби Безпеки України (“Лінгвістична експертиза соціальних мереж” [Компанцева 2018]), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (“Медіалінгвістика: словник термінів і понять”, “Юрислінгвістика: словник термінів і понять”, “Лінгвістична іміджелогія: словник термінів і понять” [Медіалінгвістика 2013; Медіалінгвістика 2014; Юрислінгвістика 2015; Лінгвістична іміджелогія 2023]) та ін. Видання українських учених відомі в широких колах наукової громадськості та в університетській дидактиці, викликали інтерес та спричинили до дискусій на конференціях і міжнародних з’їздах славістів у Охриді, Мінську, Белграді.

Спостерігаємо певну продуктивну традицію у формуванні дискурсивних словників, побудованих на інтегральних засадах комунікативістики. Переконаливою, на нашу думку, є позиція щодо аргументації дискурсивно-

стилістичного підходу в лінгвістиці: “Якщо змінюється світ і з ним мова, то можна очікувати трансформації людського мислення про неї, а також у створюваних нею дискурсах. <...> Якщо сьогодні світ змінюється, то ведеться пошук ідей і теорій, які укладали б новий тип пізнавального досвіду” [Гайда 2015: 16].

Робота над дискурсивними словниками дозволяє окреслити проблеми інноваційної лексикографії, що розвивається “в аспекті розвитку строгого системно-структурного підходу з урахуванням / зміною на дискурсивно-стилістичні можливості представлення словникового матеріалу” [Шевченко, Сизонов 2020]. Особливо гостро потреба в дискурсивних словниках постає, як уже зазначено, в неолінгвістичних студіях, де перехрещуються дослідницькі моделі, методи, уточнюється понятійний обсяг термінології з метою адекватного забезпечення нових пошукових ідей і комунікативних практик. Ідеться, зокрема, про інноваційні напрями мовознавчого / стилістичного знання – юрис- та медіалінгвістику, бізнесову та політичну лінгвістику, лінгвоіміджеологію та піарлінгвістику, інші напрями дискурсивного знання щодо функціонування мови, системний науковий аналіз яких інтегрується, отже, у знання про різні інформаційні, економічні, політичні, культурні та ін. реалії життя суспільства.

Очевидно, що лексикографічна діяльність подає системно організовані й дискурсивно опрацьовані мовні факти не як окремо взятий, самодостатній фрагмент мовної дійсності, а як результат змін в об’єктивно пізнаваному й вербалізованому світі, де ефективно функціонування соціальних середовищ визначається мовою. Новий лексикографічний пошук у запропонованій постановці питання дозволяє усвідомити виклики, що стоять перед сучасною лінгвістикою в її адекватності потребам модерних суспільств в інформаційну еру, створюючи нові словники, що відповідатимуть вимогам часу.

Одним із неолінгвістичних словників дискурсивного типу, що відбиває тенденції розвитку інформаційної сфери, є *словник із медіалінгвістики* – сучасного інноваційного

напрямку мовознавства, що досліджує природу, функції, лінгвістичні параметри та характеристики масової комунікації. Потреба в появі видання “Медіалінгвістика: словник термінів і понять” [Медіалінгвістика 2013; Медіалінгвістика 2014] назрівала давно, що вмотивовано:

- професійним інтересом дослідників до слова в інформаційній сфері, який виявився не лише у створенні численних різножанрових текстів, але й у спробах представити систему термінів і понять, операційних для медіасфери;
- динамікою мовних змін в інформаційному просторі та домінантністю медіа в сучасному соціумі щодо можливостей впливу на масову свідомість;
- необхідністю фахового опису медійного ресурсу слова філологами, які працюють із текстами ЗМІ й аналізують функціонально-стилістичний потенціал мовного ресурсу в медіа.

Інша важлива причина появи нового медіалінгвістичного словника виявилася в розширенні операційних термінів і понять актуальної комунікативної сфери у зв'язку з інтернаціоналізацією мови медіа, що здатна “активно віддзеркалювати динамічні процеси в суспільстві, відбивати інформаційні зсуви та зміни суспільних орієнтирів у бік діджиталізації соціуму” [Manovich 2002: 15]. Логічно, що медіалінгвістична компетенція стала необхідним компонентом лексикографічного терміноряду, адже метамова фахівця та лінгвістична проблематика в інформаційній сфері до появи нового словника були представлені спорадично, несистемно, часто не в мовознавчих поняттях і дефініціях. Відтак, із розвитком медіалінгвістики, її становленням як окремої галузі мовознавства потреба в медіалінгвістичному словнику дискурсивного типу визначилася з усією очевидністю.

Аналізований словник термінів і понять представляє систему операційних категорій сучасної медіалінгвістики, її ключових метаодиниць, що забезпечують роботу з медіатекстами та фахову діяльність медіалінгвіста, подає ілюстративний матеріал, що засвідчує текстовий функціонал

конкретних термінопонять. Словник дискурсивного типу є першою в Україні, інноваційною спробою систематизувати терміноряд медіалінгвістики, врахувавши специфіку мовознавчого підходу до аналізу текстів у ЗМІ (інтралінгвальні критерії аналізу) й особливості медійних текстів як комунікативних феноменів, зорієнтованих на масову мовну свідомість (екстралінгвальні критерії аналізу).

Відомо, що українська медіалінгвістика розвивається в річищі проблематики, що її розв'язують у сучасній світовій науці (Т. ван Дейк, Р. Барт, У. Еко, Д. Перін, М. Мак-Клюен та ін.). Відповідно, дослідницький інструментарій українських лінгвістів має бути синхронізованим із міжнародним науковим досвідом і коректно представленим у Словнику.

Відтак, складність термінологічної репрезентації медіалінгвістики в синкретичній природі неонапряму полягає в тому, що “вона, як відносно нова наука сучасного періоду, є міждисциплінарною за своєю суттю, що диктує і комплекс проблем в її термінологічному описі. <...> Медіалінгвістика зіткнулась з гносеологічними, епістемологічними та методологічними проблемами, що мають бути коректно відбиті у новому словнику” [Шестакова 2015: 123]).

Пропозитивно і за фактом словник побудовано за традиційним алфавітним принципом зі стрижневим словом, співвідносним граматично з іменником у називному відмінку однини: *бюлетень інформаційний, мовлення монологічне, плюралізм культурний, поле медіаментальне* та ін. Деякі поняття, що вживаються в науковій комунікації медіалінгвіста як терміни-словосполучення та мають фразеологізований характер, подаються відповідним чином і у словнику: *інформаційна картина світу, ЗМІ електронні / друковані / політичні, мовленнєвий етикет, новини гарячі, опозиції бінарні* та ін. Терміни й наукові поняття формалізують основну проблематику медіалінгвістики, її методи, типи й види аналізованих текстів та структурно-функціональних мовних одиниць цих текстів. Словникові статті включають власне лінгвістичні поняття (*евфемізм, неологізм, метафора, жаргон, онім* та ін.), без яких неможливо проаналізувати

специфіку мови у ЗМІ, а також терміни й поняття аналізованих медіалінгвістикою сфер – психології, політології, соціології, журналістики та ін. (*ідеологема, маніпуляція, коректність політична, метод анкетування, кодекс професійної етики журналіста* та ін.).

Особливістю Словника є спеціалізоване пояснення деяких загальнонаукових понять, що маркується відповідним чином: *ефект присутності* (в медіа); *наголос* (у медіа); *факт* (у медіа); *покликання* (у медіа); *штамп* (у медіа) та ін. Окремим локусом блоку термінів і понять у Словнику є іншомовні аббревіатури, які традиційно відтворюються автоматично (*www, HTML, http, URL* та ін.). Як паралельні форми використовуються українсько- й англомовні аналоги термінів (*піар, прайм-тайм, прес-реліз, онлайн-медіа, медіабізнес* та ін.), що також указує на європейський вектор медіалінгвістичної науки та скорельовану позицію щодо терміноряду, вживаного в метамові сучасними світовими вченими.

Як відомо, вихідною позицією щодо аналізу мови ЗМІ є *медіадискурс*, крізь призму якого розглядаються всі інші категорії медіалінгвістики [Dijk 1991]. Таким чином, дискурсивний принцип укладання Словника зреалізовано в параметрах динамічної природи комунікації, глобалізації наукового простору, логічних взаємозв'язків термінопонять і нових смислів, відбитих у комунікативній медіареальності. Один із авторитетних лексикографів Дж. Вільямс у зазначеній дискурсивній моделі наукової роботи надав рекомендації щодо створення словників дискурсивного типу, в яких: а) відображається семантична інформація про одиницю опису (дається її значення або кілька значень, описуються додаткові конотативні смисли, що виявляються в контексті); б) надаються етимологічні характеристики описуваної одиниці; в) можуть бути описані вмотивованість словникової одиниці, її місце в системі термінологічних понять, когнітивні та культурологічні характеристики, інші додаткові металінгвістичні відомості; г) показується контекстуальна реалізація одиниць у логічних взаємозв'язках із іншими термінами і поняттями [Williams 2017].

Відповідно, зважаючи на міжнародний досвід лексикографів, репрезентація словникових статей у названому медіалінгвістичному виданні організована в таких дискурсивних параметрах:

Медіадискурс – це тип мовленнєвої діяльності в медіа, спроектований на інформування аудиторії щодо різних сфер суспільного життя засобами масової комунікації (через телебачення, радіо, Інтернет, друковану пресу та ін.). Відповідно, прийнято диференціювати, напр., політичний, культурний, науковий, спортивний та інші М., що можуть відрізнятися специфікою апеляції до мовної свідомості реципієнта, її лінгвальними й екстралінгвальними характеристиками, потенційним результатом. Див. **Медіатекст**.

Опозиції бінарні – протиставлення понять, дій, ситуацій, напр.: *добро-зло, життя-смерть, правда-брехня* та ін., що, передусім, розглядаються як логічні основи розумової діяльності людини. В медіа опозиції такого роду реалізуються в жанрах, які передбачають дискусію, аналітичний характер подання інформації, реакцію на відтворений текст, – новини, ток-шоу, аналітичний огляд, коментарі та ін. У більшості випадків О. б. проектується на вплив на масову свідомість, маніпуляцію нею.

Повідомлення – інформаційний варіант медійного тексту. П. інформаційно пов'язує подію чи факт з редакцією. П. може слугувати подальшій жанровій диференціації та стати основою нових медійних текстів – статті, репортажу, сюжету та ін. П. без аналітики та належного структурного форматування називають інформацією (інформаційним П.). Див. **Новини**.

Словник термінів і понять із медіалінгвістики формує не тільки наукові компетенції філологів-дослідників, а також забезпечує практику роботи зі словом в інформаційній сфері. Зауважимо й на потребі університетської дидактики у Словнику як термінологічному забезпеченні дисциплін спеціалізації “Медіалінгвістика”. Словник став

фундаментальною підставою для створення першого в Україні підручника “Теорія медіалінгвістики” (автори Л. Шевченко, Д. Сизонов) [Теорія медіалінгвістики 2021], що розвиває неолінгвістичний напрям, концептуально формулюючи лінгвістичну предметність інформаційної сфери, її завдання, проблеми, можливості, розширюючи термінологічний ряд медіалінгвістичної науки. Наголосимо й на тому, що лінгвісти усвідомлюють: робота над терміносистемою медіалінгвістики має продовжитися одночасно зі стрімким розвитком цього напрямку науки та потребами об’єктивного аналізу можливостей і функцій мови в суспільній комунікації.

До неолінгвістичних досліджень сучасної науки, співмірних із європейським мовознавством, належить і юрислінгвістика – інноваційний напрям, об’єктом вивчення якого є корелятивний зв’язок мови та права, а основні аспекти аналізу зосереджено навколо природи та функцій юридичної мови, правового врегулювання конфліктів, пов’язаних із різними аспектами функціонування мови, визначення соціально-мовних стратегій розвитку держави, лінгвістичних репрезентацій жанрово детермінованих юридичних текстів у законодавчій, дипломатичній, діловій та ін. сферах. Зважаючи на всеохопність правом усіх сфер життєдіяльності суспільства / суспільств, зв’язок правових систем із філософією, історією, етикою, політикою, соціологією та психологією, різними історико-цивілізаційними моделями права, мова постає реальною формою правової свідомості. Сьогодні логічною, на наш погляд, постала і проблема створення першого в українському мовознавстві лексикографічного видання “Юрислінгвістика: словник термінів і понять” [Юрислінгвістика 2015].

Неонапрям також уперше сформувався в західному науковому світі (див. роботи А. Подлеха, Ф. Мюллера, Дж. Корню, П. Тіерсма та ін. дослідників США, Канади та країн Європейського союзу з мови права, лінгвоконфліктології, юрислінгвістики та лінгвістичної експертології). В наш час юрислінгвістика не потребує окремої аргументації щодо актуальності в науці, й водночас вона є важливим

інструментом вирішення правових суспільних колізій. Окреслені завдання юрислінгвістики – дослідити конфліктний (інвективний, маніпулятивний, агресивний, конфліктогенний) текст, обґрунтувати принципи юридичного врегулювання мовних конфліктів, проаналізувати лінгвістичні аспекти функціонування державної мови в різних комунікативних сферах (мова бізнесу, мова екології, мова політики та ін.), розробити терміносистему юридичної мови (мови закону), здатної обслуговувати спеціальну правову комунікацію, виробити фахові принципи судової експертизи різних типів, опрацювати лексикографічні та перекладацькі праці із забезпечення юридичної діяльності та ін. [Юрислінгвістика 2015: 138]. Важливість й актуальність *словника з юрислінгвістики* вмотивовано кількома факторами:

- моделювання та правовий регулятив принципів суспільного життя, коли в діловій і масовій комунікації формується потреба точної та ємної номінації юридичного поняття, процесу, явища;
- суттєве зростання вимог до публічного мовлення, передусім у законодавчій сфері;
- прагнення до суспільного консенсусу щодо конфліктів на мовному, етичному, політичному ґрунті, питань ідентифікації тексту за приналежністю особі, певній соціальній групі чи комунікативній сфері;
- потреба суспільства в діалозі між учасниками конфліктних ситуацій у різних типах мовної комунікації, що підлягають правовій регламентації.

Словник термінів і понять із юрислінгвістики належить, отже, до лексикографії дискурсивного типу: в ньому подаються основні, необхідні для юрислінгвістичного аналізу операційні поняття мовознавства, передусім функціональної стилістики, лінгвістики тексту, методів і принципів мовознавчого аналізу, мовної жанрології та ін. Видання включає також найбільш частотні категорії та поняття юриспруденції, в яких мовознавча компетенція поглиблює їх правовий зміст.

Кожна словникова стаття подає номінацію поняття й відповідну дефініцію відкритого типу, в окремих випадках –

авторську, коли укладачами запропоновано лінгвістичний коментар до семантики відповідних термінів і понять. Принцип уваги авторів словника до дефініцій відкритого типу, зреалізований у виданні, пояснюється тим, що в багатьох випадках мовознавчі та юридичні визначення є неоднозначними, семантично скорельованими з різними методологіями й культурно-історичними традиціями. Словник у такому разі орієнтується на законодавчу сферу України.

До структури Словника увійшли категорії, що є операційними в юрислінгвістиці як інтегральній сфері між юриспруденцією та мовознавством – відповідно до сформульованої предметності цієї неолінгвістичної галузі науки (*доказ речовий, документознавство криміналістичне, псевдонім, інвектива, експертиза лінгвістична, гасло політичне, ефект симпатії, інформація соціологічна* та ін.). Відтак, “фактичний матеріал словника чітко відображає синкретичну предметність юрислінгвістики. Сучасна галузь апелює не лише до першоджерел, якими є для неї мовознавство та юриспруденція, а й до інших галузей” [Гливинская 2016: 175]. Подаються й авторські інтерпретації понять, що мають особливе значення для фахової діяльності юрислінгвіста. Зазначимо, що для об’єктивації однозначності в тлумаченні певних термінів, які є генетично спорідненими з юриспруденцією, автори покликалися на авторитетні юридичні словники, передусім на юридичну енциклопедію в 6-ти томах [Шемшученко 1998].

У деяких випадках у Словнику визначено характеристику одного зі значень полісемантичного терміна, коли йдеться про загальнонаукові поняття, що функціонують у різних галузях наукового знання: *авізо* (1), *авізо* (2); *акція* (1), *акція* (2); *договір* (1), *договір* (2); *стаття* (1), *стаття* (2) та ін.

Окремі реєстрові слоа у словникових статтях є термінами-словосполученнями юриспруденції, що представлені як комплекс стійких відтворюваних одиниць сфери юрислінгвістики:

Докази судові – будь-які фактичні дані про обставини, що мають значення для об'єктивного розгляду кримінальної, цивільної, арбітражної, конституційної справи, а також справи про адміністративне правопорушення. Д. с. містяться у свідченнях, речових доказах, висновках експертів, протоколах та ін. Розрізняють Д. с. прямі та непрямі, первісні та похідні, особисті та речові.

Твердження прецедентне – висновок лінгвіста-експерта, в якому обґрунтування певної фахової позиції щодо функціонування мовного явища / явищ стає правилом для аналогових мовних і дослідницьких ситуацій.

Невдача комунікативна – вербалізація комунікативного дисбалансу. Н. к. виникає внаслідок різних причин: недостатнього знання об'єкта мовлення або коду спілкування (як власне мовного – вербального, так і культурного), перешкод при передачі та прийомі інформації, неправильної інтерпретації інформаційних і ситуативних компонентів спілкування.

Словникове видання також в окремих випадках включає ряд спільнокоренових, але граматично різних слів, що спричинено їх семантичною та понятійною термінологічною нетотожністю:

Право на захист репутації автора – одне з моральних прав автора; право на недоторканність твору від спотворення чи будь-якого іншого негативного втручання, що завдає або може завдати шкоди честі, гідності та діловій репутації автора.

Правопорушення – протиправна дія, що завдає шкоди суспільству, діяння особи / осіб, що передбачають юридичну відповідальність. Будь-яке П. – завжди певне діяння, що постійно контролюється волею та розумом людини. До П. не належать риси характеру людини, особливості мислення, індивідуальні характеристики. В лінгвістичній експертизі П. аналізується в аспекті можливості ідентифікувати протиправні дії та наміри людини за текстом, фрагментом тексту, висловлюванням.

Правосвідомість – одна з форм суспільної свідомості, що є системою правових поглядів, теорій, ідей, уявлень, переконань, оцінок, настроїв, почуттів, в яких виражається ставлення індивідів, соціальних груп, всього суспільства до існуючого і бажаного права, до правових явищ, до поведінки людей у сфері права. Предметом відображення П. є реальні суспільні відносини, які потребують регулювання, саме право, його функціонування, вчинки людей у сфері права, а також правові явища, що виникають у зв'язку з дією правових норм.

У всіх випадках, коли йдеться про уточнення понятійного обсягу термінопоняття, а також зручність користування словником, автори вважали за необхідне подати у словниковій статті ілюстративний матеріал:

Агітація – друкована та електронна, усна та писемна діяльність особистості / соціальної групи, що впливає на свідомість суспільства з метою спонукання його до активних політичних і соціальних дій: *Людству вдалося отримати перемогу над багатьма хворобами. Натомість сьогодні існує безліч загроз для здоров'я людини, боротися з якими можливо лише спільними зусиллями. Боротьба з хворобами залежить не тільки від діяльності лікарів. Її успіх залежить від розуміння і бажання людей формувати свідоме ставлення до власного здоров'я, створювати умови для здорового способу життя, розуміти його престижність* (А. за здоровий спосіб життя в рамках проекту “Молодь за здоровий спосіб життя”).

Антронім – власне ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, що їх використовують як фактологічні дані в текстовій комунікації: *Ю. Тимошенко – Юлія Тимошенко – Ю.В. Тимошенко – Леді Ю; М. Тетчер – Маргарет Тетчер – Маргарет Гільда Т. – залізна леді та ін.*

Перифраз; перифраза – стилістична фігура, що полягає в непрямому, описовому позначенні предметів і явищ дійсності (здебільшого емоційно-експресивного, оцінного характеру). У П. на перший план виступають якість або сторона описуваного предмета, істотні в певній ситуації чи контексті. Основне призначення П. – підсилити виразність

тексту, комунікативну дієвість вислову. П. функціонує в комунікації як засіб синонімізації понять (*Конституція – основний закон держави*), емоційно-експресивного позначення явищ (*Київ – місто Святої Софії, місто квітучих каштанів; Одеса – перлина біля моря, морська столиця; Париж – місто романтиків, столиця моди та ін.*).

Ілюстративний матеріал не подається в тих словникових статтях, де представлено дефініції категорій і термінів, які співвідносні з абстрактними поняттями, ідеями, концепціями та загальними науковими підходами до аналізу мови. Такий лексикографічний принцип укладання словників дискурсивного типу є, на думку авторів, оптимальним і корелює з європейським вектором розвитку мови (*аберація, асерція, захист інформації, інтерполяція, юстиція ювенальна та ін.*). Зауважимо і на українській практиці видання юридичних словників, зокрема на авторитетному словнику міжнародного, європейського і порівняльного права [Шевченко, Муравйов 2009].

У дискурсивному словнику з юрислінгвістики домінантністю визначається поле лінгвістичної експертизи: численні поняття корелюють із операційними категоріями лінгвоекспертології як напряму аналітичної роботи юрислінгвіста з текстом, його смисловими одиницями, мовними засобами та ін., тлумачення яких важливе для діагностики комунікації в юридичній площині. Серед таких термінів і понять визначимо *амбівалентність, антиномія, аргумент гіпотетичний, вимагання, експерт, завдання експертні, ідентифікація, істина судова, твердження, судження та ін.* як стрижневі у взаємозв'язках юрислінгвістики та лінгвістичної експертології. Окремий локус термінопонять у словнику – типи експертиз, у яких сформульовано межі фахової роботи лінгвіста-експерта (*експертиза договорів, експертиза діагностична судово-авторознавча, експертиза ідентифікаційна судово-авторознавча, експертиза матеріалів та засобів відеозвукозапису, експертиза почеркознавча, експертиза офіційно-ділових документів та ін.*). Такий дослідницький

симбіоз можна простежити й у створеному в Україні першому підручнику “Лінгвістична експертиза” (автори – Л. Шевченко, Д. Сизонов [Лінгвістична експертиза 2021], що спирається на реєстр і дефініції дискурсивного Словника як базового комплексу термінопонять, необхідних для професійної діяльності юрислінгвіста.

Наразі авторами підготовлене друге видання словника з юрислінгвістики, який найближчим часом вийде друком. Мотивацію створення оновленого видання дискурсивного типу визначено реальною необхідністю забезпечити якісну комунікацію у правовому полі суспільства, а також змінами, що відбулися в юрислінгвістичній та лінгвоекспертній діяльності на законодавчому, соціально-політичному, освітньому та ін. рівнях від часу першого видання. Автори оновили реєстр термінологічних одиниць, системно подали англійські відповідники термінопонять, доповнили словниковий ряд категоріями європейського права, уточнили поняттєвий обсяг окремих словникових одиниць, актуалізували ілюстративний матеріал та додатки, представивши нові редакції законів, обов’язкових для базових компетенцій юрислінгвіста.

Ще одна причина появи нової версії Словника – розроблена і перспективно впроваджувана в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка освітня програма “Українська мова та юрислінгвістика, англійська мова” / “Ukrainian language and Legal linguistics, English language”, що передбачає системне опанування терміноряду словника з метою послідовного аналізу юридичних текстів у різних дисциплінах освітньої програми (про інноваційний словниковий проєкт із юрислінгвістики див. на сайті [Юрислінгвістичний портал 2022]).

Таким чином, завдання сучасної дискурсивної лексикографії – відобразити рух мовної свідомості суспільства в її кореляції з процесами пізнання, соціальних регулятивів, етнічних, політичних і культурних аспектів життєдіяльності, цінностей, формою яких є мова в її розвитку та комунікативних інтенціях. Сучасні дослідники усвідомлюють, що лексикографічна робота щодо створення

словників дискурсивного типу має бути продовжена, зважаючи на суспільний та науковий інтерес до об'єктивованих нових відповідей лінгвістичної комунікативістики в інформаційну добу.

3.2. Польсько-український погляд на медійну лексикографію: інноваційні проблеми

XXI століття, на наш погляд, є одним із найпродуктивніших на неолінгвістичні ідеї. Так, модерні напрями неолінгвістики – *медійна, юридична, бізнесова, політична, сугестивна лінгвістика* та ін. – моделюють зміну наукових векторів: від традиційного структурно-системного підходу до функціонально-прагматичного (комунікативно-дискурсивного та функціонального). У сучасній функціональній стилістиці прагматика мовних одиниць дещо розширює свої межі (розглядається в аспекті функціонування одиниць мови, вибір яких визначається інтенційними завданнями впливу на реципієнта з урахуванням ситуативного мовлення) та аналізується часто в соціопрагматичному аспекті, сутність якого пов'язана з соціальним функціонуванням мови та мовлення. Розвиток названих вище неолінгвістичних учень тільки підсилили цю тенденцію, адже мова стрімко розвивається, залучається новий інструментарій для її вивчення.

На місці не стоїть і лексикографія: словники описового чи тлумачного типу часто змінюються, як уже наголошувалося, на функціональні й дискурсивні, що відповідає вимогам часу. Особливо продуктивно це виявляється в контексті *Digital Age*. Як результат інформаційного прориву – формування *медійної лексикографії*, що дефінітивно ми визначаємо у двох ракурсах – широкому та вузькому:

- комплексна назва, що об'єднує різні типи медійних словників (описові, дискурсивні, термінологічні, перекладні та ін.), що систематизують фахову термінологію та професійну лексику працівників медіа;

- лексикографічний напрямок, в основу якого покладено аналіз медійного дискурсу – його мови, стилістичних засобів, комунікативних тактик та стратегій, що можуть стати об'єктом для дослідження та систематизації у вигляді словників.

Детальніше про майбутнє нового напряму в лексикографії переконливо говорить у своїх працях і провідний голландський теоретик мови масмедіа Д. Мак-Квейл [McQuail 2010]. Наголосимо, що з середини минулого століття професійний інтерес дослідників масмедіа до слова у ЗМІ виявився не лише у створенні численних різножанрових наукових творів, але й у спробах адекватно представити систему понять, операційних для медіа. “Варто зазначити, що кількість медійних лексикографічних видань сьогодні ще дуже мала і нерелевантна оперативності ЗМІ, змінам у її мові, швидкоплинності соціальних маркерів та ін.” [Сизонов 2013], а значить є потреба не тільки наголошувати на функціонально-прагматичних параметрах медіасловників, а й комплексно досліджувати їх у параметрах сучасних нефілологічних напрямів, зокрема в медіалінгвістиці та медіастилістиці.

В одній із останніх авторських розробок німецького вченого Д. Перріна акцент зроблено на *методі лексикографування*, що є найбільш актуальним у ХХІ ст. (адже має на меті створити єдину базу медіатермінів) [Perrin 2006]. На нашу думку, це не лише окреслена наукова проблема німецьких медіалінгвістів – перспектива визначеного німецьким дослідником методу для всієї європейської лінгвістики, зокрема й української, очевидна.

У Європі важливими для історії лексикографії були праці французького соціолога та теоретика мови ЗМІ А. Моля (70-80ті рр. ХХ ст.) та голландського вченого Т. ван Дейка (90-2000ті рр.) [див. детальніше: Teun A. van Dijk 1991]. Погляди на т.зв. *дискурсивну* лексикографію пов'язані, як зазначалося, із формуванням ідей сучасної теорії медійного медіамоніторингу – нового напряму й відповідного дослідницького методу в медіалінгвістиці, що має прагматичний характер і передбачає спостереження за мовою ЗМІ з метою виявлення слів, словосполучень і речень,

актуальних для сучасного соціуму: в майбутньому вони стануть основними для укладання функціональних словників медіасфери. *Прагмалінгвістичний медіамоніторинг* майже завжди є авторським, адже сприяє самостійному пошукові мовного матеріалу для його подальшого опрацювання. Це може лягти в основу і творення нового типу словників з позиції прагматики: не “словник для словника”, а “словник для користувача”, чим і відрізняється концептуально словник ХХІ ст. від словника минулого.

Вочевидь, є потреба говорити про особливі методики у розробці словників із аналізу медіакомунікації (йдеться про формування *методу медіалексикографування* як доміантного у створенні медіалексикографічних словників, який би будувався на лексикографічній репрезентації масмедійних одиниць). Глобальний проєкт польських дослідників під керівництвом П. Смігородзького та найбільший відцифрований аналог словника польської мови “Komputerowy słownik języka polskiego PWN”¹ є яскравим підтвердженням використання зазначеного методу в лінгвістичній практиці. При первинному застосуванні методу медіалексикографування створюється картотека, опис роботи над якою вже був полем дискусії в лінгвістиці.

Відхід від паперових версій лексикографічних джерел та породження сучасних словників в мережі Інтернет та / або на основі мови Інтернет-комунікації – все це також підтвердження переваги інноваційних словників на основі комп’ютерних технологій над паперовими (така тенденція особлива актуальна в західноєвропейській лексикографічній практиці сьогодні). Наведемо слушні думки лінгвістів з цього приводу:

- Європейська мережа електронної лексикографії показує, що ми можемо використовувати нашу величезну мережу як широкий потенціал. Виклик часу щодо лексикографії – в інформатизації науки, де словникарство залишається провідним “містком” між

¹ <https://ksiegarnia.pwn.pl/Komputerowy-slownik-jezyka-polskiego-PWN,68552463,p.html>

лінгвістикою та інформатикою [переклад наш. – Авт.].

- Із розвитком комп'ютерних технологій до традиційного тричленного ланцюжка створення словника додався четвертий складник – корпус. Корпус на сьогодні розуміють як базу текстів, розмічених для надання його користувачам інформації про формальні, семантичні й функціональні властивості слова, базу, збалансовану й показову для реального стану системи мови в певний період її існування, як взірць “мови в дії”.
- Комп'ютеризація сучасної лексикографії є не просто бажанням забезпечити науково-технічний прогрес у цій галузі <...>. Поєднання здобутків традиційного лексикографування з новими методами, створеними інформаційною наукою, висуває завдання розробки високоефективних технологій лексикографування, спроможних забезпечити розв'язання принципово нових проблем, які ставить перед лінгвістикою інформаційна епоха [Williams 2017; Карпіловська 2017; Широков 2004].

Функціональна прагматика як основа сучасної теорії створення неословників, отже, стала ключовою у функціонуванні медійної лексикографії у світі. Інструкції до моделювання нового типу словників, їх структури, збору матеріалу та власне укладання вже на початку ХХІ ст. були видані та науково інтерпретовані відомими світовими лінгвістами. Згадаємо Дж. Вільямса, який наголосив, що для ефективного користування лексикографічним джерелом потрібно вміти обирати відповідний тип словника для адекватного задоволення потреб користувачів, знати основні складники на макро- й мікроструктурному рівнях, легко знаходити потрібну реєстрову одиницю, адекватно сприймати інформацію про мовну одиницю у словнику [Williams 2017].

Це логічно сприяє і лексикографічній репрезентації мови в різних комунікативних сферах, зокрема і масмедійній (концепція створення словників нового типу вже була запропонована раніше польськими й українськими дослідниками). Показово, що медійна лексикографія в Польщі – один із пріоритетних напрямів на сучасному етапі розвитку

науки, що є логічним у зв'язку із глобалізованою еволюцією інформаційного суспільства.

Однією з перших ґрунтовних праць, що авторитетно репрезентує медійну сферу, є Енциклопедія знань про пресу Центру медіадосліджень (Ośrodek Badań Prasoznawczych), в якій наголошується на сучасній концепції побудови медіасловників: W Encyklopedii wiedzy o prasie położony został nacisk na współczesność. Ta koncepcja wyznaczyła historii prasy rolę drugoplanową. Znalazło to wyraz zarówno w doborze tytułów, jak w konstrukcji samych tekstów [Maślanka 1976: 11].

Концептуально книга втілює в життя лексикографічні ідеї польського дослідника М. Кафля, який наголошував на двох аспектах лексикографії – історико-теоретичному та практичному [Kafel 1969]. З 90-х рр. ХХ ст. створення неословників у Польщі підхоплює лексикографічна школа м. Кракова: йдеться про колективну працю за ред. проф. Ягеллонського університету В. Пісарека, у якому опрацьовано понад 1000 термінів, що стосуються засобів масової комунікації з максимально широким медіаджерел: ...historii i teorii komunikowania, telekomunikacji, prasy, radia, telewizji (wraz z filmem i video), Internetu, reklamy, public relations, prawa i ekonomiki mediów oraz języka mediów [Pisarek 1967: 12].

Назване видання без перебільшення стало хрестоматійним для слов'янського мовознавчого світу в контексті укладання неословників медіа. *Wielki słownik języka polskiego*² – ще одна вагома сторінка в історії модерної лексикографії. Репрезентація словника в комп'ютерному форматі та глобальна робота над словником групою авторитетних дослідників (П. Смігродзьки (ред.), М. Банько, Р. Пшибильська, М. Гроховський та ін.) доводить значущість та потрібність словника в лексикографічному просторі Польщі та Європи.

Нова сторінка в українській неолексикографії фактично розпочинається з сучасних поглядів на словник в умовах глобалізаційних інформаційних змін. Наукові паралелі проводимо із польською модерною лексикографією.

² <http://www.wsjp.pl>

Розроблення комп'ютерних лексикографічних систем ґрунтовно проаналізовано у монографічній праці акад. В. Широкова [Широков 2004]. Формується і корпус української літературної мови Українським мовно-інформаційним фондом НАН України, ведеться спільна із польськими дослідниками робота над лексикографічною працею *“Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej”* (на прикладі текстів розмовного та публіцистичного стилів) [Leksykon aktywnej frazeologii 2018] та ін. роботами. Як бачимо, електронний формат у лексикографії (як і медійна комунікація в лексикографічній репрезентації) стає пріоритетним для української лінгвістики ХХІ ст.

Розуміючи світові тенденції особливої уваги до мови медіа (вважаємо, що свобода преси в добу незалежності як екстралінгвальний чинник вплинув на це найбільше), в Україні також назріває потреба в укладанні медіалексикографічних видань [Медіалінгвістика 2013; Медіалінгвістика 2014; Шевченко, Сизонов 2017-2022]: “потрібність створення таких лексикографічних праць була очевидною – стрімке зростання інформації в сучасному соціумі, переформатування наявних джерел і способів передачі інформації, а також поява нових носіїв інформації й, відповідно, жанрів, їх композиційної та архітектонічної специфіки – все це вимагало фахового структурування термінопонять” [Медіалінгвістика 2014: 10].

Зазначені лексикографічні праці відповідають актуальним вимогам до словників нового типу – зручність у користуванні і максимально швидкий пошук фахової інформації, що ілюструють їх як дискурсивні. У словниках нового часу безумовно враховувались надбання не тільки вітчизняної медіалексикографічної спадщини, а й польської, про що зазначено у передмовах до названих видань. Перспектива такої подальшої роботи над словником очевидна – електронна адаптація видання до потреб сучасного користувача та представлення термінів медіалінгвістики / медійного лексико-фразеологічного ресурсу в комп'ютерному форматі.

Розглянемо детальніше деякі словники.

Щорічний лексикографічний проєкт “Нові слова і фразеологізми в українських масмедіа” [Шевченко, Сизонов 2017-2022] дозволяє діагностувати реальний “стан і статус” сучасної української мови в масовій комунікації. Наголосимо на відповідності принципів роботи зі словниками в інформаційну добу, а також дискусійних наукових проблемах у сучасній лексикографії, що аналізуються в науковій літературі. Відтак майбутнє лексикографічного проєкту – репрезентувати інноваційні процеси, що відбуваються в українській мові, зокрема в масовій комунікації. Принципи відбору мовного матеріалу та формування комп’ютерної картотеки полягають у принципі коректного щодо функцій та комунікативної сфери представлення як мовного матеріалу, так і його форматування.

Для максимальної об’єктивності представленого матеріалу висуваються такі вимоги до масмедійної джерельної бази. Обов’язковими мають бути:

- україномовні *друковані видання, радіо, телебачення, Інтернет*;
- *поліжанрові, поліформатні, мультимедійні* всеукраїнські та міжнародні видання;
- сучасна *блогосфера*, соціальні та інформаційні Інтернет-джерела;
- *рекламні* (зовнішня та внутрішня) та *піар-тексти*, що репрезентують мовні інновації;
- актуальність щодо часу виходу видання та аудиторії (2017-2022 рр.).

Також до видання входить Інтернет-реклама, комерційна та соціальна реклама, анонси та оголошення, буклетна та ін. масова продукція, що візуалізовано у вигляді ілюстративного матеріалу.

Для того, щоб довести глобальний неологічний зсув у мові, виявлений у ЗМІ, джерельну базу для досліджуваного матеріалу визначаємо за кількома критеріями:

- а) *потужного і виявленого в усіх сферах соціуму* впливу на масову мовну свідомість;

б) поліваріантності функціонального ресурсу мови, що виявляється на різних носіях інформації (друковані видання, радіо, телебачення, реклама, інтернет), можливості зафіксувати комунікативний потенціал мови *в певному часовому зрізі*;

в) лінгвістичної *об'єктивації нових мовних одиниць* (їх семантики, лексико-синтаксичної сполучуваності) в українській мові;

г) представлення та *паспортизації нової лексики й фразеології*, що виникає у сфері масової комунікації (див. порівняльний аналіз фразеологічних інновацій у [Syzonov 2018]).

Відбір нових слів у медіа як основного об'єкта дослідження відбувається за критеріями, визначеними ще на початку роботи у постійній диспозиції *критерії відбору – критерії аналізу*. Зазначимо, що для першого критерію важливою є новизна одиниці – як у структурному плані (абсолютно нове слово / новий фразеологізм), так і в семантико-стилістичному (розширення семантики слова / фразеологізма в медійному контексті). Для другого – коректність опису та широкий добір ілюстрацій.

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ	КРИТЕРІЇ АНАЛІЗУ НОВИЗНИ*
<i>нове слово</i>	атрибуція нового слова у медіа
<i>новий фразеологізм</i>	атрибуція нового фразеологізма у масмедіа
<i>нова семантика</i>	перевірка нової одиниці за критерієм новизни у словниках
<i>розширення семантики</i>	фіксація нової одиниці у мінімум 10 контекстах
<i>трансформований фразеологізм</i>	фіксація нової одиниці у мінімум 10 джерелах
<i>влучна політична цитата</i>	з'ясування етимології нового слова
<i>Інтернет-мем</i>	формулювання визначень і дефініції нового слова
<i>семантична деактивація слова / фразеологізма</i>	формування картотеки нових слів / неофразем для подальшої роботи

*Критерії подано за [Шевченко, Сизонов 2021: 653].

Зіставляючи зібрану картотеку зі словниками минулих років, окреслимо перспективу в роботі з новими лексемами та фразеологізмами, що виникають та функціонують у медіа, зосередившись на активних процесах медійного словотворення у польській та українській мовах: а) в українській мові спостережено появу неолексем за посередництва польської мови – і навпаки; б) у засобах масової інформації на території України зафіксовано частотніше використання словотворення за польськомовним аналогом, тоді як у польській аналогія творення за українською мовою / запозичення з українською – менш частотні; в) спостережено значний вплив неології польськомовних ЗМІ на території України на українську мову.

Слід підкреслити, що деякі лексико-фразеологічні новації є послідовним копіюванням польськомовних аналогів (особливо в Інтернет-просторі) – і це також може бути об'єктом лексикографічного аналізу: *janusz*, *keczup po frytkach*, *Czerczow Lifestyle* та ін.

Див. в аналізованому словнику:

Черчесов стайл; Czerczesow, wracaj! (пол. *Czerczesow Lifestyle*) – Інтернет-мем, що характеризує важливу людину в потрібний час: **“Черчесов лайфстайл. Зимня колекція вже в клубному магазині** [NV, 20.10.2020]; ***Czerczesow, wracaj!, lub jak witani są bohaterowie*** [Wirtualna Polska, із заголовку, 12.11.2020].

“Кетчуп після картоплі фри” (пол. *“keczup po frytkach”*) – те, що більше не буде корисним, оскільки надходить занадто пізно: **Нові реформи як “кетчуп після картоплі фри”** [112.Україна, із інт., 12.11.2020]; *UE bez Wielkiej Brytanii. Może to keczup po frytkach* [chillizet.pl/, із заголовку, 13.09.2020].

Аналізований *медіалінгвістичний словник дискурсивного типу* є водночас актуальною інноваційною спробою систематизації терміноряду медіалінгвістики, врахувавши специфіку мовознавчого підходу до аналізу текстів у медіа (інтралінгвістичні критерії аналізу) та особливості медійних текстів як комунікативних феноменів, зорієнтованих на

масову мовну свідомість (екстралінгвістичні критерії аналізу) [Медіалінгвістика 2013].

Словник водночас відбиває і структуру традиційної лексикографії: побудований за класичним алфавітним принципом. Терміни й наукові поняття, використовувані лексикографами, корелюють із основною проблематикою медіалінгвістики, її методами, типами й видами аналізованих текстів та структурно-функціональними мовними одиницями цих текстів. Словникові статті включають також дотичні до лінгвістичних поняття, без яких неможливо проаналізувати специфіку мови у ЗМІ, що є синкретичною сферою сучасної гуманітаристики (передусім, журналістські, деякі політологічні, філософські та ін.).

Мабуть можна з упевненістю говорити про те, що “така складна, різнорідна, об’ємна міждисциплінарна природа медіалінгвістики ріднить її з такою ж складною і різнорідною за своєю природою і способом рефлексії <...> філософією мови. Медіалінгвістика зіткнулася зараз з тими ж гносеологічними, епістемологічними і методологічними проблемами, що і близько сорока років тому зіткнулась філософія мови” [Шестакова 2015: 123].

При роботі над словником врахувався й міжнародний принцип репрезентації медіалінгвістичної термінології. “І зрозуміло, що медіалінгвістиці ще досить довго в процесі самовизначення доведеться “озиратися” [Шестакова 2015: 124], враховувати всередині себе гени і філософії, і теорії масмедіа, і лінгвістики, виробляючи внутрішню культуру самосвідомості та репрезентації себе”, а тому логічним видається подавати і дефініції певних понять з “озиранням” на світові тенденції медіалінгвістичної еволюції. Універсалізованими (напр., для України й Польщі) стають певні словникові статті, для ілюстрації яких і використані міжслов’янські паралелі, зокрема українсько-польські.

Див. у словнику:

Медіа громадські / суспільні – тип медіа, що передбачає комунікацію різних груп людей та забезпечує масову аудиторію інформацією про різні напрямки громадського життя. Особливість цих медіа полягає в тому, що вони не залежать від комерційних

тенденцій і популярних тем, продиктованих владою чи рекламодавцями: *UA: Суспільне* (Україна), *TVPI* (Польща) та ін.

Агентство рекламне – агентство, що займається плануванням та розміщенням реклами у ЗМІ (на телебаченні, радіо, в зовнішній рекламі, пресі, в Інтернеті та ін.). До середини минулого століття більшість А. р. були агентствами повного циклу, що займалися створенням її реклами й остаточним її розміщенням в інформаційному полі. Пізніше бізнес диверсифікувався – на ринку з'явилися креативні агентства (технічний бік реклами) і медійні (стилістичний бік реклами). Найбільшими рекламно-комунікаційними медійними агентствами в світі є *WPP Group* (Англія), *Interpublic Group* (США), *Publicis Groupe* (Франція), *Communication Unlimited* (Польща) та ін.

Медіакорпорація – об'єднання кількох медіаканалів. Напр., медіакорпорація “*Starmedia*” об'єднує телеканали “*СТБ*”, “*Новий канал*”, “*ICTV*” (Україна), медіакорпорація “*Agora Group*” об'єднує “*Gazeta Wyborcza*”, “*Metro*”, *TOK FM* та ін. (Польща).

Уже сьогодні можна говорити про зсув сучасної парадигми у традиційній лексикографії: строгий системно-структурний підхід змінюється на функціональний, паперовий словник змінюється на електронний, словник із описового перетворюється на аналітичний, дискурсивний. Особливо виразно ці зміни виявляються в медійній лексикографії (показовими є ілюстрації таких словників у Польщі та Україні).

Сферу медіа варто розглядати як цілісний комунікативний об'єкт, де корелюються зв'язки між контентом, автором тексту, соціальним середовищем і реципієнтами. Медійна лексикографія відтак динамічно відтворює та репрезентує вербалізовану сутність і структуру масової комунікації, а отже, має наукову і практичну **перспективу** [Шевченко, Сизонов 2021].

Важливо наголосити, що проблеми дослідницьких польсько-українських паралелей сьогодні особливо актуальні, і в контексті медіалексикографії вони активно реалізуються у життя. Приклади спільної роботи над словниками

лексикографів української та польської (медіа)стилістичних шкіл можуть бути яскравим підтвердженням цього погляду та без сумніву є актуальними для науки в ХХІ ст.

3.3. Нові слова як маркери часу та соціальної перспективи в медійній лексикографії

Медійна лексикографія постулюється як інноваційний напрямок сучасної комунікативної лінгвістики, “що відбиває актуальні тенденції розвитку комунікативної сфери суспільного життя” [Медіалінгвістика 2014: 9]. З середини минулого століття фаховий інтерес дослідників масмедіа до слова в інформаційному просторі виявився не лише у виробленні операційної системи понять, властивих для медіакомунікації (див. словники у західноєвропейській науці [Dictionary of Media and Communication 2011; Słownik terminologii medialnej 2006; Media, Communication, Culture 2000 та ін.]).

Медійна лексикографія – це ще й дослідження динамічного стану мови масової комунікації, це численні словники функціонального ресурсу слова в масмедіа, що діагностують реальне “життя” мови ЗМІ. Саме тому в Україні активно з’являються словники, що відбивають особливості розвитку української мови в масовій комунікації. Одним із найперспективніших пластів, що опрацьовується лексикографічно, ми вважаємо нову лексику та фразеологію.

Лексикографічні праці, які відбивали б оновлення лексико-фразеологічного фонду української мови, існують в нашій науковій історії, щоправда концептуально побудованих видань, мета яких комплексно дослідити мовні інновації у ЗМІ, небагато. Пригадаємо “Словник дієслівних інновацій” М. Карп’юка (1996), словник довідникового типу “Нове в українській лексиці” Д. Мазурика (2002), “Тлумачно-словотвірний словник okazіоналізмів” Ж. Колоїз (2003), словник “Лексико-словотвірні інновації (1983–2003)”

А. Нелюби (2004), “Нові слова та значення” Л. Туровської і К. Василькової (2008) та ін. Водночас з’являються наукові публікації, які присвячені окремим проблемам оновлення лексико-фразеологічного складу мови в медіакомунікації (О. Стишов, О. Тараненко, Н. Клименко, Є. Карпіловська та ін.).

Непоодинокі спроби аналізу нового мовного матеріалу на основі масмедіа були і у світовій практиці:

- проєкт під керівництвом проф. Г. Солганика зі збору та наукової інтерпретації мовного матеріалу, його реєстру на основі російських ЗМІ (методика автора будувалась на систематичному зборі з газет і журналів нової / оновленої лексики);

- проєкт Інституту лінгвістичних досліджень, що передбачав укладання нового мовного матеріалу на основі преси та публіцистичної літератури 60-90-х років ХХ століття;

- проєкт Варшавського університету “*Młodzieżowe słowo roku*”, що визначив завданням щороку публікувати нові слова, активно вживані та популяризовані поляками за допомогою ЗМІ;

- польський лексикографічний проєкт Центру пресознавчих досліджень при Ягеллонському університеті (керівник – проф. В. Пісарек). Саме польський учений В. Пісарек є автором електронного Інтернет-проєкту “*Polskie media*”, на якому уніфікована та представлена медійна термінологія / термінологічні сполучення / наукова фразеологія в Польщі. У 2011 р. польські мовознавці видають аналог словника медійних термінів В. Пісарєка в перекладі на англійську, французьку та німецьку мови;

- британський проєкт Оксфордського університету (Oxford Word of the Year). Щороку видавництво *Oxford University Press* публікує найпопулярніше слово, яке за допомогою масової комунікації стало найбільш уживаним, передусім в Інтернет-дискурсі;

- численні Інтернет-проєкти “Словотвір” (<https://slovotvir.org.ua/>), “Мислово” (<http://myslovo.com/>),

“10 нових слів року, що минає” (проект Укрінформ), “Слово року” від Детектор Медіа та ін.

Інноваційний проєкт, розроблюваний кафедрою стилістики та мовної комунікації ННІФ Київського національного університету імені Тараса Шевченка у вигляді щорічного словника “Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа” (автори Л. Шевченко та Д. Сизонов) та його електронний аналог (<https://newlexua.blogspot.com>) є актуальним для сучасної медійної лексикографії, адже “відрізняється спеціальною метою – репрезентувати інноваційні процеси, що відбуваються в українській мові на прикладі масової комунікації” [Шевченко, Сизонов 2017-2022].

Словник має на меті стратегічні дослідницькі цілі, що мотивовані вирішенням ряду нових для української лінгвістики проблем, пов’язаних із тенденціями розвитку української літературної мови, її медійною репрезентацією, проблемами лексикографічного аналізу семантичної структури багатозначного слова, питаннями запозичень, неології, трансформації термінів у медійній комунікації, пошуком ідеографічних мовних одиниць, науковою інтерпретацією деактивованих одиниць у контексті нового часу та ін. Названі аспекти визначають актуальний пошук сучасних дослідників медіа, що розгортається в теоретичній та прикладній площинах сучасного наукового знання.

Цікавими й інноваційними є методи опрацювання матеріалу. Пошук нових слів та фразеологізмів до словника відбувається за частотним принципом. Важливо наголосити на спеціальній авторській методиці “10 / 10: нові контексти / нові видання”, тобто йдеться про фіксацію інноваційної мовної одиниці у 10-ти медійних контекстах 10-ти медіаджерел, що вказує на тенденцію інноваційної одиниці тиражуватися в медіа та закарбовуватися в пам’яті масового реципієнта. Це означає, що головний лексикографічний принцип – “об’єктивності та безсторонності представленого матеріалу” [Williams 2017: 78.] здійснений у повному обсязі.

Тож,

1) при *створенні картотеки* (що налічує понад тисячу нових одиниць в медіа та розподілена за певними параметрами – роками появи інновації, жанрами, сферами тощо) автори користувалися *принципами методу комп'ютерної статистики* (що виявлено у кількісному підрахунку неодиниць у медіа за синхронним принципом – в певний час);

2) при *створенні словника / словників* “Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа” [Шевченко, Сизонов 2017-2022] автори керувалися:

а) *методом типологічних зіставлень* при пошуку та науковій паспортизації неологізмів, що був використаний як основний: це відповідає коректності щодо представлених неолексем (нове слово, зафіксоване з урахуванням фонових знань реципієнтів, актуальне для певного аналізованого проміжку часу). Наведені принципи добору та налізу матеріалу дали змогу авторам довести репрезентований у виданні головний критерій стратифікації, появи та фіксації неологізму в медійній комунікації;

б) *принципами системного представлення* нових мовних одиниць у медіа. Для опрацювання матеріалу був використаний *метод медіамоніторингу*, що дозволив максимально повно описати медіаджерела сучасної України. Так, до суцільної вибірки мовного матеріалу за допомогою зазначеного методу увійшли медіатексти різних сфер (політичної, економічної, культурно-мистецької, освітньої тематик), жанрів (інформаційно-аналітична та художньо-публіцистична група жанрів друкованої / електронної преси) та засобів зв'язку (радіо, телебачення, Інтернет).

в) *методом лексикографічної інтерпретації*, що застосовувався для аналізу зібраного матеріалу, його паспортизації та лінгвістичної аргументації новизни.

Аналізуючи принципи відбору мовного матеріалу та формуючи комп'ютерну картотеку, автори керувалися принципом коректного щодо функцій та комунікативної сфери представлення як мовного матеріалу, так і його форматування. Для послідовної логіки представлення нового

мовного матеріалу та для зручності лексикографічної роботи ми створили спеціальну базу нових одиниць під робочою назвою “Мовні інновації.UA”, репрезентовану на Google-платформі *blogspot* (*newlexua.blogspot.com*). Електронна картотека дозволяє розподілити матеріал за зручністю в роботі лексикографа: рік (2017 / 2018 / 2019), тип медіа (друкована преса / телебачення / радіо / Інтернет / соціальні мережі / реклама), жанр (блог / інтерв'ю / новина / телесюжет та ін.), комунікативна сфера (політична / культуральна / освітня / спортивна / економічна та ін.).

Перспектива роботи з картотекою та принципи її створення для сучасних медіасловників є однією з домінантних у світі, що підтверджено численними публікаціями (див. роботи С. Гайди, Р. Муна, Д. Періна та ін. на прикладі польської, англійської, німецької мов). Інноваційність запропонованої картотеки підтверджується тим, що вперше в українській віртуальній лексикографії медійний ресурс не просто фіксується за допомогою комп'ютерних технологій, а й вказуються ярликові маркери, що дозволяють відтворити реальну картину оновлення лексико-фразеологічного фонду української мови (напр., вказівка на походження слова, приналежність до певної сфери комунікації, тип оцінки в масовій свідомості, семантичний маркер).

На сьогодні дискусійним залишається не стільки сам факт все більшої появи комп'ютерних систем для словників нового типу, скільки принципи побудови електронних картотек. Пригадаємо в цьому контексті монографію провідного австрійського лінгвіста Б. Тошовича [Тошовіч 2018] в рамках досліджень із генераторської лінгвістики (йдеться про механізми функціонування мовних одиниць в електронних форматах, створення web-корпусів на рівні структури та таксономії).

Важливими критеріями для коректного маркування словникових статей в електронній картотеці (і ширше – щорічному словнику) нами були обрані екстралінгвальні фактори комунікації, які на сьогодні є мотиваційно

домінантними у стилістиці, зокрема коли йдеться про входження мовних інновацій до літературної мови. Такі маркування допомагають з'ясувати, з якої сфери одиниця потрапила в мову та / чи в якій сфері одиниця функціонує в новому статусі. Умовні позначки у вигляді лексикографічних маркувань нами представлені в “Принципах укладання словника” [Шевченко, Сизонов 2017-2022: 8-9] та описані окремо в публікації [Шевченко, Сизонов 2021]; про роботу з е-картотекою див. у статті [Syzonov 2018]. Це дає змогу коректно пояснити причини появи та подальшого функціонування інновацій у мові, а також дозволяють спостерігати за реальною динамікою мовної системи. В електронній картотеці запропоновано систему умовних позначок, що аргументують наукову системність роботи над словником (в паперовій та електронній версіях): *політ.* (політична сфера), *культ.* (сфера культури), *екон.* (економічна сфера), *рекл.* (сфера реклами), *спорт.* (спортивна сфера) та ін.

Зауважимо, один із новаторів системного комп'ютерного укладання словників С. Лендау слушно нагадував лексикографам, що “корпус завжди є добіркою й може репрезентувати лише мовлення та письмо дібраних транскрипцій та текстів” [Лендау 2012: 316]. У зв'язку зі збільшенням корпусів та методик їх укладання лексикографам на практиці доведеться дедалі більше покладатися на комп'ютерні інструменти (такі нові програмові інструменти в укладанні електронної картотеки пропонуємо і ми в рамках нашого словника). Підкреслимо, усі неословники комп'ютерного типу розробляються в межах суворих часових обмежень, адже “нове слово / словосполучення є реакцією на час і фонові знання комунікантів, які використовують ці мовні інновації” [Шевченко, Сизонов 2021: 650]. Щоб відсортувати тисячу і більше мовних одиниць та їх словоформ, знадобиться кілька годин часу (картотека, в цьому контексті, дуже зручний та раціональний спосіб). Новітні комп'ютерні технології з їх особливою мультифункцією брати участь в укладанні словників посідають на сьогодні чільне місце серед усіх нових

словників у США, Великій Британії, Франції, Японії та інших розвинених країнах.

Наголосимо, що потенціал словників кінця ХХ – поч. ХХІ ст. передбачає орієнтування на антропоцентричний підхід і зосередження уваги на прагматичному відношенні “словник-користувач”. На думку дослідника З. Салзмана, для ефективного користування лексикографічним джерелом потрібно вміти обирати відповідний тип словника для адекватного задоволення потреб користувачів, знати його основні складники на макро- й мікроструктурному рівнях, легко знаходити потрібну реєстрову одиницю, адекватно сприймати інформацію про мовну одиницю в лексикографічній праці [Salzmann 2002: 392].

Саме на функціональній прагматиці і будуються сучасні теорії створення неословників в Україні та світі. Інструкції до таких словників, їх структури, збору матеріалу та власне укладання вже на початку ХХІ ст. були розроблені як зарубіжними, так і українськими вченими (див. роботи Д. Діккенса, В. Широкова, О. Тараненка, В. Дубічинського, Л. Шевченко та ін.).

Звертаючись, зокрема, до праці О. Тараненка наголосимо, що в ній детально обґрунтовані принципи укладання абсолютно нових словників відповідно до нової вербальної реальності: йдеться передусім про семантичний та стилістичний аспекти аналізу української лексики [Тараненко 1996]. Видання концептуально нової теоретико-практичної літератури сприятиме, на нашу думку, кодифікації вже наявних принципів укладання словникової продукції та розробленню новітніх підходів у практичній лексикографії.

Зокрема, О. Тараненко на поч. ХХІ ст. наголошує на дериваційних моделях в системі слово- / фразеотворення сучасної української мови. Дослідником пропонується при складанні реєстру зважати на активну динаміку української мови, що пов’язані з екстралінгвальною мотивацією: масовим ужитком мовної одиниці в розмовному та медійному функціональних стилях. Дослідником наголошується *на трьох основних чинниках* в появі нових слів / значень на

словотвірному рівні: 1) систематизація та нормування різних елементів словотвірної структури української мови та адаптації до нормативних стандартів; 2) широкий потенціал джерельної бази в оновленні лексико-фразеологічного фонду української мови: від розмовних елементів до оказіонального словотворення та стилістичної трансформації; 3) екстралінгвальна мотивація, що впливає на оновлення мови (науково-технічний прогрес, інформаційна глобалізація, мультикультурність та ін.) [Тараненко 1996: 22]. Вважаємо, що ці фактори можна розширити, адже мовна система сьогодні зазнає великого зовнішнього впливу, а тому і розширення функціональних кордонів необмежене.

Очевидно, в запропонованій лексикографічній концепції ми орієнтувалися на українську школу комп'ютерної лінгвістики, де основна роль у творенні електронної бази мовних одиниць належить різним типам технічних засобів, що допомагає не тільки систематизувати, а й скласифікувати одиниці за певними параметрами (див. здобутки в цьому напрямку Українського мовно-інформаційного фонду НАН України на сайті <http://www.ulif.org.ua/>).

Водночас зауважимо, що у світовій науковій практиці спроби опису електронної картотеки в системно-структурному та функціонально-стилістичному аспектах були (див. серію публікацій В. Іващенко, О. Іванцової, Н. Тауберта та ін.). А отже логіка аналізу і створення електронних баз та картотек визначаються, на наш погляд, актуальними завданнями в неолінгвістиці, що і виявлено у глобальній комп'ютеризації всіх сфер людської діяльності, зокрема і мови, та концепціями створення електронного словника майбутнього (В. Широков), перспективними завданнями синкретичного зв'язку лінгвістики й інформатики (Дж. Уільямс).

Якщо деталізувати запропонований нами підхід, лексикографічна робота в межах словника “Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа” складалася з двох великих етапів:

1. Пошуково-системний:

- реєстрація нової мовної одиниці (нового семантичного варіанта лексеми; нової сполучуваності; нового фразеологізму);

- представлення контексту / контекстів, в яких зафіксована мовна одиниця;

- паспортизація “новизни” (обов’язковим був аналіз авторитетних лексикографічних видань із погляду реєстрації / нерєєстрації конкретного слова / нового значення слова / фразеологізма);

- наукове упорядкування опрацьованої частини реєстру нових мовних одиниць.

2. Оцінно-аналітичний:

- систематизація матеріалу відповідно до концепції словника;

- науковий аналіз і редагування зібраного матеріалу;

- упорядкування загального реєстру опрацьованих мовних одиниць.

Важливим для розуміння лексикографа є і широкий діапазон джерельної бази словника (картотеки), що дозволив максимально об’єктивно представити нові слова та фразеологізми в українських масмедіа. Джерельна база є важливою і доказовою з очевидних причин:

- потужного і виявленого в усіх сферах соціуму впливу на масову мовну свідомість;

- поліваріантності функціонального ресурсу мови, що виявляється на різних носіях інформації (друковані видання, радіо, телебачення, реклама, Інтернет), можливості зафіксувати комунікативний потенціал мови в певному часовому зрізі;

- лінгвістичної об’єктивації нових мовних одиниць (їх семантики, лексико-синтаксичної сполучуваності) в українській мові;

- представлення та паспортизації нової фразеології, що виникає у сфері публічного спілкування.

Принципово важливо, що всі мовні одиниці, представлені у словнику, відбивають реальну картину часу, є

маркерами сучасності і не спорадично виникають у свідомості індивіда, а активно ширяться засобами масової комунікації, активно тиражуються. Цей процес є важливим показником оновлення лексико-фразеологічного фонду української мови, фіксацією реалій та залишається поставленим стратегічним завданням в межах концепції інноваційного лексикографічного проекту.

Таким чином, для коректного представлення мовних одиниць в електронній картотечі (та / або у словнику) важливою є детально обґрунтована вказівка на:

1) *комунікативну сферу*, в якій мовна одиниця з'являється і продовжує функціонувати (це репрезентовано спеціальним лексикографічним маркуванням). Назване дає змогу простежити за рухом мовної одиниці у процесі комунікації; 2) *первинну чи вторинну номінацію*, що ілюструє стилістичний потенціал мовної одиниці в масовій комунікації (особливо цікавим видається перехід від одного типу номінації до іншого, що пояснюється переосмисленням семантики мовної інновації в масовій свідомості); 3) *походження слова / фразеологізма*, якщо йдеться про поповнення лексико-фразеологічного складу мови ресурсом інших мов (у зв'язку з інтеграцією України в європейський простір йдеться про комунікативну кореляцію з мовою-донором, здебільшого англійською: це підтверджено і зібраним нами електронним реєстром); 4) *наявність позалітературних одиниць мови* як інструменту оновлення лексико-фразеологічного фонду української мови (лексикографічна реалізація у формі лексикографічних маркерів типу *молод. сленг, жарг., інвект.* та ін.).

За усіма типами маркування можна класифікувати і структурувати лексичні та фразеологічні інновації, щоб побачити реальну картину еволюції мовної системи, зміни її словесного складу, аксіологічних домінант, які формують сучасну мовну комунікацію, простежити за “життям” мовної одиниці у відносних часових межах.

Породження нового слова в медіа, його семантичні трансформації, жорсткість чи м'якість типової

комунікативної ситуації, що спричиняє до значеннєвої вібрації соціального / культурного символу, вплив комунікативної сфери медіа на граматичну будову мови та ін. – все це має перспективу в науковому лінгвістичному аналізі та визначає концептуальну основу інноваційного словника, представленого для аналізу в медійній лексикографії. Вбачаємо у здійсненому щорічному словниковому проєкті серйозну перспективу – фіксувати та науково інтерпретувати інновації в масмедіа для відтворення реальної картини динаміки та еволюції української мови.

Розділ 4

ІННОВАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В ЮРИСЛІНГВІСТИЦІ ТА ЛІНГВОЕКСПЕРТОЛОГІЇ

4.1. Епіцентр гуманітарних досліджень у західній науці: юрислінгвістика

У сучасному динамічному світі юрислінгвістика є наукою інноваційною і вкрай потрібною у зв'язку із цивілізаційним розвитком суспільства, де мова залишається ключовим аргументом у прововідносинах, при конфліктних ситуаціях, в юридичній практиці. За пів століття свого інтенсивного розвитку в західній науці *юридична лінгвістика*³ утвердилася як неогалузь знань, насамперед, міждисциплінарна, міжкультурна, контрастивна та різноаспектна. Маючи за об'єкт вивчення взаємозв'язок мови і права та їх комунікативний ресурс, юрислінгвістика змогла утвердитися як самостійна галузь, відповідаючи запитам суспільства щодо мовної аргументації у правозахисті та правосвідомості. “У спектрі соціальних наук юрислінгвістика належить до особливого типу наукового пізнання і практичної діяльності соціуму” [Юрислінгвістика 2015: 5], яка вивчає мовну організацію юридичної комунікації, лінгвістичний аналіз різних типів текстів із позиції їх нормативності, функціональної доцільності, відповідності правовим і

³ Наголосимо, що в сучасній науковій комунікації термін '*юрислінгвістика*' утвердився за аналогією до неонапрямів типу медіалінгвістика, психолінгвістика, бізнеслінгвістика та ін., де об'єктом аналізу виступає взаємозв'язок різних сфер життя мови. В західній науці рівнозначно послуговуються термінами '*legal linguistics*' та '*jurislinguistics*' (букв. 'правова лінгвістика', 'юридична лінгвістика') [Шевченко, Сизонов 2022].

жанровим стандартам офіційної сфери спілкування та ін. Окремими дослідницькими локусами в юрислінгвістиці вважається вивчення стилістичного потенціалу мовного ресурсу, який у текстах різних типів комунікації виконує маніпулятивну, емоційно-експресивну, патогенну та ін. функції, що можуть “нашкодити” адекватному і однозначному сприйняттю текстового повідомлення (аналіз таких мовних одиниць див. у працях [Сизонов 2017а; Юрислінгвістика 2015; Müller 1989]).

Відтак, головним об'єктом юрислінгвістики вважається *юридичний текст* із його мовною організацією, стилістичним ресурсом та комунікативним завданням. Критеріями віднесеності до юридичного тексту є його смисловий і граматичний зв'язок, що виявляється в системному та послідовному оформленні мовно-правової комунікації (речень, абзаців, надфразових одиниць), а також складних за структурно-сисловою організацією одиниць (параграфів, розділів, частин та ін.) для організації судово-юридичного процесу [Лінгвістична експертиза 2021: 185]. Окремим перспективним локусом сучасної юридичної лінгвістики вважається порівняльний аспект вивчення юридичних текстів (судової сфери, юриспруденції, адвокатської справи) [Англо-український, українсько-англійський юридичний словник 2010 Goletiani 2011; Scarpa, Riley 2000]. Юридична комунікація, отже, має залишатися строго витриманою та логічно організованою для максимальної об'єктивності мовної дійсності.

Як сфера вербальної організації юридичного процесу, юрислінгвістика має вирішити ряд завдань, домінантних на сучасному етапі її розвитку: а) засади юридичного регулювання мовних конфліктів та їх розв'язання в юридичній практиці; б) створення рекомендацій щодо розробки текстів законів, нормативно-правових актів, експертиз різних типів комунікації; в) вироблення правової (юридичної) метамови, здатної обслуговувати спеціальну професійну комунікацію юрислінгвістів; г) вивчення та практична розробка лінгвоекспертних методик для аналізу конфліктних та

патогенних текстів юридичної комунікації; г) термінологічне, перекладацьке та лексикографічне забезпечення юридичної діяльності; д) лінгвоюридична інтерпретація сучасних текстів різних сфер мовної комунікації; е) лінгвістична освіта фахівців у галузі права; є) лінгвістична експертиза різних типів текстів – усних / письмових, монологічних / діалогічних, соціально орієнтованих (за типами комунікації – медійні, наукові, економічні, фінансові, бізнесові та ін.); ж) теоретичні та практичні дослідження в галузі юридичного перекладу; з) прикладні аспекти лінгвоюридичного знання в судовій практиці та ін.

Ці та інші аспекти відбивають реальну картину еволюції юрислінгвістичного знання у західному світі, що коректно розглядати за авторитетними науковими центрами (США, Канада, Німеччина, Франція, Велика Британія, Польща, Чехія).

В американській науці юрислінгвістику можемо розглядати у двох ракурсах: (а) з позицій лінгвістики – в контексті аналізу мовної організації юридичного процесу, (б) з позиції права – в контексті термінографії юридичної науки. Взаємозв'язок двох аспектів дав поштовх до вирізнення *legal linguistics* в окремий самостійний науковий напрям, “місією якого називають уникнення конфліктних непорозумінь у мові права та вихід із конфліктних ситуацій мовно-дипломатичним шляхом” [Solan 2019].

У США розвиток юридичної лінгвістики пов'язаний із працями науковців із Вищої школи судової експертизи Лойольської школи права (Loyola Law School). Одним із засновників школи (і, відповідно, напряму юрислінгвістики) вважається П. Тіерсма. У своїх працях дослідник розвиває тезу про необхідність стилістичного знання для сучасної юридичної комунікації, зокрема, у судовій практиці та адвокатській діяльності. Надаються рекомендації щодо необхідності використання лінгвістичного інструментарію у сфері юриспруденції та правознавства, наголошується на окремих видах документації, пов'язаною із діяльністю лінгвіста-експерта та юрислінгвіста, акцентується на

важливому місці лінгвістичної експертизи в політичному, фінансовому, медійному та бізнесовому контекстах, визначенні лінгвістичних параметрів доказової бази в юриспруденції та ін.

Американська правова лінгвістика розвивалася швидкими темпами, про що свідчить значний обсяг науково-практичних публікацій із питань взаємодії мови і права (див. роботи Дж. Ейнсворта, Дж. Аткінсон, П. Дрю, Л. Солана та ін.). У зв'язку з цим абсолютно правомірно говорити про наявність у США потужної юрислінгвістичної традиції, що базується на трьох векторах аналізу мови права: а) діяльність лінгвістів у сфері юриспруденції (фахові межі лінгвіста-експерта та юрислінгвіста у правовій комунікації), б) роль лінгвістів у тлумаченні законів та підзаконних актів (залучення лінгвістів до інтерпретації законодавчої бази для американського населення), в) аналіз мовної ситуації в різних видах суспільної діяльності.

В американській науці навіть користуються поняттям *функціонального стилю права*, що забезпечує юридичну діяльність держави та вивчається на лінгвістичних та юридичних факультетах. Вивчення стилю права передбачає роботу з текстами різних типів комунікації в їх взаємозв'язку з правом, аналіз стилістичного ресурсу в дипломатичних, бізнесових, звітно-фінансових документах, пошук та пояснення мовно-стильових помилок в конфліктних текстах та ін.

Канадська юрислінгвістика – одна із найпотужніших у світі, на що вказує глибока історія напряму. На сучасному етапі юрислінгвістика пов'язана з інтегративним знанням: бачимо у працях зв'язок не тільки із лінгвістикою, а й із соціологією, політологією, антропологією. Так, Дж. Торі застосував практику соціологічного експерименту в юриспруденції: суспільство буде рухатися швидкими темпами до правової індустріалізації, в якій провідну роль зіграють знавці мови, а дослідники Центру комп'ютерного аналізу тексту в Монреалі застосували когнітивний підхід до інтерпретації юридичних текстів [Jurilinguistics 2005: 44-45]. Обговорення проблем когнітивного аналізу мови права

постійно обговорюється на фаховому семінарі CNRS Sciences cognitives à Saint Maximin, який об'єднує юрислінгвістів із багатьох країн світу.

Саме канадські вчені пов'язують появу юрислінгвістики із мовним пуризмом в країні, де через практичні потреби внаслідок двомовності почали вивчатися проблеми мови права (в інтерпретації лінгвістів та/або правників). У новий час юрислінгвістика трансформувалася у важливий дослідницький та прикладний аспект аналітичної діяльності фахівців і тлумачиться в контексті мультидисциплінарності: завдання науки в XXI ст. полягає в тому, щоб піддати лінгвістичному дослідженню законодавчі та підзаконні акти, юридичні документи і матеріали з урахуванням особливостей і вимог конкретної мови, конфліктні ситуації, пов'язані з мовою та ін.

Юрислінгвістика в Канаді сьогодні – це ще і постійний фаховий діалог юристів та лінгвістів. Перші – створюють правову базу, другі – інтерпретують тексти за точністю формулювань та уникнення смислового двочитання. Такий дослідницький симбіоз і дав поштовх до нових ідей в юрислінгвістиці щодо аналізу тексту: інтерпретації законодавчої бази текстів для потреб політичної, бізнесової, рекламної комунікацій, вивчення та аналіз мови медіа в правовому аспекті, психологічні аспекти вивчення юридичного тексту, аналіз причин появи конфліктогенних текстів та шляхи вербального вирішення конфліктних ситуацій та ін. Більшість дослідників, у цьому контексті, висловлюють думку про те, що суспільство буде рухатися швидкими темпами до правової індустріалізації, в якій провідну роль зіграють знавці мови.

Німецька юрислінгвістика постулює тезу про зародження модерної філологічної галузі як результату динамічного розвитку соціальних зв'язків, нових досягнень у юридичній практиці, прогресом у функціональному мовознавстві в контексті дифузних зв'язків мови та інших сфер комунікації. А отже говоримо про майже століття розвитку юридичної лінгвістики (*rechtslinguistik*) в Німеччині.

Одним із фундаторів юридичної лінгвістики вважається А. Подлех, який визначив пріоритети неонапряму, орієнтуючись на потреби сучасного комуніканта в діалістичному взаємозв'язку мова ↔ право: *а) мова права та державна політика*. Юридична мова має відображати правову реальність держави: кожен юридичний термін має точно передавати зміст та значення соціальних та державоправових явищ, що репрезентується в законодавчій, дипломатичній, адміністративно-канцелярській та ін. документації; *б) взаємозалежність юридичної термінології*. Юридична термінологія втрачає свою дефінітивну точність при невідповідності семантики та смислової неоднозначності. Тому юридична мова повинна мати чітку лексикографічну системність та бути зрозумілою в метамові юриста; *в) граматична правильність в організації юридичної мови*. Головна функціональна необхідність юридичної мови – її стислість. Переобтяження тексту нагромадженням за допомогою мовних знаків може призводити до неточності в розумінні мовної комунікації; *г) проєкція мови права на соціум*. Функціональне призначення юридичної мови – проєктування їх у соціальному середовищі: юридична мова має стати не лише засобом ділової комунікації, а й інструментом у професійній юридичній діяльності; *г) мова як інструментарій для доведення конфліктності тексту*. Юрислінгвіст та лінгвіст-експерт можуть використовувати мову як доказову базу: при аналізі мовних конфліктів, правових колізій, агресивних дій засобами мови та ін. [Podlech 1976: 105-106]

Новий етап розвитку юрислінгвістики в Німеччині – дослідницькі пошуки Ф. Мюллера. Під його керівництвом ініційовано фаховий діалог правознавців і лінгвістів у межах різної компетенції (лінгвістичної та правової). Охоплено, зокрема, питання усної та письмової юридичної мови різних правових інститутів, стилістико-комунікативні особливості мови права, проблеми перекладу юридичних текстів та ін.; особливий акцент зроблено на багаторічній науковій співпраці право- та мовознавців, ролі мови і

лінгвотеоретичного дослідницького підходу в теорії та практиці юридичних методів роботи [Müller 1989].

У новий час (2000-ті рр.) Інститутом німецької мови була проведена конференція “*Sprache und Recht*”, за результатами якої були видані збірники наукових праць (тематика охоплює проблеми взаємозв'язку мови права з (нео)лінгвістикою), а також прийнято рішення щодо впровадження інноваційного проєкту “*LSP for Law*”, що покликаний віртуалізувати юридичну мову та виробити критерії сучасних тенденцій розвитку юрислінгвістики в Інтернет-просторі.

Німецькомовні роботи останніх років зосереджуються на: *мові законів*: загальні критерії юридичного тексту, абстрактні правові норми, призначені законодавцем як для юристів, так і фахівців-лінгвістів; *мові судових рішень*: правові стандарти, відповідність законодавству, лінгвістична точність й однозначність; *мові юридичної науки та експертиз*: проблемні коментарі та обговорення спеціальних питань фахівцями для фахівців; *мові інституційного письмового спілкування*: формуляри, пам'ятки, довідки та ін.; *адміністративній субмові*: професійне обговорення спеціальних і нерегламентованих питань фахівцями; *лексикографічній практиці мови права*, включно з Інтернет-комунікацією [Лінгвістична експертиза 2021: 61].

Однією із найпотужніших юрислінгвістичних шкіл у Європі вважається *французька*. Маючи у своїй країні чітке мовне законодавство із функціональною регуляцією єдиної державної мови, французькі дослідники акцентували увагу на регулятивах мовної політики. Важливу роль в аналізі мовної ситуації в країні у різних сферах життя суспільства досліджували не тільки соціологи чи політологи, а й мовники. Тому і зароджується юрислінгвістичний аспект вивчення мови в контексті коректного аналізу правових регулятивів мови у Франції.

Одним із фундаментацій юрислінгвістичних учень вважають А. Мартіна, одного із засновників Міжнародного Товариства Функціональної Лінгвістики (*la Société Internationale de Linguistique Fonctionnelle (SILF)*), що

акцентує увагу на проблемах кореляції мови і права. Основні питання, на яких зосередилися дослідники Товариства, були:

- а) законодавчі ініціативи щодо мовних стандартів та лінгвістичних правил складання юридичного документа,
- б) втілення семантичних критеріїв однозначності, ясності та точності в мові закону, проблеми зрозумілості та межі інтерпретації нормативного тексту, що має державотворчий характер;
- в) вивчення лексичних, ідіолектних, стилістичних і прагматичних характеристик мови комунікантів у судовому процесі;
- г) формування юридично закріплених правил судового процесу, усне судове мовлення як спосіб юридичної доказовості і провадження судової істини, судові спічі та аргументація;
- г) письмовий та усний (синхронний) юридичний переклад текстів сучасної комунікації, переклад для цілей судового розгляду, зокрема методів навчання юридичному та судовому перекладу, а також професійні аспекти діяльності юрислінгвіста в різних системах судочинства;
- д) формування лінгвістичних методик для проведення фахових експертиз, розробка та впровадження цих методик у юридичну практику;
- е) проведення фонетичної та авторознавчої експертизи в суді, робота у фахових комісіях з проведення лінгвістичних експертиз зі справ про мовні питання, справах про екстремізм і розпалювання міжнаціональної ворожнечі, справах про інтелектуальну власність та суміжні права;
- є) вивчення і наукова інтерпретація історії законодавчої мови, лінгвістичні особливості поширення правових систем та їх концептів, розвиток та типологія юридичного дискурсу, структура та функціонування правової комунікації у різних суспільствах – одно- та багатомовних;
- ж) робота над корекцією законодавчої бази щодо офіційного статусу мов та питання лінгвістичної політики в мультиетнічних державах, захист прав мовних меншин;
- з) розробка лінгвокриміналістики та лінгвоконфліктології як підгалузей юридичної лінгвістики, аналіз сучасної літератури із різних проблем юрислінгвістики, складання словників із юриспруденції та ін.⁴

⁴ URL: <http://www.silf-la-linguistique.org/> (дата звернення: 01.03.2022)

Сучасний етап розвитку французької юрислінгвістики пов'язаний із дослідженням правового статусу мови у Франції та впливу на процеси порушення мовних прав із позиції держави / держав (див. праці Дж. Корню [Cornu 2005; Cornu 2007]). Так, основні тези, що домінують у його працях, можна висвітлити так: а) логічний взаємозв'язок мови та права в державному секторі та серед комунікантів різної мовної освіти; б) мова в судовій комунікації та мова в юридичних практиках – спільне і відмінне; в) статус лінгвіста-експерта в системі юридичних правовідносин; г) критика й аналітика сучасної юридичної комунікації у Франції; г) освітній процес в юрислінгвістичній площині у Франції та ін. країнах Європи – достатній рівень чи відповідність викликам часу; д) практичні поради лінгвістам-експертам в аналізі судових спорів – місце юрислінгвістів у таких фахових дискусіях [Cornu 2005: 31].

Юридична практика Франції ХХІ ст. передбачає, що разом із роботою юриста та судового експерта окремо має визначатися фахова діяльність юрислінгвіста, що співвіднесена з мовно-правовим дискурсом / правовою лінгвістикою. У французькій лінгвістиці часто застосовують до названої професійної сфери терміноряд “*юридична (правова) стилістика*”, “*стилістика юридичного тексту*” [Лінгвістична експертиза 2021: 66].

Британська юрислінгвістика зосереджується на проблемах правового статусу універсалізації англійської мови в Європейському союзі (процедура виходу Великої Британії з ЄС накреслила нові перспективи в аналізі юридичного статусу англійської мови як домінантної на європейському континенті). Саме тому праці з юрислінгвістики у Британії – це не тільки теоретичні напрацювання, а й практична реалізація комплексного аналізу мови у правовому полі.

Особливий акцент ставиться на термінологічній роботі юрислінгвіста. Інтенсифікація дослідження терміносистеми часто зумовлена змінами в суспільстві, появою нових правових понять і відносин, демократичними правами європейців, а також актуалізацією когнітивного підходу до терміну. Дослідники вказують на це у зв'язку із гострою

схемою упорядкування, уніфікації та роз'яснення правових термінів, виданням лексикографічної літератури. Саме тому британська школа юрислінгвістики вважається однією із найпотужніших в контексті розробки терміносистем із неогалузі (англійська мова часто відіграє роль мови-донора для інших мов, а тому продукує нові юридичні терміни, що входять і в інші мови). Аналогією до британської традиції став перший в Україні “Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права” (2009), який корелює з пошуком англійських учених щодо укладання словників подібного типу.

Саме у британській науці в контексті синкретизму лінгвістики та юриспруденції сформувалася і нова наукова галузь – судова лінгвістика (*forensic linguistics*). Походження цього терміну пов'язують з ім'ям британського лінгвіста Я. Свартвіка [Svartvik 1968], який здійснив лінгвістичну експертизу судових матеріалів, а також змодельовав коректну мовну аргументацію для конфліктних перипетій.

Розвитку судової лінгвістики у Великобританії сприяло усвідомлення ефективності застосування лінгвістичних знань у сфері судочинства та їх впровадження у судові процеси як вагомий аргумент. Лінгвістична експертиза письмових документів із метою встановлення їх авторства, аналізу фонетичних особливостей голосу (його запису) передбачає, отже, визначення його належності конкретній людині та формування нових методик щодо ідентифікації ідіостилу комуніканта – все це знайшло широке застосування у судовому розгляді.

Сучасний етап розвитку юрислінгвістики в Британії – це локуси окремих невіршених питань, пов'язаних із синкретичністю мови і права: а) правові регулятиви нових сфер комунікації – SMM-комунікації, спам-реклами, кіберпростору; б) вирішення проблем мови в діджитал-сфері, інтернет-полі та соціальних мережах; в) місце мови в гібридних війнах та конфліктах; г) роль юрислінгвістів у правосвідомості сучасного соціуму, а також проблеми, пов'язані зі штучним інтелектом та його правовим статусом.

Західнослов'янський світ – потужний осередок неолінгвістичних студій, серед яких важливе місце посідають *Чехія і Польща*. Юрислінгвістика в Чеській республіці пов'язана з В. Кнаппом (60-ті рр. ХХ ст.), який наголосив на синкретичному і логічному взаємозв'язках юриспруденції з іншими науками, зокрема філологічними. Так, лінгвістичні знання у кримінології в чеській юриспруденції асоціюються з дослідженням юридичних текстів в аспектах правової конфліктогенності, встановленням особи злочинця за мовними характеристиками, вивченням фонетичних (фоноскопічна лінгвоекспертологія) та лексико-стилістичних (стилістична конфліктологія) засобів у побудові патогенних текстів, аналізом комунікації в судовому процесі, навичками ораторського мистецтва в судочинстві та ін. [Knappe 1963]. Дослідницькі акценти в чеській юрислінгвістиці можна проаналізувати у зв'язку із: а) вивченням інвективного, маніпулятивного, агресивного, поліінтерпретативного функціонування мови; б) розробкою юридичної мови (мови закону та підзаконних актів), здатністю обслуговувати спеціальну фахову комунікацію; в) аналізом термінологічного, перекладацького та лексикографічного забезпечення юридичної діяльності; г) розробкою єдиних правил лінгвістичної експертизи різних видів; г) практичним застосуванням лінгвоюридичних аспектів державної мови та мовної політики; д) вивченням мовноправової свідомості громадян; е) лінгвістичною освітою фахівців у галузі права, судочинства, адвокатської діяльності [Cvrček, Kořenský 1999: 12].

З 90-х рр. минулого століття активно розвивається напрям судової лінгвістики (*forenzní lingvistika*) як міждисциплінарної сфери на перетині лінгвістики, права, психо- та соціології. Основним змістом судової лінгвістики сьогодні є: а) лінгвістичний аналіз та інтерпретація процесуального тексту, яким є письмовий (друкований) та усний, що має на меті виявити домінантні риси особистості автора тексту (перевірити його оригінальність); б) мовний аналіз судової комунікації (як учасників процесу, так і суддів); в) вивчення жанрів судової практики, що активно змінюються

під впливом розвитку системи права [Cvrček, Kořenský 1999: 74].

У модерний час почали створюватися повнотекстові інформаційні системи, які базувалися на дослідженні юридичних текстів, що є результатом співпраці чеських інформатиків, лінгвістів та юристів. Саме інформаційно-глобалізаційні процеси вплинули і на розвиток юрислінгвістики на Заході, зокрема в Чехії: до аналізу конфліктних текстів залучаються комп'ютерні системи, автоматизовані програми та створюються інформаційно-аналітичні центри для обробки й аналізу патогенної комунікації.

У польській юрислінгвістиці, яка активно розвивається з 70 рр. ХХ ст., визначені аспекти діяльності лінгвіста в юриспруденції та скваліфіковано тексти права, що наголошують на значимості вербального компонента в юридичному аналізі: а) тексти нормативно-правової комунікації; б) комунікативні тексти судових та адміністративних рішень; в) тексти правової догматики; г) тексти, що підлягають лінгвістичній інтерпретації; ґ) конфліктогенні тексти (за різними сферами комунікації). Дослідник А. Маліновський – один із фундаторів юрислінгвістики в Польщі – розглядав аспекти мови права у двох ракурсах: а) *вертикальному*, що передбачає аналіз ієрархії мовних одиниць, що утворюють систему мови права, вивчення яких має ґрунтуватися на даних філологічної науки, зокрема, на уявленні про лінгвістичні рівні; б) *горизонтальному*, що передбачає дослідження структури мови права у визначенні потенційної сфери її застосування і, відповідно, специфіки функціонування в тій чи іншій комунікативній сфері [Malinowski 2006].

З 90-х рр. у загальній криміналістиці Польщі юристи почали активно звертати увагу на мовний аспект правового аналізу, вирізняючи з-поміж інших і нові правові студії (*studium mowy prawa*). Окремий аспект у діяльності польських юрислінгвістів – спеціальний лінгвістичний аналіз сучасної юридичної мови і термінології (Я. Бжезкі, М.Б. Вербенец) та дослідження різних типів комунікації в юрислінгвістичному

аспекті науковими інтерпретаторами текстів Є. Пенькос, Х. Грочоля-Чепанек та ін. Це сприяло розробці нових методик для кваліфікації причин і наслідків порушення мовно-комунікативних норм та їх тлумачення в юриспруденції.

У 2019 р. основні обговорювані проблеми були визначені в панельних дискусіях, що підкреслили актуальність проблематики для розуміння сучасних суспільних процесів у світі: а) *юридична мова та юридичний дискурс*: мова права; юридична лінгвістика; історія правової мови; юридична термінологія та лексикографія; юридичні жанри; юридична мова ЄС; аналіз правового дискурсу; структура та семантика статутів та інших правових інструментів; розвиток юридичних мов; юридичне та лінгвістичне тлумачення текстів, сформульованих юридичною мовою; стиль мовлення у залі суду; зрозумілість юридичних інструментів при веденні судового засідання; мова бізнесу; лінгвістичні аспекти перехресного допиту; електронні системи в юридичній комунікації; б) *юридичний переклад та інтердисциплінарність*: переклад документів; юридичне тлумачення тексту; написання юридичного тексту та його переклад; сертифікація перекладачів у судових справах; некоректні переклади та неточні тлумачення у правовому контексті; в) *правова мова навчання, порівняльне право, історія мови права та правових систем*: історія правових систем у контексті комунікації; порівняльне вивчення правових систем (мова і мовлення); загальне право (лінгвістичний аспект); г) *мовні права та закон*: мовні права та норми; статус мовних меншин; мовні недоліки перед законом; право на мову навчання; г) *загальна юрислінгвістика*: криміналістична лінгвістика; криміналістична фонетика; атрибуція криміналістичного авторства; юридична та криміналістична стилістика; експертна лінгвістика; лінгвістичні особливості аналізу офіційних документів; юрислінгвістичні особливості сучасних жанрів; д) *мови для спеціальних цілей (кодифіковані мови)*: спеціальна мова в юриспруденції; термінологія права; метамова юриста, судді, лінгвіста-експерта [Malinowski 2006].

Названі аспекти вважаємо перспективними для всієї західноєвропейської юрислінгвістики (детальніше про перспективи дослідження юрислінгвістичних студій див. у [Шевченко, Сизонов 2022; Шевченко, Сизонов, Дергач 2022]). На нашу думку, мова є первинним інструментом правового регулювання, адже реалізує в юридичному комунікативному просторі пізнавальну та аналітичну функції. Відтак правова сфера є невід'ємною від соціальної мовної комунікації, де текст передбачає фаховий аналіз двох рівнів – як об'єкта правового регулювання й точної лінгвістичної реалізації спеціальної комунікативної мети. Синкретизм мови і права, таким чином, розширює межі компетенції юрислінгвістики як актуального наукового напрямку сучасних гуманітарних наук.

4.2. Київський національний університет імені Тараса Шевченка у створенні концептуальної моделі компетенцій із юрислінгвістики та лінгвоекспертології

У сучасному комунікативному просторі на особливу увагу науковців заслуговують інтенції мови, зреалізовані у важливих для суспільства сферах. Ідеться, насамперед, про функціональний ресурс мови, що пов'язаний із юриспруденцією. Неолінгвістика, зокрема її юрислінгвістичний напрям, у такій постановці питання є можливістю застосування лінгвістичної компетенції як інструменту пізнання можливостей мови у формалізації системних, точних, світоглядно визначених регулятивних механізмів соціальної структури / соціальної правосвідомості громадян.

Підкреслимо, що юрислінгвістика – а) інноваційна галузь філологічного знання у спектрі соціальних наук та належить до особливого типу наукового пізнання і практичної діяльності соціуму. Об'єктом юрислінгвістики, на нашу думку, є мовна об'єктивація системи, структури та функцій юридичної комунікації, лінгвістичний аналіз усних / писемних текстів із позиції їх нормативності, функціональної

доцільності, відповідності правовим і жанровим стандартам офіційної сфери спілкування; б) синкретична галузь наукового знання, що розвинулася як спеціалізований напрям стилістики, зосереджений на лінгвістичній інтерпретації юридичного тексту, мовного ресурсу, типового для законодавчої, дипломатичної та ділової сфери документа, публічного офіційного висловлювання: предметність включає лінгвістичну і юридичну компетенцію, необхідну для написання, редагування та наукової інтерпретації юридичного й офіційно-ділового тексту [Юрислінгвістика 2015: 5].

Зважаючи на суспільну необхідність юрислінгвістичної компетенції та гостру потребу в підготовці фахівців названого напрямку, актуальність проблематики та пов'язану із розвитком філологічного знання перспективою, Київський національний університет імені Тараса Шевченка зосередив дослідницький і фаховий пошук на підготовці філологів-юрислінгвістів. У конкурентному освітньому просторі та у зв'язку із розвитком інноваційних знань важливою, як відомо, є еволюція освітнього простору, що відповідає сучасним соціальним викликам. Київський університет завжди був і є індикатором перспективної та сучасної освіти, а тому запровадження нових спеціальностей та освітніх програм – один із пріоритетів класичного і водночас модерного університету. “Швидкий розвиток ідей, знань, роль освітніх технологій та потреби студентів свідчать про те, що інновації є важливими у вищій освіті” [Gilbert, Tait-McCutcheon 2021: 123], а отже університетська освіта потребує інноваційних спеціальностей для підготовки фахівців світового рівня.

Відтак, освітньо-професійна програма “Українська мова та юрислінгвістика, англійська мова”, яка розроблена і готова до реалізації для студентів Київського університету, відповідає Закону України “Про вищу освіту”⁵ та враховує Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти⁶.

⁵ Закон України «Про освіту» (ч. 6 ст. 10 та пп 16 ч. 1 ст. 13).

⁶ Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 червня 2017 року № 600

Зауважимо, освітньо-професійна програма корелюється зі Стратегічним планом розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка: “формування наукової тематики наукових досліджень відповідно до актуальних напрямків розвитку фундаментальної та прикладної науки, потреб безпеки, обороноздатності і ефективного соціально-економічного розвитку України”⁷.

Мета освітньо-професійної програми – підготовка фахівців з української мови та юрислінгвістики, що передбачає філологічну роботу з українсько- та англійськими текстами юридичної комунікації, здійснення фахової аналітики в соціальних сферах – юрислінгвістичної та юрисконсультативної лінгвістичної діяльності.

Юридичний текст, отже, розглядається з погляду регулятивів мовно-комунікативної оцінки у проблемній ситуації – творення тексту, його редагування, аналізу, лінгвістичної експертизи та ін. в різних типах і формах правовідносин та юридичних колізій. Відтак, передбачаються різні рівні фахової компетенції: логічним видається підготовка в бакалавраті спеціалістів-юрислінгвістів першого рівня (освітньо-професійна програма “Українська мова та юрислінгвістика, англійська мова”), з можливістю пролонгації підготовки фахівців у магістратурі (другий рівень) за освітньо-науковою програмою “Лінгвістична експертиза та українська мова, англійська мова” та перспективою здобуття PhD в аспірантурі.

Зазначимо, що підготовка здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою “Українська мова та юрислінгвістика, англійська мова” відповідає європейським стандартам і здатна забезпечити освіту необхідних сучасному суспільству фахівців високого рівня. Так, комунікативний ресурс юридичної мови, визначений передусім її стилістичним

⁷ Стратегічний план Київського університету імені Тараса Шевченка. URL: https://asp.knu.ua/doc/NP_Baza_univ/Development-strategic-plan_2018-2025.pdf

потенціалом, опрацьовується, зокрема, в академічних програмах університетів світу⁸.

Наголошується, що світова юрислінгвістика пропонує широкий спектр актуальної проблематики, яка розробляється і в теоретичному, і в прагматичному аспектах. Такі дослідження актуалізовані ще з початку ХХ ст. Передумовами становлення названого неонапряму в західних суспільствах слугували важливі для механізмів функціонування соціумів потреби в аналізі правових і соціальних комунікативних практик та відповідний науковий синкретизм трьох наук – лінгвістики, правознавства та філософії.

Так, у німецькій науковій літературі розуміння юрислінгвістики як наукового напрямку пов'язано з працями 70-80-х рр. минулого століття. Вперше зустрічаємо поняття *правова лінгвістика* в дефініції “сукупності всіх методів і результатів досліджень, які стосуються питань зв'язку мови і правових норм та відповідають вимогам сучасної лінгвістики” [Podlech 1976: 105]. А отже, твердження про важливість синкретичних підходів до мови та юриспруденції (передусім у практичній діяльності) розгорталося в ланцюжку: мова ↔ право ↔ судова практика ↔ комунікація. Сказане засвідчує широкий спектр аналізованих (зокрема італійськими дослідниками) питань, які зосереджуються на: професійній компетенції юриста та комунікативному ресурсі сучасної мови, психо- та соціологічних аспектах мовлення та гендерній політиці, юридичній комунікації в судових засіданнях та ін. (див. роботи Д. Веронесі, Ф. Скарпи, А. Райлі, А. Маріані) [Mariani 2003; Scarpa, Riley 2000; Veronesi 2000]. Названі питання є, безумовно, актуальними не тільки для італійської, а й світової юридичної (правової) лінгвістики та лінгвістичної

⁸ Ідеться про *Массачусетський технологічний інститут* («Linguistics and philosophy», «Comparative media and law studies»), *Бостонський університет*, де в «College of Communication» існують освітні програми «Communication studies», «Mass Communication and law», *Варшавський та Ягеллонський університети* (спеціалізації з неофілології та права й адміністрування), *Швецький університет Umea University* (комплексна дисципліна в департаменті дослідження мов «Юридична лінгвістика»), *Канадський університет University of York* (окрема магістерська програма з юридичної мови) та ін.

експертизи. Робота юрислінгвіста, на думку французького дослідника Дж. Корню, має спиратися на сучасні системи права, що регулюють соціополітичне життя сучасних суспільств і враховують особливості міжособистісної комунікації [Cornu 2005].

У слов'янському світі – це практика, здобута у ХХ ст. і вже адаптована в незалежній Україні сучасною правовою системою [Лінгвістична експертиза 2021: 60]. Так, українська юрислінгвістика на сьогодні невпинно розвивається, акцентуючи увагу на проблематиці функціонування мови в юриспруденції, зокрема на практичних аспектах фахової діяльності лінгвіста-експерта та юрислінгвіста, можливостях ідентифікації конфліктного тексту, його мовних репрезентаціях, можливих аргументах у диспозиції оцінке судження – твердження [Шевченко, Сизонов 2020], застосуванні комп'ютерних технологій у лінгвістичній експертизі тексту [Широков 2004]; лінгвістичній експертизі медійного тексту, його комунікативному потенціалі та статусі [Лінгвістична експертиза 2021] та аналізі мови в соціальних мержах та інтернеті [Компанцева 2018], дослідженню лексико-фразеологічного ресурсу в патогенних текстах різних типів комунікації [Сизонов 2017a; Goletiani 2011] та ін.

Таким чином, дисципліни освітньо-професійної програми бакалаврату “Українська мова та юрислінгвістика, англійська мова” Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбивають загальні тенденції розвитку глобалізованого суспільства та формалізації мови спеціальної комунікативної сфери суспільства – юридичного спілкування, коли: в діловій і масовій комунікації формується потреба точної та ємної номінації юридичного поняття, процесу, явища; суттєво зростають вимоги до публічного мовлення, передусім у законодавчій сфері; важливим для суспільного консенсусу залишається питання ідентифікації тексту за приналежністю особі, певній соціальній групі чи комунікативній сфері; культурні потреби суспільства реалізуються не тільки у традиційних для художнього та розмовного слова формах, але й у характерних для модерних

європейських соціумів культурних типах мовної комунікації, що підлягає правовій регламентації [Лінгвістична експертиза 2021].

Програма сформована за принципами системності, логічності та практичної доступності, зокрема йдеться про нормативні дисципліни (“Стилістика юридичного тексту”, “Історія української та світової юрислінгвістики”, “Українська правнича термінологія”, “Основи лінгвоекспертної діяльності”, “Жанри юридичної комунікації” та ін.) та дисципліни вільного вибору в межах спеціалізацій “Юрислінгвістика та мультимедійна комунікація” та “Юрислінгвістика та спічрайтинг” (“Лексико-фразеологічні параметри конфліктного тексту”, “Бізнес-комунікація в контексті юрислінгвістики”, “Медійна комунікація в мовно-правовому аспекті”, “Юрислінгвістичний аспект копірайтингу”, “Мовно-правовий аспект дипломатичного спічрайтингу”, “Лінгвістичні аспекти медіаекології”, “Лінгвоетичний вимір юридичного спічрайтингу” та ін.).

Підготовка фахівців, здатних працювати в державних інституціях, юридичних компаніях, аналітичних та інфоцентрах, судово-експертних бюро, адвокатських конторах, досудових спеціалізованих органах, громадських радах з мовно-правових питань, піар- та рекламних організаціях, діловій, політичній та бізнесовій сферах та ін. є завданням програми.

Пропедевтично, лектори майбутньої програми вже видали навчальні підручники, посібники та словники з юрислінгвістичної та лінгвоекспертної проблематики: серія інноваційних словників за редакцією Л. Шевченко та В. Муравйова [Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права 2009; Англо-український, українсько-англійський юридичний словник 2010], підручник “Лінгвістична експертиза” (Л. Шевченко, Д. Сизонов) (2021), словник дискурсивного типу “Юрислінгвістика: словник термінів і понять” (Л. Шевченко, Д. Дергач, Д. Сизонов; за редакцією Л. Шевченко) (2015), навчальний посібник “Юридичний термін у лінгвістичному

аналізі” (О. П’ятецька) [П’ятецька 2020], статті у фахових виданнях України та світу, триває робота над дослідницькими проектами з проблем лінгвістичної експертизи, апробовуються методики підготовки лінгвістичних експертиз для правоохоронних органів, судових процесів та ін.

На сучасному етапі розвитку юрислінгвістичного знання є всі підстави говорити про те, що у світовій філології започатковано окрему інноваційну галузь знання, що інтегрує дослідження з лінгвістикою та юриспруденцією. Це передусім, *судова комунікація*: функціонально-текстовий аналіз ідіостилістичних, лексичних, фонетичних, морфологічних та синтаксичних, а також стилістичних та комунікативних характеристик мови в судовому процесі; *законотворча сфера*, зокрема правила побудови, аналізу та тлумачення текстів законів та підзаконних документів; аналіз семантичних критеріїв однозначності, ясності та точності в юридичній мові; особливості інтерпретації *нормативного тексту*; письмовий та усний юридичний переклад для судових потреб; виконання *комплексних лінгвістичних експертиз* різних типів; дослідження юридичних тезаурусів та створення нових лексикографічних реєстрів для юрислінгвістичних потреб та ін.

У межах заявлених освітніх програм із юрислінгвістики та лінгвоекспертології логічним є запуск *Юрислінгвістичного порталу*⁹, на якому розміщувалися б наукові матеріали в рамках нової освітньої програми, що актуалізує Стратегічний план розвитку Київського національного університету імені Тараса Шевченка на 2018-2025 рр.

Таким чином, запропонована концептуальна модель впровадження в освітній процес Київського національного університету імені Тараса Шевченка інноваційної програми є перспективно зорієнтованою на розвиток комунікативних можливостей української мови та формування іміджевих стратегій державотворення сучасної України. Студентам надаються кваліфікації, співмірні з викликами модерного часу і новим розумінням перспектив розвитку національної мови.

⁹ URL: <http://legal-l.blogspot.com>

4.3. Вербалізована свідомість в експертному аналізі: наукові інтерпретації тексту

Вербальна комунікація соціальна за своєю природою. Таке твердження, пояснюване й дискутоване в лінгвістиці з різних епістемних позицій, дістає в постсоссюрівському мовознавстві особливої переконливості. Адже *langue, language, parole, discourse* як сутності антропоцентричного світогляду та його лінгвістичного конструювання обґрунтовуються лише за умови зверненості до реального життя мови, тобто її соціальних функцій та прагматичного потенціалу, виявленого в тексті.

Нова аргументація постсоссюрівських концепцій співмірна з методологічним “зламом” у науці про слово, текст, де актуалізуються міждисциплінарність і доведення синкретичного типу. Діагностика стану і тенденцій розвитку сучасної науки, здійснена з середини минулого століття і до початку нового – третього тисячоліття – в численних аналітичних працях [Рюс 1998; Руденко 1990; Бацевич 2007 та ін.] та інших допитливих дослідників, розширює уявлення про паралелі в розвитку наукового пізнання про словесну комунікацію. Так, ще у 60-х рр. минулого століття А. Чикобава зробив сміливу кореляцію змін Ф. де Соссюра в мовознавстві, зіставивши його функціоналізм зі внеском у філософію І. Канта – як доміанти прецедентних ідей учених в гуманітаристику Заходу [Чикобава 1960].

Логічно, що в межах нових теорій, у сучасній науці віднесених до неолінгвістики, конкретизації потребують центральні терміни, смисловий потенціал яких визначений соціальною природою особливих комунікативних функцій слова. Передусім ідеться про **текст** – цілісно представлений фрагмент вербалізованої особистості / соціуму.

Текст, за критеріями понятійної віднесеності, є складною комунікативною субстанцією, формалізованою у словах (писемний / графічний), звуках (усний), словах та

звуках (креолізований). Відтак критеріями віднесеності до тексту є його смисловий і граматичний зв'язок, що виявляється в системному та послідовному оформленні мовної комунікації (речень, абзаців, надфразових одиниць), а також складних за структурно-смисловою організацією одиниць – параграфів, роздумів, частин та ін. До загальних характеристик тексту в лінгвістичній текстології та стилістиці відносять його завершеність, жанрову і стильову співмірність, яка передбачає специфічну конструкцію архітекτονіки та композиції тексту.

Наголосимо, що з кін. 90-х рр. доміантними став соціокомунікативний підхід до вивчення тексту (Ф. Бацевич, Т. Радзівська, В. Бріцин та ін.). Відтак комунікативні параметри тексту лінгвісти аналізують в аспектах *когезії*, тобто цілісної та локальної зв'язності тексту; *когерентності* як смислової доміанти тексту; *прагматичної ефективності*, тобто спрямованості тексту цілям комуніканта; здатності *декодування тексту* реципієнтом як можливості сприйняття і відтворення інформації; *інформативності* та зазначеної вище *гіпер- та інтертекстуальності* (у віднесеності тексту до певної жанрової моделі, стильових комунікативних особливостей, традиції, культури та ін.)¹⁰.

Узагальнене, а отже і певною мірою абстрактне уявлення про текст, конкретизується, коли йдеться про його комунікативну спрямованість та ефективність. Як вербалізована свідомість, мовлення (*соссюрівське parole*),

¹⁰ Звернімо увагу на визначення категорії **текст** у сучасному мовознавстві: "об'єднана смисловим і граматичним зв'язком послідовність мовних одиниць: абзаців, надфразових одиниць (прозових строф), параграфів, розділів та ін. В усному спілкуванні текст – це явище мовленнєвого процесу, що відзначається завершеністю. Текст може бути об'єктивованим у формі письмового документа й літературно опрацьованим відповідно до типу документа. Текст складається із заголовка й ряду особливих текстових одиниць, об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, та має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність. Параметрами текстуальності визнаються когезія (глобальна і локальна зв'язність тексту), когерентність (смислова єдність тексту), прагматична спрямованість, сприйняття тексту реципієнтом (декодування тексту), інформативність (новизна інформації в тексті) та гіпертекстуальність" [Медіалінгвістика 2014: 172].

текст реалізує певну комунікативну мету засобами мови (*langue*). Реалізує, залежно від компетенції мовця, екстра- й інтралінгвістичних умов та обставин спілкування, за критеріями, що можуть належати до різної оцінної шкали: відповідності стильовим нормам / правописним нормам, жанровим еталонам / ідіостилістичним мождифікаціям, комунікативним терапевтичності / патогенності, авторської доброчесності / недоброчесності, оригінальності / імітації (стилізації), індивідуального / колективного авторства та ін. В кожному випадку текстова природа спирається на комплекс мотивацій, способів їх вербального забезпечення і передбачуваний комунікативний ефект.

Відповідно, з лінгвістичного погляду вихідною умовою нострифікації тексту є розуміння його природи як вербальної комунікації певної сфери – наукової, офіційно-ділової, медійної, художньої чи розмовної, що визначено класичними класифікаціями в мовознавстві. Застосування лінгвістом системних термінів у визначенні стилів та їх класифікаційних критеріїв є важливою складовою частиною грамотного, послідовного і несуперечливого доведення в експертному аналізі.

Універсальні критерії віднесеності комунікативної цілісності висловлювання до тексту діють у лінгвістичній експертизі уточнень, пояснень і тлумачень, що в багатьох випадках є неоднозначними. Так, науковий текст вочевидь аналізуватиметься за стилістичними критеріями, що не збагатимуться з критеріями побудови художнього тексту. Офіційно-діловий текст матиме інші стилістичні маркери, ніж розмовний текст, відтворений письмово чи наведений у формі звуко- чи відеозапису. Вербалізована свідомість комунікантів, як зазначалося, відбиватиме щоразу по-іншому реалії культури, традиції, рівня освіти, фахового досвіду та ін. А ще – комунікативну установку, передбачуваний ефект, свідому “гру” зі словом, психотип комунікантів (як адресанта, так і адресата), можливу стилізацію, інші ситуативні характеристики часу творення тексту.

Відтак поставлені лінгвісту-експерту питання конкретизуються фахівцем лише при аналізі запропонованого тексту, що передбачає його професійне виокремлення з інших

аналогічних вербалізованих комунікативних структур. Така об'єктивна для лінгвістичної експертизи ситуація продуктивно впливає на науковий пошук лінгвістів: і в аспектному розгляді типів вербальної комунікації, і в методиках аналізу, і в характеристиках особливих форм мовної свідомості, засвідчених текстами, й у системному представленні операційного терміноряду. Показовою і переконливою у названих параметрах є зокрема праця Л. Компанцевої (2018) “Лінгвістична експертиза соціальних мереж”, де аналіз експертної діяльності мовознавця спирається на міждисциплінарні критерії дослідження інтернет-комунікації [Компанцева 2018].

Очевидно, що інтернет, дискутований лінгвістами комунікативний феномен інформаційної доби (від моделювання його сутності як особливого медійного підстилю на електронних носіях – до формулювання вербальної специфіки інтернету як окремої інформаційної реальності) розглядається з опертям на комунікативну конкретику. А отже автор актуалізує необхідну для розуміння природи вербальної комунікації інтернету специфічну термінологію, таку як *вузол* (мінеаризований відрізок гіпертексту), *астротурфінг* (штучне керування суспільною думкою), *“вікна Овертона”* (модель зміни уявлень), *“воронка продажів”* та ін. [Компанцева 2018].

Характерно, що тип вербальної інтернет-комунікації потребує від лінгвіста-експерта розуміння таких діагностичних в аналізі названих текстів сутностей як *link* (покликання), *аватар* (зображення, авторизація), *фейк* (підробка, фальсифікація), *фейковий акаунт* (обсяг деструктивного контенту), *мізінформація* (непередбачуване або ненавмисне поширення неточної інформації без зловмисного наміру), *міф-бустери* (руйнівники міфів) та ін. [Компанцева 2018].

Лінгвіст-експерт аналізує мовну свідомість користувача соцмереж інтернету, апелюючи до *комунікативної асиметрії*, *конверсаційного аналізу*, *цільової аудиторії*, *безпеки інформації*, *бази даних* та ін. понять, що їх передусім

відносимо до сфери соціальних комунікацій й відповідної наукової метамови.

Зауважимо й на тому, що до фахової мовознавчої компетенції експерта належить розрізнення семантичного обсягу загальнонаукових / фундаментальних понять, використовуваних в конкретних експертизах. Зокрема в інтернет-комунікації категорія *антропоцентричності* зорієнтована насамперед на конкретику соціального буття особистості / соціальної групи / держави. Тобто, в більшості комунікативних ситуацій із антропоцентричністю пов'язаний прагматичний, локусно спрямований акцент на особливостях соціально комунікативного складника, природи людини. Відповідно поняття *дискурсу* в аналізі інтернет-комунікації корелюється з мовною специфікою саме досліджуваної сфери, а його подальша конкретизація, зокрема *критичний дискурс-аналіз*, зосереджує увагу на мовознавчих аспектах дослідження соціальних і культурних процесів, які відбуваються в соціумі / соціумах.

Комунікативна всеохопність інтернету – тематичний апелятив щодо соціальних страт, джерел інформації та можливостей інформаційної інтерпретації – зумовлює також необхідність лінгвіста-експерта чітко й однозначно аргументувати висновки в термінах і поняттях предметної доказовості: поставлене завдання може стосуватися будь-якої сфери людської діяльності, що висвітлюються в інтернеті.

Відтак інтернет-комунікація постає в передбачуваному лінгвістичному аналізі певним гіпертекстом, окремі локуси якого вичленовуються й досліджуються мовознавцем, спираючись на інтра- та екстралінгвістичні критерії опису системно організованих мовних явищ. Зауважимо, йдеться в кожному випадку як про *терапевтичну* (унормоване, літературне мовлення, відповідність жанру, традиції, стильовим параметрам та ін.), так і *патологічну* (дисфункція норми, стилю, культури мовлення, жанру та ін.) комунікативні системи. Конфліктний текст (“архітектонічна цілісність, об'єднана смисловим і граматичним зв'язком, в основу якого закладений свідомий і несвідомий конфлікт” [Юрислінгвістика 2015: 132]), а саме він (або фрагмент

тексту) завжди є свідомим / несвідомим порушенням гіпотетично притаманної мовній комунікації координації, співмірності екстра- й інтралінгвістичного. Поставлена перед лінгвістом-експертом проблема доведення комунікативної норми (чи її порушення) очевидно ґрунтується на фахових мовознавчих знаннях, а водночас – науковій ерудиції у сферах, до яких належить текст.

Складна природа експертної діяльності мовознавця породжує чимало проблем. Однією з перших, підставових, як уже зазначалося, є проблема сегментації в дослідженнях об'єкта експертизи – тексту. Вербалізована художня свідомість не ідентична у формах відображення світу науковій, чи будь-якій іншій мовно-концептуальній картині світу. Хоча тексти і мають спільні інтегральні характеристики творення та ідентифікації в розрізненнях мовних одиниць – слово, речення, текст. Як потребують уваги і детально аргументованого розрізнення юридичні поняття *лінгвістична експертиза – лінгвістична правова експертиза – лінгвістична судова експертиза – лінгвістична експертиза юридичного тексту*. Л. Компанцева, зокрема, подає розрізнення названих понять як ієрархію смислів щодо предметності в експертній діяльності юрислінгвіста: від загального поняття *лінгвістична експертиза* – до формалізованих, локусно окреслених сфер застосування лінгвістичної компетенції, а саме, лінгвістичної правової експертизи (проблеми мовного законодавства; “семантичні лакуни” в законодавстві; суперечності в законодавчих статтях та ін.) та лінгвістичної судової експертизи (дослідження мовознавця щодо автора тексту, умов і обставин його творення, цілей, свідомого / несвідомого використання певних мовних засобів та ін.).

Порівняймо запропоновані визначення:

Експертиза лінгвістична – дослідження продуктів мовленнєвої діяльності, що спрямоване на встановлення значущих фактів, які дозволяють отримати відповіді на питання щодо намірів суб'єкта мовленнєвої діяльності. У вузькому значенні – застосування лінгвістичної експертизи у сфері права; синоніми: юридична лінгвістика (Ю. Прадід), юрислінгвістика (Д. Голев), судова лінгвістика (О. Горошко),

судове мовленнєзнавство (С. Вул), а також лінгвоюридична експертиза, судово-лінгвістична експертиза (М. Богословська). У широкому значенні – “мовознавчий аналіз тексту, результати якого оформлені у вигляді консультативного висновку й затребувані будь-де за межами лінгвістики” (А. Баранов).

Експертиза лінгвістична правова – експертиза, що вирішує проблеми, пов’язані з розробкою мовного законодавства, а також виявленням семантичних лакун у законодавстві, які корелюють зі сферами життєдіяльності, неохопленими юридичним контролем; визначення напрямків розвитку певної системи, напр., убік демократизації чи, навпаки, авторитаризму; знаходження суперечностей між статтями тощо.

Експертиза лінгвістична судова – експертиза, що визначає фактичні дані автора (чи виконавця) тексту та умови створення мовного повідомлення (мотивацію, цілі, настанову автора, комунікативний шум, викривлення відбитої у свідомості інформації, адаптацію мовних засобів до можливостей адресата, маскуванню мовної ситуації шляхом диктування, навмисного викривлення писемного мовлення, створення тексту у співавторстві тощо). Іншими словами, судово-лінгвістична експертиза надає інформацію стосовно учасників мовленнєвого акту, умов його протікання та співвіднесеності його результату (тексту) з дійсністю [Компанцева 2018: 287].

У світовій юриспруденції текст в експертному аналізі розглядається як актуальна проблема в міждисциплінарному аспекті. Так, останнім часом перспективним виявляються дослідження із смислового і комп’ютеризованого (автоматичного) аналізу юридичного тексту [Moens, Dumortier 1999], а також оцінно-смислового аспекту в аналізі юридичних текстів, їх ідентифікації в різних типах комунікації [Francesconi 2010; Schweighofer 2010].

Сегментація компетентностей лінгвіста-експерта щодо аналізу текстів різної комунікативної спрямованості – виразна тенденція нашого часу. Узагальнюються результати текстів

різної спрямованості – функціональної [Вул 2007], тематичної [Бугайко 2019; Компанцева 2018], кваліфікаційної [Компанцева 2020; Горошко 2007; Свірідова 2011], присутньої на різних інформаційних носіях [Жалкуаскене 2003; Компанцева 2018; Шевченко, Сизонов 2020], можливості ідентифікації за різними характеристиками: мови, рівня освіти і культури, встановлення авторства, відповідності писемній / усній традиції та ін. А отже, аспектно орієнтована лінгвістична експертиза є логічним прагненням до точності й об'єктивності судження про текст, що вербалізує певний фрагмент дійсності. Методика аналізу певних різних текстів передбачає вочевидь особливі прийоми, що залежать від поставлених експертові питань і його фахової компетенції. Достатньо поширеною є думка про те, що до “предмету лінгвістичної експертизи відноситься вирішення завдань семантичного, смислового характеру, питання впливання тексту на суспільну свідомість, а також завдання, пов'язані з дослідженням найменувань (аналіз найменувань, торгівельних марок, етикеток і тому подібне з метою встановлення їх новизни, оригінальності, відповідності нормам мови, моралі тощо) і встановлення авторства” [Авторське право 2017: 213].

Загальні характеристики можливостей реалізації в тексті семантичного, емоційно-експресивного потенціалу певної мовної одиниці не завжди збігаються з реальною функціональною реалізацією можливостей цієї мовної одиниці. Лінгвістична кваліфікація не тотожна дещо механістичному підходу до експертного аналізу тексту фахівцем інших галузей знання, що спостерігаємо, на жаль, в юридичній сертифікації діяльності лінгвістів-експертів сучасної України (так, у *Реєстрі атестованих судових експертів*¹¹ право виконувати експертний аналіз текстів за спеціальностями “Почеркознавча і авторознавча експертиза”, “Почеркознавча і лінгвістична експертиза”, зокрема “Дослідження почерку і підписів”, “Лінгвістичне дослідження писемного мовлення”, “Семантико-текстуальне дослідження

¹¹ URL: <https://rase.minjust.gov.ua/>

писемного та усного мовлення”, “Авторознавче дослідження писемного мовлення”, має здійснювати понад 100 фахівців, з яких лише кілька філологів). Відповідно, лінгвіст може або залучатися до таких видів експертиз, або ж виступати незалежним експертом. В судовій практиці це виявляється по-іншому, адже до виконання лінгвістичних експертиз та комплексного лінгвістичного аналізу юридичних текстів для доведень суперечностей у ньому залучається саме лінгвіст, який має орієнтуватися в динаміці мовних процесів та глибоко володіти мовно-стилістичним знанням.

Інформативність тексту, на нашу думку, співвідносна з мовною свідомістю автора, який апелює до реципієнта й апеляція здійснюється складним механізмом мови – відкритої системи, безмежно варіативної у формах, що їх вимагають комунікативні функції. Лінгвіст-експерт, у цьому випадку, метафоризується з археологом культури, який встановлює зв'язок між смислами, мовними формами та їх прочитаннями, що живуть у просторі часу культурної комунікації, реалізованої в тексті / текстах.

4.4. Лінгвоекспертиза усного та писемного тексту: критерії аналізу

Актуальними в сучасному мовознавстві є дослідницькі аспекти, в яких аналізується фаховий потенціал лінгвіста-експерта, визначаються невирішені проблеми судовоекспертної діяльності, окреслюються межі професійної діяльності лінгвіста-експерта тощо. Йдеться про новітню сферу застосування знань лінгвіста, коли доказовість будуватиметься на аргументації щодо точності / неточності слова, його нормативності / ненормативності / варіантності, функціональному потенціалі мовних одиниць, наявності в тексті модальностей різного плану, вербалізованих у комунікаційних ситуаціях свідомого моделювання конфліктності між реальними подіями, явищами та їх мовною репрезентацією.

Як відомо, критеріями віднесеності до тексту є його “смісловий і граматичний зв’язок, що виявляється в системному та послідовному оформленні мовної комунікації (речень, абзаців, надфразових одиниць), а також складних за структурно-смісловою організацією одиниць – параграфів, розділів, частин та ін.” [Шевченко, Сизонов 2020: 13]. Коли йдеться про характеристики *усного / писемного тексту*, то до загальних характеристик тексту відносимо його ситуативність, завершеність, стильову співмірність, яка передбачає специфічну конструкцію архітектоніки, композиції та ідентифікації тексту. Ідентифікація, в такій постановці питання, передбачає в лінгвістичній експертизі фактологічну доведеність тотожності (аналоговості), близькості (конкретних мовно-сміслових паралелей і співмірностей) у текстах.

Важливим аргументативним критерієм визначених аспектів аналізу є розуміння характеристик усного і писемного текстів як різних форм комунікативної діяльності людини – мова / мовлення: *мова* – здатність людини говорити, висловлювати свої думки; сукупність загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових, словесних і граматичних засобів для формування і формулювання мислення та

спілкування; **мовлення** – спілкування людей між собою за допомогою мови; мовна діяльність; передавання інформації для масової аудиторії по радіо й телебаченню [2]¹².

Говорячи про лінгвістичну експертизу мовлення як окремий тип аналітичної діяльності, наголосимо, що відповідно до *Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень* (2008 р.), вона входить до групи криміналістичних експертиз. Об'єктом лінгвістичної експертизи мовлення є **текст мовного (мовленнєвого) повідомлення або його фрагмент**. Обсяг корисної інформації, яку можна виявити в тексті, залежить не стільки від величини тексту, скільки від ситуації, в якій він був написаний (чи виголошений).

Судово-лінгвістична експертиза мовлення використовує знання з лінгвістики та суміжних з нею наук – психології, соціології, етнології, медицини та нейрології та ін. [Goletiani 2011]. Саме тому в *Реєстр методик проведення судових експертиз*¹³ пропонується вводити такі методики з проведення лінгвістичної експертизи, які б відповідали складним, синкретичним за формулюванням та передбачуваною аргументацією завданням:

- дати основне і конотативне значення досліджуваним поняттям;
- роз'яснити і витлумачити етимологію і значення слів, словосполучень, сталих словосполучень (фразеологізмів);

¹² Пор. дефініції: *мова державна* – закріплена законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, установах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики [Юрислінгвістика 2015: 70]; *мова літературна* – особлива форма національної мови, що характеризується унормованістю, наддіалектністю, поліфункціональністю, стилістичною диференціацією, регламентованістю, кодифікованістю [Медіалінгвістика 2014: 114]; *мовлення розмовно-побутове* – усний різновид національної мови, що обслуговує повсякденне побутове спілкування, де виявляються загальні властивості усного мовлення – спонтанність, лінійний характер, дефіцит, або, навпаки, надмірність мовних засобів та ін. [Медіалінгвістика 2014: 118] та ін.

¹³ URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/>

- проаналізувати окремі положення тексту (частіше спірного характеру) для встановлення варіативності розуміння в контексті сучасної мовної культури;
- дослідити текст із погляду емоційного забарвлення, особливої експресії висловлення;
- схарактеризувати семантику, граматичні характеристики і стилістику тексту;
- виявити логічні / алогічні особливості різних фрагментів мовленнєвого акту та ін.

Усі ці критерії стосуються міждисциплінарних знань, а тому в суді мають розглядатися комплексно.

При написанні лінгвістичної експертизи знання з юрислінгвістики застосовуються **в таких випадках:** - **у кримінальному праві** – при розслідуванні злочинів, передбачених статтями, в яких злочинним вважається вербальне (усне) діяння: наклеп, образа, збудження ворожнечі та ненависті, приниження гідності за расовими, релігійними, націоналістичним та ін. ознаками; - **у цивільному праві** – за позовними заявами про захист ділової репутації, честі та гідності, а також захист авторських, патентних, винахідницьких прав та ін.; - **у трудовому праві** – за позовними заявами про образу працівника, публічні, трудові та професійні спори, про пропаганду екстремізму, тероризму, сексизму в робочий час, про недотримання прав та свобод працівника.

Наголосимо, в *Науково-методичних рекомендаціях із питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень* (2012 р.) зазначено, що лінгвістична експертиза мовлення поділяється на підвиди:

А. Лінгвістична експертиза писемного мовлення.

Об'єктом дослідження *лінгвістичної експертизи писемного мовлення* є продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений у писемній формі. Лінгвістична експертиза писемного мовлення враховує комплекс семантико-текстуальних завдань, що полягають у встановленні змісту термінологічних понять, наявних у тексті чи його фрагменті; науковій інтерпретації лексичного

значення слова або словосполучення, використаних в тих або інших текстах; їх стилістичних конотацій, смислового навантаження, характеру інформації, що міститься в текстах (ідентифікація інформації як образливої, чи загрозової щодо конкретної особи / осіб), тобто вирішення питань мовленнєвого характеру, не пов'язаних зі встановленням фактичних даних про автора.

Питання, поставлені перед експертом, вирішуються ним із застосуванням спеціальних знань у галузі лінгвістики та використанням посібників, підручників, монографій, наукових статей, словників, довідників, інших наукових джерел із мовознавства.

Експерт у галузі семантико-текстуальної діагностики тексту, не виходячи за межі спеціальних філологічних знань, відповідає на питання про наявність чи відсутність висловлювань, які містять заклики до певних протиправних дій із обов'язковою вказівкою на їх точність. Висновок експерта за результатами таких досліджень є констатацією об'єктивного змісту тексту з позиції спеціальних знань у галузі семантико-текстуальних експертних досліджень.

Орієнтовний перелік питань, **що вирішуються:**

1) *Які значення мають слова, словосполучення, фрази, зафіксовані в досліджуваному тексті?*

2) *Яким є об'єктивний зміст досліджуваного словосполучення, речення, тексту, групи текстів?*

3) *Чи містяться у тексті висловлювання, виражені у формі закликів до певних дій (вказати, яких саме)? Якщо так, то чи є ці заклики публічними (або який характер та форму мають ці заклики)?*

4) *Чи міститься в тексті інформація позитивного або негативного характеру щодо певної фізичної або юридичної особи?*

5) *Чи містяться в тексті висловлювання образливого характеру щодо певної особи?*

6) *Чи є висловлювання фактичним твердженням або оціночним судженням?*

Указане коло питань, що вирішується експертами-лінгвістами, не є вичерпним. Під час проведення семантико-

текстуальної експертизи можуть вирішуватися й інші питання, що стосуються її предмета.

Б. Лінгвістична експертиза усного мовлення.

Об'єктом *дослідження лінгвістичної експертизи усного мовлення* є продукт мовленнєвої діяльності людини, відображений в усній формі і зафіксований у (відео) фонограмі. Ця експертиза за фактологічністю досліджуваного тексту близька до експертизи аудіовідеозапису, але відрізняється складністю вирішуваних питань, зокрема щодо:

- ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення;

- визначення типу висловлювання (спонтанне, неспонтанне мовлення, озвучування тексту тощо);

- визначення в мовленні ознак імітації, рідної мови, спеціального викривлення мовних одиниць тощо.

Орієнтовний **перелік питань**, що вирішуються:

1) *Чи брала участь особа в досліджуваній розмові, зафіксованій на (відео) фонограмі? Якщо так, то які слова та висловлювання промовлені саме нею?*

2) *Чи одна й та сама особа брала участь у досліджуваних розмовах?*

3) *Скільки осіб брали участь у розмові, зафіксованій на фонограмі?*

4) *Чи є мовлення досліджуваної особи підготовленим (завченим) чи спонтанним, непідготовленим? Чи є в мовленні досліджуваної особи ознаки озвучування тексту?*

5) *Чи є в мовленні досліджуваної особи ознаки імітації мовленнєвих навичок іншої людини або свідомої деструкції характерних ознак власного мовлення?*

6) *Чи є в мовленні особи ознаки іншої мови?*

7) *Чи є в мовленні особи лінгвістичні ознаки, що характеризують соціально-біографічні риси її особистості?*

Під час проведення семантико-текстологічної діагностики тексту вирішуються питання, пов'язані з аналізом змісту мовлення особи (розмови), тобто питання, не пов'язані зі встановленням фактичних даних про особу мовця.

Орієнтовний перелік **типових питань та завдань**, що вирішуються експертом:

1) Чи є ознаки підтекстового (або подвійного) тлумачення слів та висловлювань в усному мовленні досліджуваної особи?

2) Чи містяться в мовленні досліджуваної особи публічні заклики (висловлювання) до певних дій (вказати, яких саме)?

3) Чи міститься в мовленні особи інформація позитивного або негативного характеру щодо певної фізичної або юридичної особи?

4) Чи є висловлювання особи фактичним твердженням або оціночним судженням?

Для встановлення ознак озвучування тексту в мовленні досліджуваної особи надаються зразки такого тексту, як правило, аналогічної тематики.

Вимоги щодо зразків усного мовлення особи, які перевіряються:

- збіг за мовою / мовленням досліджуваної особи та особи, зразки мовлення якої надані для ототожнення;

- дотримання *технічних* (звукозаписувальний пристрій у робочому стані, відстань до мікрофона і розташування відносно нього) та *акустичних умов* (відсутність сторонніх шумів, неодночасне мовлення кількох осіб) для якісного запису зразків, достатньо високої гучності мовлення особи;

- достатній обсяг мовленнєвого матеріалу (орієнтовно 5-10 хвилин мовлення особи, що перевіряється);

- створення умов для отримання зразків у формі розгорнутих висловлювань (але не коротких реплік-відповідей на питання).

Усний текст у лінгвістичній теорії співвідноситься з комплексом артикульованих ознак, що є постійними, відтворюваними, визначальними для його ідентифікації. Передусім ідеться про спонтанність (непідготовленість) усного мовлення і пов'язані з цим **мовні маркери**:

- відповідність нормі та фонетичним особливостям вимови комунікантів;
- особливості вимови шиплячих, дзвінких, м'яких приголосних;
- специфіка уживання певних голосних,

- спричинена регіональною приналежністю мовця;
- літературно-нормативна типовість чи регульована стильовим стандартом специфіка використання лексики української мови;
- наявність або відсутність літературної або народно-поетичної фразеології;
- здатність послуговуватися словотвірними і граматичними формами мови;
- використання непрямого порядку слів у реченнях;
- побудова висловлення відповідно до стилістичних норм і жанрових особливостей відповідної комунікації.

Лінгвіст-експерт, аналізуючи фонетичні особливості мовця / комунікантів, найчастіше зустрічається з необхідністю дати відповідь на питання:

1) *Чи має звукове мовлення комунікантів / мовця діалектні (територіальні чи соціальні) відмінності або ж є літературним?*

2) *Чи є у мовленні комунікантів / мовця специфічні (ідіостилістичні) характеристики вимови, які дозволяють ідентифікувати його мовлення як особливу персоніфіковану форму усної комунікації?*

3) *Які конкретно варіанти чи відмінності від норм літературної мови / вимови дозволяють твердити, що мовлення певної особи є нелітературним / діалектно чи соціально маркованим?*

4) *Що у мовленні особи свідчить про індивідуальні особливості вимови звуків, темпу мовлення, специфіку наголошення та інші фонетичні характеристики в усному спілкуванні індивіда?*

5) *Чи можна ідентифікувати фонетичні особливості індивіда з його рівнем культури / освіти, національністю, віком, сферою діяльності та ін.;*

б) *Чи можна встановити фонетичні характеристики мовлення індивіда, які є природними / набутими в соціумі або стилізованими з метою псевдоідентифікації?*

7) Чи є усне мовлення індивіда лінійно рівним, переривчастим та що на це може впливати?

Відповідний аналіз лінгвіста-експерта передбачає ґрунтовне знання запропонованого для наукової інтерпретації матеріалу, необхідних фахових знань із історії, культури, соціології, психології та ін. гуманітарних сфер. До аналізу можуть бути залучені як фрагменти усного тексту, так і завершене текстове повідомлення. Рівень доказовості в кожному випадку залежить від глибини і точності фахової аргументації, типологічності запропонованих для аналізу мовних фактів чи їх повторюваності, а також можливості співвіднести аналізовані мовні одиниці усного тексту з екстралінгвальними факторами, що зумовили появу тексту.

Лексичний рівень аналізу усного тексту передбачає наукове дослідження віднесеності мовних одиниць до парадигмальних класифікацій слів та їх функціонально-стилістичної віднесеності: *загальноживана – спеціальна лексика* (термінологія, професіоналізми, наукова номенклатура та ін.); *літературно внормована – позалітературна лексика* (жаргонізми, просторіччя, вульгаризми та ін.), *стилістично-нейтральна – стилістично-маркована лексика, кодифікована – авторська лексика* та ін.

Типові питання, що ставляться перед лінгвістом-експертом, стосуються **роз'яснень семантики слова й точності його використання**: можливі аспекти аналізу полягають у науковій інтерпретації семантики слів – омонімів, багатозначних слів, віднесеності слова до практики використання в різних функціональних стилях, жанрах і комунікативних ситуаціях, термінологічності / нетермінологічності чи детермінологізації слова, авторському використанні слова, комунікативному зсуві слова як класифікаційного (видового / родового) поняття, семантичної кореляції слова зі словосполученням / аббревіатурою, тотожностей і розрізень у семантиці загальноживаного слова – прецедентного імені та ін.

Граматичний спектр дослідження усного тексту в аналізі лінгвіста-експерта зосереджується в більшості випадків на нормативному / ненормативному використанні

мовцями категорій числа, роду, що призводить до конфліктних комунікативних ситуацій в особистому й міжособистому спілкуванні. Зокрема, неприйнятне в офіційно-діловому і загалом публічному спілкуванні звертання на “*ти*”; поняттєво і стилістично помилкове позначення в науковому спілкуванні класів понять “*масла*”, “*жири*” та ін. в однині (*масло, жир* та ін.); поплутування наголосів в офіційному спілкуванні (*фОльга, зокрЕма, вІпадок, черговИй, фаховИй* та ін.); можливі варіантні (відповідно до Правопису 2019 р. [Український правопис 2019]) назви професій та приналежностей до національності, які традиційно послідовно вживаються в чоловічому або жіночому роді: *міністр* – *міністерка* (як фемінітив та як розмовна номінація озера в м. Києві), *столяр* – *столярка* (як фемінітив та як розмовний варіант столярного цеху), *пілот* – *пілотка* (як фемінітив та як літній формений головний убір у деяких військовослужбовців), *американець* – *американка* (як фемінітив та як гра в більярд), *іспанець* – *іспанка* (як фемінітив та як тяжка форма грипу), *турок* – *турка* (як фемінітив та як посудина з довгою ручкою для приготування кави), *українець* – *українка* (як фемінітив та як сорт озимої пшениці) та ін. Деякі фемінітиви зафіксовані як неологізми масової комунікації (див. детальніше [Шевченко, Сизонов 2017-2022]).

Вважаємо, що конфліктною та неоднозначною для лінгвіста-експерта постає ситуація строгої доведеності, що виникла у зв’язку з певною дерегуляцією традиції в сучасному нормуванні словотвірних можливостей української літературної мови. Відтак апелюючи типу *лаборантеса, деканка, аспірантша, дипломатша, професорша / професорка, військовиця, маркетингогиня* та ін., що стилістично мають різні модальності – іронічно-оцінну як для сучасних професій, не співвідносних із соціальною ієрархією (*баронеса, козачка, цирюльничка* та ін.), віднесеності до родинно-сімейних зв’язків (дружина *академіка* – *академиша*, дружина *космонавта* – *космонавтша* та ін.), чи марковану тільки розмовною сферою, не розвинутою в літературній традиції (*ректорка, фізичка, хімічка, аналітичка* та ін.).

Наголосимо, що в медійній комунікації сьогодні все частіше виникають і активно функціонують такі одиниці [Медіалінгвістика 2013; Медіалінгвістика 2014], що також може ставати предметом для аналізу лінгвіста-експерта.

Типові питання, що ставляться перед лінгвістом-експертом у цьому аспекті, стосуються *тлумачення контекстів, у яких вживаються різні мовні одиниці*: множинні конфліктні ситуації в усному мовленні, до розв'язання яких долучається лінгвіст-експерт, виникають також і в граматичних порушеннях синтаксису – інверсією, логікою побудови речення, подвійним тлумаченням структурних частин речення та ін.

Важливо наголосити, що лінгвістичну експертизу усного / писемного тексту некоректно розглядати лише в контексті криміналістичної експертизи, зокрема авторознавчої чи почеркознавчої, або ж експертизи відеозвукозапису. На думку авторів, лінгвістична експертиза усного / писемного тексту може бути **самостійним типом лінгвістичної експертизи**, з відповідно виробленими критеріями та методологічними засадами щодо її проведення та апробації в судовій практиці.

4.5. Медіатекст у лінгвістичній експертизі: критерії фахової аргументації

Запропоноване для дискусії питання лінгвістичної експертизи медіатексту становить окремий проблемний локус наукових і практичних підходів до лінгвістичної експертизи в цілому, її об'єктності, предметності, завдань, кола вирішуваних питань та критеріїв фахової аргументації. Міждисциплінарний статус лінгвістичної експертизи, інтегративний характер вирішуваних завдань і водночас – законодавчий регулятив щодо застосування спеціальних знань та особливих форм їх використання в судочинстві, сформульованих в законі організаційних вимог, відповідно до яких має здійснюватися спеціальна експертиза, з одного боку,

і фаховий лінгвістичний аналіз, побудований на строгій детермінації мовного факту, однозначності та системності доведень, з іншого, – дозволяють схарактеризувати лінгвістичну експертизу як прецедентне знання.

Лінгвістична експертиза в системі правосуддя сучасної демократичної держави, на наш погляд, є необхідним й ефективним компонентом доказової юриспруденції. Правомірність цього твердження витікає з логіки аргументації в досудовому розслідуванні та судовому процесі, де системні, послідовні, фахово проаналізовані факти дозволяють сформулювати об'єктивну доказовість щодо доведеності / недоведеності певної правової колізії.

Зауважимо й на розумінні важливості лінгвістичної експертизи в судовій практиці європейських країн та країн Північної Америки, де спеціальні лінгвістичні знання, як правило, супроводжують не тільки процесуальне законодавство, що визначає систему нормативних принципів і криміналістичних рекомендацій, але й сам процес. Відповідно у країнах Заходу вироблені регулятиви щодо законодавчого статусу лінгвістичної експертизи, її теоретичних й організаційних основ, порядку і принципів підготовки та атестації кадрів.

На жаль, в юридичній експертології України цілісного осмислення місця лінгвістичної експертизи в системі національного правосуддя ще немає, як і законодавчо окреслених параметрів її сутності, чітко сформульованих принципів застосування, вирішуваних спеціальною лінгвістичною експертизою завдань і багатьох питань, пов'язаних із кадровим забезпеченням судової практики лінгвістами-експертами. Законодавчі акти, що регулюють експертну сферу діяльності, відносять лінгвістичну експертизу до спеціальних, без окремих уточнень щодо її особливої об'єктності, предметності, специфічних завдань і, що особливо важливо, чітко сформульованих критеріїв фахової аргументації (Закон України “Про судову експертизу”).

Спеціалісти в галузі юридичної експертології справедливо наголошують на тому, що “за аналогією із

судово-психологічною, судово-біологічною, судово-медичною та іншими класами судових експертиз повинна мати місце судово-лінгвістична експертиза писемного та усного мовлення як самостійний клас судових експертиз, а не вид криміналістичної експертизи документів, як це зазначається сьогодні у більшості підручників та в інструкціях Міністерства юстиції України [Експертиза у судочинстві України 2015: 175]. А отже, актуалізована сьогодні “Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень”, що відносить писемне мовлення до об’єктів авторознавчої (криміналістичної) експертизи звужує як об’єкт лінгвістичної експертизи, так і рівною мірою дистанціюється від реальних проблем української юридичної експертології.

Лінгвісти-експерти солідарні з юристами в необхідності виведення проблеми з локальної паспортизації текстів невідомого автора – у коло широкої проблематики, пов’язаної з аналізом **мови як мисленнєвої діяльності**, а отже з аналізом змісту, структури тексту в його усній та писемній формах, специфіки добору мовних одиниць, їх стилістичних та комунікативних особливостей, коли йдеться про авторський текст.

Поза системною увагою законодавця, університетської дидактики і виконавчої влади залишаються реалії, такі як рівень кваліфікації лінгвістів-експертів “що спричиняє опір тих, хто не володіє достатніми знаннями, відмову від складних досліджень, відсутність теоретичної та методичної єдності підходів до процесу експертного дослідження” [Експертиза у судочинстві України 2015: 474]. А ще – неправомірне ототожнення криміналістичної та лінгвістичної експертизи і в науковій літературі, й у судовій практиці; відсутність змагальності підготовлених мовознавцями документів у суді; і навіть розгубленість адвокатів при номінації документа: “Лінгвістична експертиза” чи “Висновок спеціаліста”.

На травень 2017 р. в Україні при відсутності в реєстрі Міністерства юстиції України прізвища жодного лінгвіста-експерта й відповідної процедури сертифікації такої

діяльності (Закон “Про судову експертизу” вказує лише на право здійснювати спеціальну експертизу установам НАН України й вищим навчальним закладам III – IV рівнів акредитації), існує лише кілька авторитетних експертних бюро. Насамперед ідеться про “Українське бюро лінгвістичних експертиз” НАН України та “Бюро лінгвістичної експертизи” Українського Національного Комітету Міжнародної торгової палати. Експертизу водночас здійснюють численні мовознавці, і не лише академічного середовища, що залишає поза коментарями її легітимність і в багатьох випадках – аргументативність.

Ситуація з лінгвістами-експертами та їх правовою легітимністю принципово не змінилася і на початок 2024 року. Серед кола реєстрованих Міністерством юстиції України з’явилися окремі експерти-філологи. Проте механізм підготовки, атестації лінгвістів-експертів має і на сьогодні несистемний характер і не відповідає потребам суспільства.

Лінгвісти-експерти в пошуку методологій і методик фахової доказовості визначають різні підходи до спеціального аналізу тексту, з очевидних причин враховуючи його екстра- й інтралінгвістичні характеристики, тобто синкретизм такого аналізу: без знання психо- і нейролінгвістики, соціальної психології та соціології, філософії мови, етнолінгвістики та багатьох інших суміжних галузей знання пояснення причин добору певної мовної одиниці, архітектонічної будови тексту, його комунікативної специфіки будуть формальною констатацією мовного факту, не розкриватимуть причиново-наслідкових зв’язків постановки тексту. Водночас поліваріантна сутність реалізацій у мовній комунікації спричиняє до розрізень у предметному аналізі лінгвіста-експерта. З цієї причини виникає (хоча на практиці й достатньо умовна) диференціація компетентностей лінгвістів-експертів: експертиза політичного, бізнесового, економічного, фінансового та ін. тексту.

У цій класифікації експертиз за тематичним принципом окремо виділяється експертиза медійного тексту – складної комунікативної сутності, що охоплює всі сфери життя суспільства, перехрещує в масовій мовній свідомості

рефлексію особистості й соціуму. Якщо погодитися з традиційною тематичною класифікацією, лінгвіст-експерт медійного тексту щоразу з причини наукової коректності має уточнювати: йдеться про експертизу медійного, рекламного, медичного та ін. тексту.

Специфіка медійної комунікації, як відомо, – інформувати й переконувати. Тому незалежно від жанрової та тематичної поліваріантності, типів носіїв інформації (традиційних паперових, електронних, Інтернету чи рекламно-візуальних), будь-який текст у медіа є оцінним. Виявляється це у типізованих формах спеціального добору мовних одиниць (лексика і фразеологія з різними емоційно-експресивними конотаціями семантики – згрубілості, пестливості, книжності та ін.), актуалізації в медіакомунікації експресивного потенціалу слова в диспозиції літературне / позалітературне (діалектне, жаргонне, оказіональне та ін.), контекстної трансформації слова як явища вторинної номінації, словесної “гри” зі словом запозиченим, неологізмом та ін. Аналогічними за функцією є множинні трансформації фразеології народно-поетичної та літературної, постійне звернення до можливостей стилістичного синтаксису (ритмічного повтору, синтаксичного паралелізму, риторичних питань, особливих функцій в медіакомунікації різних типів одночленного речення, звертань та ін.), творенні нових експресивно маркованих мовних одиниць, функціонально пов’язаних із медіасферою (медійних метафор і перифраз, специфічної фразеології ЗМІ, постійно відтворюваних епітетів, понять, які визначають домінантні концепти масової мовної свідомості, таких як “народ”, “країна”, “свобода”, “людина” та ін.).

Власне кожна мовна одиниця у виявленій чи іманентно властивій їй семантиці / функції включається в медіа до загального Тексту, де домінують рівноважливі інформування та вплив на реципієнта. Лінгвіст-експерт постає в цьому випадку фаховим інтерпретатором комунікативної реалізації ресурсу семантики слова, його здатності відтворювати реальність чи творити нову – бажану чи свідомо змодельовану для масового реципієнта.

Критерії фахової аргументації в лінгвістичній експертизі спираються, отже, на взаємозалежності та взаємозумовленості екстра- й інтралінгвальних характеристик медіатексту, що включатимуть необхідні компетентності зі сфери юридичної, сфер знання, пов'язаних із психо-, соціо-, нейро-, культурологічними та ін. характеристиками творення і сприйняття інформації людиною. Лінгвістичні критерії аргументації в комплексі доведень, пов'язаних із визначенням нормативності чи патогенності писемного/усного тексту або його фрагментів, будуть доміантними і визначатимуть **систему доказовості**, про що йшлося вище.

До уваги лінгвістом-експертом береться все: семантика і граматична форма заголовка в медіатексті: *“Містер Фукс. Хто претендує на Промінвестбанк”* = як вияв інтертекстуальності та прогнозовано іронічного сприйняття в культурі сучасного соціуму, в якому поширеним і “прочитуваним” є відомий текст І. Ільфа та Є. Петрова; водночас у заголовку вдало використано можливості номінативного речення уявлення [Подробиці, 5.05.2017] структура заголовка у формі риторичного питання: *“Політика і поп – навіки разом?”* як оцінна реакція ЗМІ на колізії навколо Євробачення [BBC Ukraine, 5.05.2017], або акцентований наголос на використанні розмовного віддієслівного іменника в заголовку тексту на дискусійну і складну проблематику (*“Загравання з мовним питанням у Європі: французькою проти англійської”*) [Голос Америки, 9.05.2017] – звернімо увагу і на препозицію розмовного слова у структурі заголовка, й на двочленність синтаксичної моделі, що в цілому свідчить про свідомий, прогнозований вплив на потенційного реципієнта (у тексті аналізується заява Президента Єврокомісії Жан-Клода Юнкера про те, що “повільно, але впевнено англійська мова втрачає важливість у Європі”, яку він зробив у Флоренції, реагуючи на Brexit) та ін.

Лінгвіст-експерт може і має кваліфікувати персоналізацію чи деперсоналізацію медійного повідомлення за одним компонентом вислову (*“Немає слів”, – львів'яни чекають, поки місто нарешті виділить гроші на підземний перехід, який через суд відсудили в ЛАЗу*) [“Форпост”,

9.05.2017]), розрізняти і кваліфікувати характер оцінних тверджень у різних типах інформації та на різних інформаційних носіях (“Трохи зради для НАБУ: Онищенко хвалиться, Інтерпол його більше не шукає” [24 канал, 9.05.2017]), пояснювати причини і давати аргументовану оцінку винесеному в заголовок цитуванню.

Очевидно, що “правові межі використання спеціальних знань в адміністративному, господарському, кримінальному та цивільному судочинстві визначаються законом і судом з урахуванням правил належності, допустимості, достовірності й достатності доказів для вирішення конкретної справи або кримінального провадження” [Експертиза у судочинстві України 2015: 9]. Аналіз кожного з виокремлених і сформульованих в юриспруденції правил набуває в діяльності лінгвіста-експерта додаткових вимог. Однією з перших є вимога щодо встановлення й належної аргументації висновку про **випадковий** характер вживання певних мовних засобів чи **цілеспрямований** їх добір та використання (до уваги в цьому випадку беруться маніпулятивні технології й тактики як позитиву, так і негативу). Використання конкретних мовних засобів, принципи організації тексту, інтертекстуальні наративи й асоціації – все це є лише мовною відповіддю на сформульовані екстралінгвістично комунікативні завдання. Лінгвіст-експерт як аналітик консолідованої інформації має докладно аргументувати фахову доказовість, враховуючи комплекс завдань, що ставляться у прецедентному тексті.

Розуміння необхідності лінгвістичної експертизи для юриспруденції, рівно як і медіалінгвістики, усвідомлюється все ширшими колами фахівців. Симптоматичним із цього погляду є форум “Незалежні суди та вільні ЗМІ: синергія заради майбутнього”, організований за солідарної участі Українсько-канадського Проекту підтримки судової реформи в Україні, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Ради суддів України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України, Центру демократії та верховенства права, Громадського об’єднання “Детектор медіа”, Інституту масової інформації, Національної спілки журналістів України.

Метою форуму є запровадження щорічної загальнонаціональної зустрічі для обговорення актуальних проблем взаємодії судів та ЗМІ, вироблення правил їх вирішення, а також створення постійно діючого Комітету взаємодії судів та ЗМІ для оперативного реагування на виклики публічної комунікації між судами та ЗМІ, включаючи і таку важливу для юриспруденції проблему, як лінгвістична експертиза медійного тексту.

Перспектива такої взаємодії формується вже сьогодні, зокрема у двадцятилітньому досвіді підготовки численних експертиз медійного тексту для судових інстанцій викладачами Київського національного університету імені Тараса Шевченка, дисципліни “Лінгвістична експертиза”, “Лінгвістична експертиза медіатексту” для бакалаврів і магістрів ОП “Українська мова і література та західноєвропейська мова” та магістрів напряму підготовки з лінгвістики в суспільній комунікації названого університету, в пошукових працях мовознавців, що забезпечують нову і перспективну галузь сучасного гуманітарного знання. Критерії аргументації в лінгвістичній експертизі медійного тексту набудуть стрункості та системності одночасно з послідовно розробленим законодавчим імперативом щодо окремого статусу, функцій і змісту цієї необхідної соціуму діяльності кваліфікованих і сертифікованих філологів.

Розділ 5

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПОШУК В ІННОВАЦІЙНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

5.1. Дослідницький потенціал у лінгвістичній іміджелогії: постановка проблеми

Зміна наукових парадигм є інтенціональною сутністю знань про мову – вербальне мислення, що еволюціонує в часі та просторі. Трансформується цивілізаційний поступ, виникають нові проблеми, співмірні з життєдіяльністю та перспективами людини, пізнанням світу / всесвіту та здатністю *homo sapiens* творити прогностичні моделі майбутнього, або осмислювати раціональні принципи побудови сучасного життя. Нові часи, як відомо, прагнуть нових “пісень” – знань, нових моделей та принципів їх осягнення, підходів і методологій, співмірних із часом культури.

Водночас наука *a priori* є сферою доказовості, доведеності, аргументованих тверджень і висновків, що спираються на емпірично доведений результат. Навіть за умови сформульованих гіпотез, спостерігаємо їх зв'язок із принципами відштовхування від доведених фактів чи вже апробованих критеріїв доведення. Відтак фундаментальна наука (зокрема гуманітарна) не завжди ставиться достатньо прихильно до формування принципово нових дослідницьких сфер чи концептуальних засад пізнання, сучасних наукових напрямів, де інтегроване знання дозволяє в несподіваному ракурсі представити і пояснити природу людини, її інтелектуальні виміри й, вочевидь, обґрунтувати концептуальність стратегій заявлених нових дослідницьких напрямів. Додамо до сказаного і проблемність чітко

сформульованих (проте необхідних у період становлення нового напрямку науки) актуальних методологічних засад аналізу матеріалу, критеріїв його добору і методів наукової інтерпретації, що забезпечуються концептуально сформульованою теорією, стратегіями і тактиками, скорельованими з новим науковим напрямом.

Апеляція до традиції, апробованих наукових теорій виявляється в модерних теоріях дуалістично: з одного боку, апеляцією до авторитетів і сформульованих наукових істин, з іншого – критикою або полемікою щодо подальшої перспективи вже набутого знання, його здатності відповідати ритмам часу.

Логічно, що в аналізі характеристик “народження сучасного світу”, дослідники водночас апелюють до Г. Гегеля¹⁴ і твердять: у новий час “наші абсолютистські істини зникають. Залишаються клапти перехідного знання, такі собі тимчасові “гіпотези”. А на руїнах старого світу виникає світ, який буде нашим” [Рюс 1998: 6]. Синхронізовано з авторитетністю думки Г. Гегеля, обґрунтовується і позиція дослідницької трансформації сучасної науки (часовий злам співвідносять з кінцем ХІХ – початком ХХ ст.). Відтак “перше, що ми бачимо, – це краєвид, завалений руїнами: це кінець переможного розуму з його кортежем абсолютів, це загибель глобальних ідеологій, які згасають саме внаслідок цього занепаду унітарного раціонального розуму. Основи й усталені істини, на яких стояла наша наука, нині вибухнули й розлетілися на друзки. Субстанція розсіялась, поставлено під сумнів великі регулятивні принципи людського досвіду (детермінізм тощо), доведено принципову нерозв'язність формалізованих систем, розкрито недостатність індукції в експериментальних науках – тобто всі наші усталені істини розсипалися на порох” [Рюс 1998: 6].

¹⁴ “коли філософія малює сірим по сірому, це означає, що епоха сконала <...>. І лише тоді, коли вже сутеніє, вирушає у свій політ сова Мінерви” (Гегель Г. “Принципи філософії права”. Передмова).

Експресивне твердження французької дослідниці не є “діагнозом” вичерпаності класичних наукових теорій, а лише принципово сформульованою позицією щодо необхідності згармонізувати нові реалії модерного світу з новим науковим мисленням. Врешті, Ж. Рюс діагностує ситуацію: “З руїн проростають перші бруна інтелекту, що обіцяє нечуваний поступ: імовірне, непевне, ускладнене – такі сьогодні підвалини нашого мислення і наших наукових досягнень. Парадигма складності живить сучасну теорію <...> зяання, що утворюється на місці загиблих ілюзій, – це не крах і не прірва, а творча реорганізація, час несподіваних відкриттів, інтелектуальних авантур і вирішальних перемін, коли думка усвідомлює *складність* реальної дійсності” [Рюс 1998: 6-7].

Гостро сформульована позиція Ж. Рюс не є несподіваною чи дискусійною в сучасній філософії науки, а відтак і в авторських концепціях розуміння природи мислення, принципів його наукового пізнання та побудови епістемологічних засад спеціальних теорій, що корелюють із розвитком знань про світ і суспільство в інформатизовану добу. Врешті “час авантурних пригод” у науці – це метафора, що співмірна з еволюцією наукового знання, вибудованого не тільки на послідовностях і вже апробованому досвіді, але і на парадоксальних, несподіваних ідеях та спраглому пошуку критеріїв їх доведеності. Що й відбувається в епістемологічних локусах різних наук – математичних, фізичних, біологічних та ін.

У гуманітарних науках, до яких належить і мовознавство, нерв дискусійних проблем об'єднує, інтегрує проблематику окремих предметних галузей і напрямів знання з гуманітарною сферою в цілому. Аргументативно це виявляється в методологіях дослідження, де не лише загальнонаукові методи об'єктивують аналізований матеріал, але і спеціальні методи різних сфер пізнання дозволяють зробити переконливі висновки щодо досліджуваного матеріалу. Як це виразно спостерігаємо у психолінгвістиці, соціолінгвістиці, математичній лінгвістиці, медіалінгвістиці та ін. актуальних для філології напрямках, де перехрещується проблематика інтегрованих завдань і доведень.

Методологічна складність полягає у виокремленні нового наукового напрямку зі вже сформованої та структурованої парадигми. Зокрема у лінгвістиці осмислений, послідовно й детально проаналізований системно-структурний принцип побудови мови (лексика, фразеологія, граматики) корелює з різними концепціями наукової інтерпретації знання – історико-лінгвістичними, структуральними, функціональними та ін., історія становлення яких мотивується часом культури.

Функціональна ж природа мови, її комунікативні інтенції вивчаються філологами не завжди послідовно. Так, активно розвивається функціональна стилістика, що нарешті чітко й переконливо окреслила свою предметність, термінологічний апарат, концептуальні засади, методологію й методи аналізу, дозволила розмежувати неспівмірні за постановкою практичних задач проблеми. Хоча і досі зустрічаємо термінологічну й понятійну не пояснену архаїку, зразка “стилістика і культура мови”, “публіцистичний стиль” (коли йдеться про сучасні медіа, зокрема інтернет-комунікацію) та ін. Функціональний коментар супроводжує, хоча і фрагментарно, статті в лексикографічних виданнях, а також ілюстративний матеріал підручників і посібників. Згармонізований зі станом розвитку науки коментар, безумовно, важливий для сучасного сприйняття наукового світу. Зауважимо, що названа сфера вже визначила, об’єктивувала критерії дослідницького поля в усіх своїх параметрах і перспективах.

Сьогодні увага до функціональної природи мови змінює дослідницькі парадигми в лінгвістиці. Нова філософія епохи масової комунікації переносить центр уваги з предметності (мовні одиниці, їх структурні параметри, взаємозв’язки, історія походження та ін. особливості системно-структурного опису) на функцію. Постають питання іманентно присутніх у мові функціонально-комунікативних можливостей та здатності лінгвістики моделювати, пояснювати й аргументувати нові комунікативні ситуації, співмірні з потребами суспільства.

Контраст між інформаційним соціумом і реальністю, в якій сегментована мовна комунікація (зокрема, наукова, медійна, ділова та ін.), виявляється в функціонально-комунікативних модифікаціях мовних одиниць, текстів, жанрів і не може бути однозначно пояснюваним.

Стилістика розгортає потенціал слова, в якому репрезентовано безмір динамічного світу, що в ньому ставляться під сумнів догми, апробовані раніше ідеї, критерії доведеності, теорії, що несумісні з тенденціями розвитку сучасного суспільства / суспільств і здатністю мови динамічно реагувати на комунікативні потреби свого народу. Йдеться не про фрагментарну мовну комунікацію, а про системність вияву потенціалу мови у відтворюваних сферах спілкування, що мають тенденцію до самоідентифікації.

З кінця ХХ ст., й особливо сьогодні, такими самостійно окремлюваними предметно-дослідницькими сферами є медіалінгвістика, політична лінгвістика, юрис- і бізнеслінгвістика, лінгвоіміджелогія, нейролінгвістика та ін., об'єднаних загальним поняттям “неолінгвістика”. Кожний із неонапрямів підставово спирається на функціональну стилістику, виявляючи в її лінгвістичному дереві пізнання особливий спектр можливостей – мовного ресурсу, його здатності до розширення одиниць різних рівнів як властивості відкритої системи (неологізми, неосемантика та ін.), водночас обмеження сфери функціонування інших одиниць (діалектизми, лексика знижених мовних реєстрів – жаргонізми, обценна лексика, просторіччя та ін.). Активні процеси термінологізації в різних сферах науки, переформатування частотності та функцій фразеології в різних спеціалізованих сферах комунікації, домінанта певних граматичних структур, оптимальних для досягнення стратегічно визначеної комунікативної мети та ін. – ці та інші характеристики, об'єднані концептуально в межах теорії та прагматики, формують самостійний пошуковий локус.

Найбільш розгорнутими й теоретично опрацьованими в сучасній лінгвістиці є медіа- та юрислінгвістика [Лінгвістична експертиза 2021; Медіалінгвістика 2014; Теорія медіалінгвістики 2021; Шевченко, Сизонов 2021;

Юрислінгвістика 2015 та ін.]. Інші неолінгвістичні напрями активно розвиваються і формують дослідницькі парадигми як цілісність предметності, концептуальності, теоретичних постулатів і терміноряду, в межах яких розв'язуються завдання в мовній комунікації певної сфери.

Зважаючи на фундаментальні зміни, що визначили ситуацію, коли “проблеми мови домінують над усім комплексом перспектив і завдань”, лінгвісти постали перед необхідністю розв'язати і розв'язувати нестандартні задачі в стилістиці новітніх комунікативних сфер, зокрема в *лінгвістичній іміджелогії*. Латентно іміджева комунікація є синкретичним за семантичним обсягом поняттям, виявленим і сформованим предметно в політології, соціології, соціальній психології, сферах політтехнологій, маркетингу, піару, реклами та ін. Водночас жодний вектор досліджень – ні теоретичний, ні прагматико-прикладний – не дає можливостей дослідити мовний інструментарій прогнозованих чи актуалізованих в іміджевих текстах ефектів. Залишаються поза увагою дійові іміджеві стратегії та тактики, мотивуючий критерій добору слова як центру креативного повідомлення, типові та ефективні для іміджевої інформації жанри. У той час як ми, лінгвісти, “перебуваємо в самому осередді відношень, мереж, зв'язків та взаємин”, за постулатом Ж. Рюс [Рюс 1998: 627]. Інтегральні зв'язки встановлюються між різними дисциплінами й дієвими перспективами різних наук, що формують дослідницьке поле іміджелогії. Мова об'єднує їх. Політологія і політтехнології формують дослідницьку діяльність в парадигмах аналізу політичних систем в усіх модифікаціях їх історії, становлення, функціонування і перспектив розвитку. Політтехнології створюють можливості прогнозування поведінкових ефектів при впливі на суб'єктів конкретних політичних систем, маніпуляції в ситуаціях вибору, створення ціннісних світоглядних парадигм, що запрогнозовані іміджеологами і мають стати апелятивами, зокрема у виборчих технологіях.

Ніщо зі сказаного не може бути зреалізованим без мови. Мова стає маркером будь-якої ідеї, тези, маніпулятивної технології, тому що мова є “домом буття” (за М. Гайдеггером),

домом смислів і форм, які репрезентують наше буття. Раціональними є постулати, за яких зникнення великих систем із глобальними претензіями стимулює народження нових систем, в основі яких є взаємодії та відношення. *Інформація, комунікація, усвідомлення складності* визначають сьогодні мислення. І якщо цілісність у нашому короткому доведенні, зокрема, формується у твердженнях, ідеях, їх практичній реалізації, а репрезентується у формах функціонально ємної мови, то і аналіз має включати природу масової комунікації. Цей новий вимір, “могутній... режим думки та життя (суспільного, політичного, екзистенційного тощо)” [Рюс 198: 627] обґрунтовує питання лінгвістичної іміджелогії.

Стадія формування неонапряму ще початкова, як в українській, так у світовій лінгвістиці. Коли йдеться про лінгвістичну іміджелогію як неонапряму сучасної лінгвістики, ймовірна дискусія виникає з кількох причин. Найперше, виникає проблема однозначного формулювання підставових категорій, таких як об'єкт, предмет дослідження в гіпотетично модельованій науковій сфері, а також аналізу основних проблем, що визначатимуть пошукову діяльність лінгвоіміджелогії. Обґрунтування потребуватимуть концептуальне представлення ідей, навколо яких створюється теорія напряму, термінів і дефініцій для операційних можливостей аналізу іміджевої метамови та мови іміджевих текстів.

Проблема також у синкретизмі лінгвоіміджелогії. Вже назва напряму свідчить про кореляцію загальних гуманітарних підходів, пов'язаних з іміджем (соціальних, політичних, психологічних та ін.) та його мовним складником: її *операційним*, спеціально змодельованим для досягнення певного комунікативного ефекту, й інструментальним – мовної форми, в якій реалізується думка. Вочевидь, розрізнення названих двох площин аналізу є важливим для теорії лінгвоіміджелогії.

Складність виникає й у своєрідному “конфлікті” з історично сформованими напрямами в мовознавстві, коли нові сфери і принципи наукового пізнання сприймаються

нігілістично, або і взагалі піддаються психологічному остракізму з причини постановки нестандартних задач і методів їх розв'язання. З цього приводу зауважимо на думці й доведеннях Ж.-П. Сартра щодо *методологічної незалежності*, “коли з волі до емпіризму” дослідників, які обстоюють і розробляють принципи онтологічної незалежності, існування нових парадигм потрактовується через функціонування об'єкта аналізу. Тобто, формулювання Ж.-П. Сартра щодо методологічної незалежності руху діалектичної тоталізації підмінюють існуючими тотальностями [Sartre 1974].

Лінгвістична іміджелогія, як уже сказано, належить до неолінгвістичних напрямів. У складному процесі її становлення і набуття чітких контурів епістемологічної дослідницької перспективи формується терміноряд ефективної соціальної комунікації, спрямованої на застосування мови як інструменту й форми моделювання поведінки людини. Об'єднання “дослідницького поля з практикою іміджування, його стратегіями і тактиками, методами і результатами ефективного впливу на свідомість людини – соціальної групи – суспільства” [Лінгвістична іміджелогія 2023: 6-7] – наратив модерного часу. Розв'язанню цих проблем присвячене і важливе для розуміння неонапряму новаторське видання “Лінгвістична іміджелогія: словник термінів і понять” (Київ, 2023), створене колективом авторів кафедри стилістики та мовної комунікації Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

У книзі концептуально сформульовано основні поняття і категорії лінгвоіміджелогії, визначено мовознавчу об'єктивність неонапряму, співвіднесеність стратегій, тактик, форм моделювання іміджевого тексту, лінгвістичний інструментарій, що дозволяє ефективно застосовувати прийоми і тактики іміджування в різних комунікативних типах і жанрах текстових варіацій. Авторські дефініції понять і категорій складають цілісне уявлення про неонапряму, його об'єктність і дослідницьку автономність, коли формулюються питання перспектив розвитку лінгвоіміджелогії.

Видання й інтерес до іміджевої проблематики в гуманітарних дослідженнях та суспільній практиці масової

комунікації дозволяють твердити, що вимір часу культури інформаційної доби є рефлексивним щодо потреб соціуму. В “методологічній незалежності” Ж.-П. Сартра, як і в рефлексії інших дослідників щодо нових дослідницьких парадигм модерного часу, є виразний посил і до *ratio* наукового пошуку, і до енергії подолання сталих, апробованих істин та методологій, що є важливими, але вже досягнутими горизонтами.

5.2. Когніція зумовленостей між медійним кларизмом і масовою мовною свідомістю

Витоки естетики кларизму в традиційному, передусім філологічному, розумінні сутності явища співвідносять із концепцією М.О. Кузміна, що достатньо розлого й емоційно викладена у відомій статті “О прекрасной ясности” (“Аполонь”, №4, 1909) [Кузмин 1910]. Обґрунтовуючи критерії гармонії слова та форми в літературному творі, М. Кузмін мотивує тезу про “ясність” (“кларизм”), який “дає світові свою стрункість”, “підкоряється законам ясної гармонії та архітектоніки”. Такими, на думку автора теорії, є “кришталева форма у Гофмана”, “логічна в задумі, в побудові твору, в синтаксисі”, яка має за зразок “аполонічний погляд на мистецтво: поділяючий, формуючий, точний і стрункий”, що зберігає “чистоту, логічність і дух французької мови” (особливо у “неперевершеного” Анрі де Реньє – “безпомилкового майстра стилю, який не дасть приводу боятися за нього, що він дах будинку емпірі захарастить трубами чи до грецького портика прибуде готичну вежу”).

“Ясність”, як нитка Аріадни, дозволяє пройти крізь логічне й асоціативно-метафоричне, тривимірне обґрунтування стилю М. Кузмінім, щоб вслухатися у сказані на вухо любимому другові слова: “Якщо ви совістливий художник, моліться, щоб ваш хаос (якщо ви хаотичні) просвітлився і згармонізувався, або поки що стримуйте його ясною формою: в оповіданні нехай оповідається, у драмі нехай діють, лірику збережіть для віршів, любіть слово, як

Флобер, будьте економними в засобах і скупими у словах, точними і справжніми – і ви знайдете секрет неймовірної речі – прекрасної ясності, що її назвав би я кларизмом” [Кузмин 1910: 1].

Кларизм у світогляді М. Кузміна спирається на взаємозалежності й протиставлення, що, мов “кити”, тримають цілісність конструкції цієї теорії естетизованої свідомості. Концептуальними антиноміями (“разделительный момент”) є: **хаос – народження життя**, коли “завдяки розмежуванню, ясним боронкам – утворився той складний і прекрасний світ, який, приймаючи або не приймаючи, прагнуть пізнати, по-своєму побачити й відтворити художники” [Кузмин 1910: 1]; в паралелі до хаосу – народження життя антонімічними виглядають **“доведені до досконалості форми”** мистецтва та (в протилежність) їм злам під тиском “хаотичних сил, нового нашестя варварів” [Кузмин 1910: 1].

Оскільки форми мистецтва слова завжди персоніфіковані, літератор вербалізує або “хаос, непрояснений жах і розщепленість свого духу”, або дарує світові “свою стрункість”. Безумовна симпатія М. Кузміна належить тим, хто в “рівності таланту” в непевні часи не показує світові свої гнійники, що сильніше б'ють по нервах, якщо не “палять серця”, мазохічних слухачів”, а тим, чий талант вивищує та зцілює людину [Кузмин 1910: 1]. Відтак позиція М. Кузміна, що обґрунтовується численними покликаннями на стилістично довершені тексти (“Мещанин во дворянстве”, романська літературна традиція – Апулей, абат Прево, Лесаж, Бальзак, Флобер, Ан.Франс, Анрі де Реньє та ін.), мотивується авторським потрактуванням категорії “стиль” і є абсолютно недвозначною. Ясність, світлість, нестримне прагнення гармонії між формою та змістом є словесною рефлексією перспективи. У формулюванні М. Кузміна це звучить майже афористично: “Але, озираючись, ми бачимо, що періоди творчості, яка прагне до ясності, непохитно стоять, ніби маяки, що ведуть до однієї мети, і натиск руйнівного прибою надає тільки нового

виліску вічним каменям і приносить нові коштовності у скарбницю, яку сам намагався зруйнувати” [Кузмин 1910: 1].

Саме до цього, сьогодні вже класичного розуміння кларизму апелюють у славістиці, коли йдеться про наукову інтерпертацію естетичних платформ і художньої практики модернізму, передусім літературного доробку імажиністів і неокласиків (як це, зокрема, інтелегентно дослідила в неологічній мовотворчості неокласиків А. Калетнік [Калетнік 2008]).

Поцінуюючи естетичний і гуманістичний смисл концепції кларизму М. Кузміна, зауважимо, літературознавчий і часовий контекст, у якому цю концепцію переважно розглядають, вочевидь недостатній для розуміння всеохопності ідеї **світлості** (*проясненості, чистоти, незайманості, народження білого світу і прозорості джерела, думки, в наш час – прозорості економіки, політики та ін.*).

Навіть якщо нібито не помітити стилістичних аналогій М. Кузміна між “Огненным ангелом” В. Брюсова й німецькими автобіографічними оповіданнями XVII ст., ми все одно бачимо вихідний постулат, на який спирається концепція: “Коли тверді елементи об’єдналися в сушу...”. І далі – розмежування, ясні борозенки, що їх проведено, аби вийти з хаосу, зі тьми, з нічого. І знаємо Першотекст, над яким розмірковує автор.

Зауважимо, в європейській гуманітарній традиції кларизм (від лат. *claritas* – ясність) має не тільки філологічне, але й інше, універсальне для культури окреслення, що корелює з онтологією людини, її буттям і світоглядом. Так, Умберто Еко [Еко 1979; Еко 1992], який захоплено розглядає світлові й кольорові рефлексії середньовічної людини [Еко 1979: 99-131], відповідний розділ книги “История красоты” починає твердженням: “Багато людей, уведених в оману образом “темних віків”, і досі уявляють собі Середньовіччя як “темну” епоху, в тому числі і в плані кольорової гами” [Еко 1979: 99].

Констатуючи факт часто ірраціональної оцінки нащадками цивілізації Середньовічної Європи, вербалізованої

в перифразі “темних віків”, італійський семіотик пропонує доказові аргументи на користь кларистичності, світлонаповненості, осяйності, сонцесяйності, “променистості” світовідчуття людини того часу. Протиставлення світлової обмеженості, мізерності середньовічного житла кольоровому буйству відчуттів й естетичного творення світу в мистецтві “вражають” Умберто Еко: “наскільки вони сповнені світла і навіть якогось особливого сіяння, породженого поєднанням чистих кольорів: червоного, голубого, золотого, сріблястого, білого й зеленого, без напівтонів і світлотіні” [Еко 1992: 99].

Кларистична домінанта, отже, постає естетизованою сутністю середньовічної людини, але водночас – природним способом її світобачення і світоіснування. Що і вражає тонкого спостережника естетизованих сутностей Умберто Еко.

Еволюція уявлень про кларистичну, і в цілому кольорову гармонію світу співвідносна, на наш погляд, із пошуком людиною “ключів до розуміння” справжніх смислів буття, намаганням віднайти його істинність, справжність, співмірність природі й духовним істинам, втіленим в абсолюті краси. Відома теза Фоми Аквінського про те, що “для краси необхідними є три речі: пропорційність, цілісність і *claritas* (ясність), тобто світло й осяйність” [Еко 1979: 100], постає узагальненою формулою естетики досконалого світу не тільки Середньовіччя, але й часу до нього, й часу після нього.

Ідея *claritas*, і в цьому безумовно має рацію Умберто Еко, корелює з духовними пошуками цивілізацій, що ототожнюють Бога зі світлом, чи йдеться про семітського Ваала, чи про єгипетського Ра, чи про іранського Ахурамазду як персоніфіковану символізацію сонця, світла. А ще грецький Геліос, слов'янський Дажьбог. Додамо й пізнішу платонівську концепцію Добра як сонця, та й не тільки її, якщо йдеться про філософські інтерпретації животворящої матерії.

Зрозуміло, духовний простір християнської цивілізації, його біблійні істини, символізовані у словесних формах, світло й семантично скорельовані з ним кольори

розташовуються в одному полі осягнення духовного шляху людиною. Книга Буття (дозволимо собі знову апелювати до Першотексту) протиставляє сотворені небо й землю у тьмі, і лише в безкінечності над водами піднесений дух Божий. “І сказав Бог: “Хай буде світло!” І настало світло. Побачив Бог світло, що воно добре і відділив Бог світло від тьми. Назвав же Бог світло – день, а тьму назвав ніччю. І був вечір, і був ранок – день перший [Біблія 2009: 3].

До цього ж першоджерела, що моделює онтологію свідомості, звертається і М. Кузмін, відкриваючи статтю про прекрасну ясність / кларизм перифразом наведеного тексту з “Біблії”. Людина християнської культури, отже, запліднена асоціаціями **світла / тьми** й відповідної кольорової структурованості світу (**день** – *світлий, ясний, білий та ін.*; **ніч** – *темна, похмура, чорна та ін.*). Кольорова ієрархія присутня у великому й малому, абстракціях і конкретиці, індивідуальному й загальному, адже кольоровим сприйняттям світу не випадково позначено перший день творіння. Людина ж, за священним текстом, сотворена на шостий день, коли світлість уже існувала. Символізм чисел і явищ у цьому випадку мотивує цивілізаційні константи, де світло / тьма та їх кольорові кореляти генетично властиві людині. Але й завжди відчуваються та усвідомлюються людиною не тільки як психофізіологічні характеристики *homo sapiens*, але і як домінанта традиції, культури, можливості рефлексії на світ і його перетворення.

Мова як вербалізатор свідомості втілює цю психофізичну й цивілізаційну модель, можливість досягнути природну множинність буття в дихотоміях: *світлий, ясний, осяйний, світоясний, чистий, прозорий, недоторканий, білий, сніжний та ін.* – *темний, похмурий, тьмянний, непрозорий, чорний та ін.* (день, час, людина, явище, подія та ін.). У своїй здатності багаторівневої функціональної, семантичної безмежності, лексико-синтаксичної здатності до варіативності у словосполученні мова пропонує до осмислення численні сліди та форми словесної культури, що сформували інтелектуальне обличчя сучасної людини.

Кларизм світоглядний, естетичний, традиційний і набутий як профанний досвід перехрещується в мовній свідомості особистості, відтворюється у здатності мовця користуватися полісемантичним словом, образно трансформувати його, породжуючи нові смисли, шліфуючи значеннєві відтінки. Врешті – адекватно орієнтуватися в не таких простих для освоєння фразеологічних полях, де народно- поетична, літературна й функціонально нова, стилістично маркована фразеологія мають особливу семантику, але часто і специфічну сферу використання. Відтак *світлі думки* (*миттєвості, обличчя, погляд, справи, життя, душа* та ін.), як і мовні одиниці різного рівня фразеологізації (*серед білого дня, піти в білий світ, біла ворона, білий прапор* та ін.), чи *символізовані номени* (*Білий дім, Білий континент, Біла революція* та ін.) сприймаються як віднесеність до певної культури, певного історичного часу й соціального середовища.

Коли йдеться про масову мовну свідомість сучасної людини, доречно, як на наш погляд, говорити про акумуляцію успадкованого етнічного, набутого в культурі та створеного синхронно ритмам часу й цивілізаційного простору, в якому розвивається соціум. Кларизмом у такій постановці питання пройнята чуттєва й духовна рефлексія на світ. Світлість є характеристикою здорової людини, здорової психіки – як здатність асоціювати себе з традицією та культурою, так і реагувати на нове.

Названі специфічні характеристики свідомості людини, зрозуміло, й у виявах **мовної свідомості**, можуть (і стають) об'єктом впливу, що очевидно витікає з соціальної природи людини. Масова мовна свідомість у модерному часі стає простором для відпрацювання комунікативних стратегій, передусім політехнологічних, заснованих на глибинній семантиці слова. Це дозволяє іррадіально “грати” з первісними смислами, пізнішими культурними нашаруваннями й відповідно досягати бажаного ефекту у сприйнятті світу людиною.

Так, кларистичний складник мовної свідомості “експлуатується” політехнологіями в номінації й атрибутиці

численних громадських рухів і соціальних явищ із метою активізувати підсвідомість в її сприйнятті світлості як позитиву. Звідси *Біла армія* періоду громадянської війни в Російській імперії початку ХХ ст. (і за метонімічною ознакою білих пов'язок на обох рукавах російських добровольців – *білорукавники*). Така ж атрибутивна і смислова символіка білої стрічки як символу The World's Women's Christian Temperance Union (Міжнародна жіноча християнська організація), й за аналогією – білої стрічки й медійного коментаря подій “болотної революції” в Росії, “біло-сердечної” чи “біло-синьої” атрибутики та риторики політтехнологів в Україні та ін. В усіх випадках присутній кларистичний компонент мовної свідомості, в кожному з них активуються її глибинні шари, виявлені в семантиці слова. Інструментарій дослідника такої комунікативної ситуації вочевидь недостатній за умови лише констатації мовних форм – постфрейдівська інтерпретація формули s/S в цьому випадку більше надається для розуміння природи маніпулятивних технологій зі значенням слова.

Цей сучасний політтехнологічний кларизм, зорієнтований на трансформацію масової свідомості, моделюється за типом уведення до стійких світоглядних й естетичних смислових асоціацій нових фактів і подій. Відповідно розширюються асоціативні поля у сприйнятті дійсності. Мова як вербалізатор свідомості в такій ситуації є основним інструментом маніпулятивних технологій. До прикладу: уважний погляд на тексти: *Світло в тунелі бюрократичних ускладнень набагато яскравіше для тих, хто скористається послугами посередницьких фірм* [Український тиждень, №2, 14- 20.01.2011]; *Завдяки спільним проектам чимало секретних матеріалів побачили світло* [Дзеркало тижня, №1, 15.01.2011] та ін. дозволяє спостерегти виразно виявлені глибинні кларистичні асоціації з тим світлом, що його людина співвідносить із нормальною фізіологією, цитованими вище текстами й початками нашої цивілізації.

Причини вибору кларистичної гами для позначення явищ, з якими бажано асоціювати світлість, перспективу, радість життя і взагалі будь-який позитив, очевидні. А отже,

одними когнітивними домінантами марковані *світлі особистості* (погляд, настрій, день, відчуття та ін.), що є характеристиками окультуреної людини, і запропоноване сьогодні “*світле майбутнє*” (в масовій комунікації без різниці – капіталістичне, комуністичне, буржуазне, соціальне, національне та ін.).

Більше того, повернення до первісної кларистичної семантики вимагає від автора розгортання вислову (контексту), в якому має актуалізуватися ця семантика: *Звісно, є окремі світлі особистості, вони розвиваються й не потрапляють в загальну канву* [Дзеркало тижня, 21.01.2012].

Семантика кларистичної парадигми в мас-медіа – це потужний словотвірний “цех”, де виробляються нові значення, слова, стійкі словосполучення номінативного типу, врешті – синонімізовані комунікативні одиниці, звернені до психології та традиції сприйняття кольору людиною. Так з’являються легко “прочитувані” сучасними українцями “*білий фальсифікат*” (“...переважно це була якісна підробка, так званий **“білий фальсифікат”** [Дзеркало тижня, №44, 27.11.2010], або ...штрафи передбачені й за порушення авторських прав – виробництво **“білого фальсифікату”** [Дзеркало тижня, №44, 27.11.2010]), перифрастичне “*білі миші*” (Кортежі лімузинів супроводжували поліцейські у білому однострої і на такого ж кольору мотоциклах, прозвані берлінцями **“білими мишами”** [Дзеркало тижня, 4.02.2012], що є аналогією до вже цитованого “*білі в Росії*” (“Він (Вацлав Гавел – Л.Ш.), як **білі в Росії**, обстоював сімейні цінності, сімейну честь [Дзеркало тижня, 4.02.2012]).

Із семантикою білого як домінанти кларистичної парадигми в мас-медіа пов’язані численні новотвори, якими сповнений комунікативний простір сучасної людини. Символізація бажаних (пропонованих, нав’язуваних) понять часто атрибутується білим і його синонімічними еквівалентами (*чистий, прозорий* та ін.). Біла стрічка, біла кулька як символи протестних акцій у Росії 2012 року “обігруються” в масовій комунікації і як “*білий прапор капітуляції*”, і як символізоване прагнення людей до чистоти соціально-політичного клімату в суспільстві.

Політтехнологічна “гра” з кларистичною семантикою в цьому разі побудована на вже апробованих моделях аналогій і контрастів (порівняймо: *білий осад* на шоколаді як ознака несвіжості – *“посивілий” шоколад* як характеристика спеціального зберігання; *біле / сиве волосся* як ознака старості – *біле / сиве волосся* як ознака досвіду та ін.).

Більше того, кларистична символіка відтворюється і набуває нових семантичних вимірів у перифразах метонімічного типу. Часто це складна атрибутивність, де кларистичний семантичний компонент “активізує” нашу підсвідомість, а другий компонент атрибутивної характеристики явища конкретизує його: *біло-сердечні* (*Біло-сердечні далеко не завжди декларували свою позицію з ключових питань* [Дзеркало тижня, 4.02.2012]), *біло-блакитні* (*Запаморочення від проковтнутих суспільством перемог... зіграло злий жарт із біло-блакитними* [Дзеркало тижня, 27.11.2010]), і навіть *оранжево-синьо-біла конвергенція* [Дзеркало тижня, 10.02.2012].

Насправді “гра” з кларистичним сприйняттям світу людиною спирається на всі ресурси мови, її здатність втілювати будь-яку рефлексію на світ особистості й соціуму. Однак медійна комунікація передусім зосереджена на типових ситуаціях, комунікантові з узагальненими характеристиками щодо віку, освіти, соціального статусу, деяких інших параметрів. Тому *“... гламурна прим'ятість чистенької білосніжної сорочки робила його майже джентельменом”* [ПіК, 15.12.2010], або *“білосніжна білизна” зірки хрещенського купання Л. Черновецького зимою 2009 року* [ПіК, 18.01.2011] – достатньо поширені щодо семантичної атрибуції поняття вислови, але медійна модель надає перевагу іншій семантико-синтаксичній сполучуваності – *“чисті резерви” НБУ* [Дзеркало тижня, 29.01.2012], *“прозорий ланцюжок” руху товарів* [Дзеркало тижня, 27.11.2010], *“прозорі вибори”* [Український тиждень, 10-16.12.2010], *“прозорий спосіб” управління земельними ресурсами* [Дзеркало тижня, 29.01.2011], *“прозора надідея”* [Дзеркало тижня, 19.01.2012], *“прозорий розпродаж” з відкритими конкурсами* [Дзеркало тижня, 21.01.2012] та ін.

У цьому ж полі медійних кларистичних констант знаходяться власні назви, які здебільшого є інтернаціоналізмами, що (при називанні) відбивають ідеї часу, позначають реалії часу і відтворюються в масовій свідомості глобалізованого світу автоматично, залежно від “новинної” ситуації. Інший аспект проблеми, з якими конотаціями пов'язана їх семантика у сприйнятті різних соціальних груп і народів. Порівняймо: *“4 жовтня 1993 року Москва розділилась на три табори: тих, хто був готовий штурмувати Білий дім, тих, хто виступав на боці бунтівних парламентарів, що там засіли, й тих, хто був обурений призупиненням через зазначені події показу на каналі “Останкіно” телесеріалу “Санта-Барбара”* [Український тиждень, 14-20.01.2011]. Відповідно Білий дім (як у США, так і в Росії), білі ночі (в Санкт-Петербурзі), *“Білий Бім Чорне вухо”*, назви населених пунктів *“Біле”* (і похідні), мюзикл Татарченка *“Біла ворона”*, позначення рас і приналежності до них людей (*біла раса, біла людина*) та ін., а також образні трансформації субстантивованих прикметників-кolorативів (*Пенсії для “білих” і пенсії для “чорних”* [Дзеркало тижня, 3.02.2012] і под.) – явище константне, але водночас і ситуативне, виразно залежне від екстралінгвальних чинників комунікативної ситуації.

Медійний кларизм, як уже зазначалося, явище прецедентне з погляду комунікативної “агресії”, миттєвої актуалізації всіх ресурсів мови для ефективного спілкування, мобільності лексико-семантичних моделей трансформації значення слова як здатності створювати серії аналогів (*чисте – узбіччя, небо, погляд та ін. і чисті – “руки, які не крали”, рахунки, схеми в економіці, прибуток та ін.*). Прецедентність і в тому, що медійний кларизм “всотує” знаки та символи культури, надаючи їм когнітивних рис нового часу як способу осягнення світу масовою свідомістю. Зокрема, не лише семантика, але й християнський канон побудови храму виразно прочитуються в медійних текстах: *Світло, здається, так і полетіть зараз. І це справді найсвітліший фільм Софії* [Український тиждень, 10-16.12.2010], або *Московська держава в I половині XVII сторіччя... вважала себе єдиною,*

*хто зберіг давнє **чисте благочестя**, адже решта православних перебувала або під владою османів, або католиків [Український тиждень, 10-16.12.2010].*

Аналогічні трансформації семантики відбуваються з будь-якими словесними знаками культури, і в цьому специфіка масової вербальної комунікації. Когніція у формах масової мовної свідомості створює особливу модель медійного кларизму, естетика якого, безумовно, спирається на традицію та культуру, але водночас має власний критерій цінності – комунікативну ефективність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авторське право та авторознавча лінгвістична експертиза у цифрову добу: монографія / О. І. Харитонова, Н. І. Клименко, Є. О. Харитонов, Г. О. Ульянова та ін. Одеса, 2017.
2. Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права : близько 70000 термінів / Упорядн. В. І. Муравйов [та ін]; за ред. В. І. Муравйова, Л. І. Шевченко. Київ : Арій, 2009.
3. Англо-український, українсько-англійський юридичний словник : близько 70000 термінів / Упорядн. Л. І. Шевченко, В. І. Муравйов [та ін.] ; за ред. Л.І. Шевченко, В. І. Муравйова. Київ : Арій, 2010.
4. Баранник Д. Х. Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації. *Мовознавство*. 1983. Вип. 6. С. 13–17.
5. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
6. Бацевич Ф. С., Космеда Т. А. Очерки по функциональной лексикологии. Львов : Світ, 1997. 392 с.
7. Біблія: Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / пер. І. Огієнка. Київ, 2009. 1250 с.
8. Бугайко Ю. Види лінгвістичної експертизи законопроектів: перспектива впровадження в Україні. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2019. Вип. 38. С. 145-166.
9. Валько І. В. Жанри публіцистики як специфічні форми відображення соціальної дійсності. *Журналістика. Преса. Радіо. Телебачення*. 1977. Вип. 2. С. 17-25.
10. Вул С. М. Судебно-автороведческая идентификационная экспертиза. Методологические основы. Харьков, 2007.
11. Гайда С. Актуальные задачи стилистики. *Актуальные проблемы стилистики*. 2015. №1. С. 11-22.

12. Гливинская Л. *Studia Linguistica et juridica* (об опыте лексикографической параметризации научного языка) : рецензия на издание “Юрислінгвістика: словник термінів і понять / Л. Шевченко, Д. Дергач, Д. Сизонов, І. Шматко / За ред. Л.І. Шевченко. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2015”. *SLAVICA*. 2016. XLV. С. 174-180.

13. Горошко Е. И. Судебно-автороведческая классификация эксперта: проблема установления поля автора документа. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2007. Вип. 5. С. 41-50.

14. Гулей М. Д. Системний підхід до вивчення тексту політичної публічної промови. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2001. Вип. 7. С. 61-65.

15. Дергач Д. В. Стилїстика онімів в українських мас-медіа : [монографія] / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2010. 269 с.

16. Дергач Д. Медійна жанрологія в сучасній науці: лінгвістична постановка питання. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2015. Вип. 31. С. 36-44.

17. Дядищева-Росовецька Ю. Фольклор і поетичне слово Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2001. 133 с.

18. Експертиза у судочинстві України: [наук.-практ. посіб.] / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ : Юрінком Інтер, 2015.

19. Єрмоленко С. Українська лінгвостилїстика ХХ – початку ХХІ ст.: система понять і бібліографічні джерела / За ред. д-ра філол. наук, проф. С. Я. Єрмоленко. Київ : Грамота, 2007. 368 с.

20. Єрмоленко С. Я. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць. Київ : ВД Дмитра Бурого, 2006. 384 с.

21. Жалкуаскене А. Особенности автороведческой экспертизы компьютерных текстов. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2003. Вип. 2. С. 331-336

22. Жанри і стилі в історії української літературної мови / В. В. Німчук, В. М. Русанівський, І. П. Чепіга та ін. Київ, 1989.

23. Желязкова В. Визначення мовних концептів кольору методом асоціативного експерименту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика*. 2009. Вип. 9. С. 300–304.

24. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець XIX – поч. XX ст.). Київ : Наукова думка, 1970. 304 с.

25. Жовтобрюх М. А. Мова української преси (до середини дев'яностих років XIX ст.). Київ : Наукова думка, 1963.

26. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк, 2012.

27. Загорулько Є. О. та ін. Корпоративні комунікації: свіжий погляд: монографія. Київ: АртЕкономі, 2023. 360 с.

28. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики : [Навч. посіб]. Київ : Центр Вільної Преси, 2010.

29. Калетнік А.А. Неокласична неологія : лінгвістичний статус : монографія Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2008.

30. Карпенко О. Троянські коні телереклами: мовні маніпуляції. Київ : Смолоскип, 2007. 114 с.

31. Карпіловська Є. Роль картотеки “портретів слів” в укладанні словників нового покоління. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2017. №52. С. 93-109.

32. Квіт С. Масові комунікації. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2018.

33. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія. Одеса : Астропринт, 2001

34. Ковалевська Т., Кутуза Н. Короткий асоціативний словник рекламних слоганів. Одеса: Астропринт, 2011.

35. Компанцева Л. Лінгвістична експертиза соціальних мереж в умовах гібридних викликів національній безпеці

України. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2020. Вип. 40. С. 119-139.

36. Компанцева Л. Ф. Лінгвістична експертиза соціальних мереж: підручник. Київ : АграрМедіаГруп, 2018.

37. Крейг Р. Інтернет-журналістика: Робота журналіста і редактора у нових ЗМІ / Переклад А. Іщенка. Київ : “Києво-Могилянська академія”, 2007.

38. Кузмин М. О прекрасной ясности. URL: https://web.stanford.edu/class/slavic272/materials/declarations/ku_zmin_iasnost1909.pdf

39. Кузнецова О. Д. Засоби масової комунікації. Львів, ПАІС, 2005.

40. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. Київ : Критика, 2010.

41. Лендау С. Словники: мистецтво та ремесло лексикографії (перекл. О. Кочерга). Київ, 2012.

42. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови. Харків : Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди, 1997. 131 с.

43. Лінгвістична експертиза: підручник / Шевченко Л., Сизонов Д. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2021. 244 с.

44. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації [перекл. з англ. О. Вольна, Г. Сташків]. Львів : Літопис, 2010.

45. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації. Львів, 2010.

46. Макарець Ю. С. Перифразові номінації в українському публіцистичному дискурсі : [монографія]. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 205 с.

47. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011.

48. Медіалінгвістика: словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2013. 240 с.

49. Медіалінгвістика: словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / за ред.

Л. І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2014. 326 с.

50. Међнародни комитет слависта. Савез славистичких друштава Србије. Тезе и резимеи. У два томе. Том 1. Језик. XVI Међнародни конгрес слависта. Београд, 20–27. VIII. 2018. 376 с.

51. Мережі і мережні війни: Майбутнє терору, злочинності та бойових дій / За ред. Дж. Арквілли, Д.Ронфельдта; Пер. з англ. А.Іщенка. Київ, 2005.

52. П’ятецька О. В. Юридичний термін у лінгвістичному аналізі : навч. посібник. Київ : Азимут-Україна, 2020.

53. Після філософії: кінець чи трансформація? / Пер. з англ. К. Байнес та ін. Київ : Четверта хвиля, 2000. 432 с.

54. Почепцов Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2017.

55. Почепцов Г. Г., Чукут С. А. Інформаційна політика. Київ : Знання, 2008.

56. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи. *Мовознавство*. 2011. № 2. С. 31-37.

57. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації. Київ : Інститут УМ НАН України, 1998. 194 с.

58. Реклама та PR у масовоінформаційному просторі: монографія / Т. Ю. Ковалевська, Н. В. Кондратенко, Н. В. Кутуза та ін. Одеса: Астропринт, 2009.

59. Рорті Р. Прагматизм і філософія. *Після філософії : кінець чи трансформація? / упоряд. К. Байнес*. Київ : Четверта хвиля, 2000. С. 24-66.

60. Руденко Д. М. Имя в парадигмах “философии языка”. Харьков : Основи, 1990. 299 с.

61. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ : АртЕк, 2001. 392 с.

62. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки. Київ, 1998.

63. Сарміна Г. Л. Проблеми медіалінгвістики в епоху цифрового модерну. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 5, т. 2. С. 39-42.

64. Свірідова Л. В. Оцінні судження експертів використання судово-авторознавчої класифікаційно-діагностичної експертиза. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 258-265

65. Сизонов Д. Ю. Медична термінологія в мас-медіа: стилістичний потенціал : монографія. Київ : Київський університет, 2012. 198 с.

66. Сизонов Д. Ю. Сучасна медіалексикографія: лінгвопрагматичний потенціал. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2013. Вип. 26. С. 47-56.

67. Сизонов Д. Ю. Методи лінгвістичного дослідження медіатексту: до проблеми наукової інтерпретації. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2015. Вип. 30. С. 53-62.

68. Сизонов Д. Фаховий аналіз медійної фразеології в юрислінгвістичному аспекті. *Одеський лінгвістичний вісник: спецвипуск*. 2017а. С. 195-200.

69. Сизонов Д. Ю. Психолінгвістичні основи медіаграмотності: до проблеми інтерпретації медіатекстів. *Science and education*. 2017б. №7. С. 82-88. <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2017-7-13>

70. Слухай Н. В. Неоміфи у віртуальному просторі сучасної України. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. № 1 (21). С. 200-206.

71. Снитко О. С. Карнавальні форми сугестії в інформаційному просторі України у контексті консцієнтальної війни. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2019. Вип. 38. С. 77-93.

72. Ставицька Л. О. Естетика слова в українійській поезії 10–30 років ХХ ст. Київ : Правда Ярославичів, 2000. 156 с.

73. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: на матеріалі засобів масової інформації: монографія. Київ : Пугач, 2005.

74. Тараненко О. О. Новий словник української мови: концепції і принципи укладання словника. Київ; Кам'янець-Подільський, 1996. 171 с.

75. Теория и история экфрасиса: итоги и перспективы изучения. Коллективная монография под научной редакцией Т. Автухович при участии Р. Мниха и Т. Бовсуновской. Siedlce, 2018. 703 с.

76. Теорія медіалінгвістики: підручник / Шевченко Л., Сизонов Д. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2021. 214 с.

77. Тищенко К. Метатеорія мовознавства. Київ : Основи, 2000. 250 с.

78. Ткаченко О. Б. Очерки языкового субстрата. Київ : Наукова думка, 1989. 205 с.

79. Українська мова. Енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

80. Український правопис / НАН України. Київ : Наукова думка, 2019.

81. Хавкіна Л. М. Колористика в рекламі як засіб втілення рекламної концепції : функціональні варіанти. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філологія*. 2005. № 647. Вип. 43. С. 404–408.

82. Чемеркін С. Г. Публіцистичний стиль української мови в Інтернеті. *Українознавство*. 2008. № 4. С. 220-224.

83. Чемеркін С. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо-структурні процеси. Київ, 2009.

84. Чикобава Арн. К вопросу о путях развития современной лингвистики. *Вопросы языкознания*. 1960. №5. С. 18-34.

85. Шаповал М. Интертекст у світлі рампи : міжтекстові та міжсуб’єктні реляції української драми : монографія. Київ, 2009. 352 с.

86. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941) : Стан і статус / Юрій Шевельов ; Вст. слово Л. Масенко. Чернівці : “Рута”, 1998. – 208 с.

87. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу : монографія. Київ : Київський університет, 2001. 478 с.

88. Шевченко Л. І. Медіалінгвістика в сучасній Україні: аналіз ситуації. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2013. Вип. 26. С. 3-12.

89. Шевченко Л. Горизонтами модерної лінгвістики / Уклад. Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2014. 317 с.

90. Шевченко Л. І. Символи модерної культури в інтертексті слов’янських медіа: монографія. Київ : Логос, 2018.

91. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських мас-медіа: словник. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2017-2022. Ч. 1-5.

92. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Текст як вербалізована свідомість в експертному аналізі. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2020. Вип. 41. С. 8-23.

93. Шевченко Л., Дергач Д. Колористика в українському мовознавстві: традиційне і нове. *Studia linguistica*. 2011. Вип. 5 (2). С. 234-240.

94. Шевченко Л., Муравйов В. Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права. Близько 70 000 термінів. Київ : Арій, 2009. 608 с.

95. Шевченко Л., Сизонов Д. Медійна лексикографія в польсько-українській диспозиції: функціональні інновації. *Slavia Orientalis*. 2021. LXX (3). С. 643-659.

96. Шевченко Л., Сизонов Д. Юрислінгвістика в епіцентрі західної науки: проблеми і перспективи. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2022. №44. С. 28-47.

97. Шевченко Л., Сизонов Д., Дергач Д. Дискурсивна лексикографія у просторі західної науки. *Мовознавство*. 2022. Вип. 5. С. 3-14.

98. Шемшученко Ю. С. та ін. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ю.С. Шемшученко (голова редкол.). Київ: “Українська енциклопедія”, 1998.

99. Шестакова Э. Об основных коллизиях медиалингвистики [Рецензия на словарь операционных терминов и понятий современной медиалингвистики “Медіалінгвістика: словник термінів і понять” (Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / за ред. Л. І. Шевченко. Київ : Видавничо-поліграфічний центр

“Київський університет”, 2013. 240 с.]. *Медіалінгвістика*. 2015. №1(6). С. 122-135.

100. Широков В. А. та ін. Інтегрована лексикографічна система “Словники України”. Київ, 2001-2010.

101. Широков В. А. Феноменологія лексикографічних систем : монографія. Київ : Наукова думка, 2004. 327 с.

102. Шумарова Н. П. Роль ЗМК у розвитку мовної ситуації. *Наукові записки Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. Вип. 11. С. 45-56.

103. Юрислінгвістика: словник термінів і понять / укладачі: Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов, І. В. Шматко / За ред. проф. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2015. 348 с.

104. Юрислінгвістичний портал / автори – Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. URL: <http://legal-1.blogspot.com>

105. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс. Київ : НАН України, 2000.

106. Яцимірська М. Г. Сучасний медіатекст : Словник-довідник. Львів : ПАІС, 2005. 220 с.

107. Apel K.-O. Transformation der philosophie: Sprachanalytik, Semiotik, Hermeneutik. Suhrkamp, 1991.

108. Barthes R. Elementes of Semiology. London : Jonathan Cape, 1967.

109. Barthes R. Le plaisir du texte. Paris : Seuil, 1973.

110. Barthes R. S/Z / R. Barthes. Paris : Seuil, 1970.

111. Breed W. Social control in the newsroom : a functional analysis. *Social Forces*. 1955. №33. P. 326-355.

112. Castells M. The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring, and the Urban Regional Process. Oxford, UK; Cambridge, MA : Blackwell, 1989.

113. Cornu G. Linguistique juridique. Paris, 2005.

114. Cornu G. Vocabulaire juridique. Paris, 2007.

115. Cvrček F., Kořenský J., Novák F. Juristická a lingvistická analýza právních textů (právně infromatický přístup). Praha : Academia, 1999.

116. Dictionary of Media and Communication / D. Chandler, R. Munday. Oxford : Oxford University Press, 2011.
117. Discours and Comunication. Berlin, 1985.
118. Eco U. Interpretation and Overinterpretation. Cambridge : Cambridge University Press, 1992.
119. Eco U. The Role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Text. Bloomington : Indiana University Press, 1979.
120. Friedmann G. La sociologie des communications de masse. *Aspects de la sociologie française*, 1966.
121. Geis M.L. The language of Politics. Berlin, 1987.
122. Gerbner G. Un modèle de communication. *Cahiers d'études de radio-télévision*. 1963. №1. P. 30-63.
123. Gilbert A., Tait-McCutcheon S. Innovative teaching in higher education: Teachers' perceptions of support and constraint. *Innovations in Education and Teaching International*. 2021. №58:2. P. 123-134.
124. Goletiani L. Recent Developments in Legal Linguistics in Russia and Ukraine. *Studi Slavistici*. 2011. 8(1). P. 241-262.
125. Jonas H. Le Principe responsabilité. Les Éditions du Cerf, 1979-1990.
126. Jurilinguistics: Between Law and Language. Montréal : Éditions Thémis, 2005.
127. Kafel M. Prasoznawstwo. Warszawa, 1969.
128. Knappem V. O možnosti použití kybernetických metod v právu. Praha: ČSAV, 1963.
129. Koch P., Oesterreicher W. Sprache der Nähe – Sprache der Distanz: Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. *Romanistisches Jahrbuch*. 1985. №36. S. 15-43.
130. Kristeva J. Bachtine, le mot, le dialogue et le roman. *Critique*. 1967. № 239.
131. Kristeva J. Une poetique ruinee. *Bachtine M. La poetique de Dostoïevski*. Paris : Seuil, 1970.
132. L'information à travers le monde: presse, radio, télévision, film, UNESCO. Paris, 1966.
133. Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej (M. Jaskot, R. Tymoshuk, W. Sosnowski, Y. Ganoshenko, W. Szirokow). Warszawa, 2018.

134.Malinowski A. Polski język prawny. Wybrane zagadnienia. Warszawa, 2006.

135.Manovich L. The Language of New Media. Cambridge, Massachusetts : The MIT Press, 2002. 307 p.

136.Mariani A. Marini. Presentazione, in La lingua, la legge, la professione forense. *Dott. A. Giuffrè Editore. Milano, 2003. P. 9-21.*

137.Maślanka J. Encyklopedia wiedzy o prasie. Wrocław, 1976.

138.Mc Quail D. Mass Communication Theory. London : SAGE. 2010. 632 p.

139.Media, Communication, Culture: A Global Approach / J. Lull. 2nd Edition. Cambridge : Polity Press, 2000.

140.Medienlinguistik 3.0. Formen und Wirkung von Textsorten im Zeitalter des Social Web (Hrsg. C. Baechler, E. M. Eckkammer, J. Müller-Lancé, V. Thaler). Berlin: Frank und Timme, 2016.

141.Medienmenschen. Wie man Wirklichkeit inszeniert (Hrsg. J. Bergmann, B. Pörsen). Münster: Solibro Verlag, 2007.

142.Moens M., Dumortier J. Information extraction from legal texts: the potential of discourse analysis. *International Journal of Human-Computer Studies*. 1999. Vol. 51(6). P.1155-1171.

143.Moens M., Dumortier J. Information extraction from legal texts: the potential of discourse analysis. *International Journal of Human-Computer Studies*. 1999. Vol. 51(6). P.1155-1171.

144.Müller F. Untersuchungen zur Rechtslinguistik. Interdisziplinäre Studien zu praktischer Semantik und Strukturierender Rechtslehre in Grundlagen der juristischen Methodik. Berlin, 1989.

145.Perrin D. Journalistisches Schreiben. Coaching aus medienlinguistischer Perspektive. *Angewandte Linguistik. Ein Lehrbuch (Hrsg. K. Knapp. 3. Aufl.)*. Narr Francke Attempto Verlag, 2011.

146.Perrin D. Medienlinguistik. Konstanz : UVK, 2006.

147.Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford : Oxford University Press, 1992. 324 p.

148. Pisarek W. Frekwencja wyrazów w prasie. Wiadomości – komentarze – reportaże. Kraków : Ośrodek Prasoznawczy RSW Prasa, 1972.

149. Pisarek W. Poznać prasę ponagłówkach. Nagłówek wypowiedzi prasowej w oświetleniu lingwistycznym. Kraków : Ośrodek Badań Prasoznawczych, 1967.

150. Podlech A. Rechtslinguistik. Rechtswissenschaft und Nachbarwissenschaften. Munchen, 1976.

151. Salzmann Z. Modern Lexicography: An Introduction (review). *Language*. 2002. 78(2). P. 391-392.

152. Sartre J.-P. Critique de la raison dialectique, t. 1. Paris: Gallimard, 1974.

153. Scarpa F., Riley A. La fisionomia della sentenza in Inghilterra e in Italia: un'analisi orientata alla traduzione. Bologna, 2000.

154. Schmidt S. Kalte Faszination. Medien, Kultur, Wissenschaft in der Mediengesellschaft. Weilerswist: Velbrück Wissenschaft, 2000.

155. Schweighofer, E. Semantic Indexing of Legal Documents. E. Francesconi (Ed.). Semantic processing of legal texts. Where the language of law meets the law of language. Berlin, New York : Springer, 2010. P. 157–169.

156. Semeiotikè. Recherche pour une semanalyse. Paris : Seuil, 1969.

157. Skowronek B. Mediolingwistyka. Wprowadzenie. Kraków, 2013.

158. Słownik terminologii medialnej. Kraków, 2006.

159. Solan L.M. Legal Linguistics in the US: Looking Back, Looking Ahead. Legal Linguistics Beyond Borders: Language and Law in a World of Media, Globalisation and Social Conflicts. *Legal Studies Paper*. 2019. №609. URL: <https://ssrn.com/abstract=3428489>

160. Sollers Ph. Ecriture et revolution. *Théorie d'ensemble*. Paris : Seuil, 1968.

161. Spengler O. Der Untergang des Abendlandes. T.1. München : C.H. Beck, 1918. 654 s.

162. Stylistyka różnorodność kulturova a styl. XXIV. Opole : Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2015.

163.Svartvik J. The Evans Statements: A Case for Forensic Linguistics. Göteborg : University of Gotenburg, 1968.

164.Syzonov D. Media Phraseology and the Dynamics of the Ukrainian Language: the Psycholinguistic and Stylistic Paradoxes. *Psycholinguistics*. 2018. №24(2). P. 277-292.

165.Teun A. van Dijk. Media contents: the interdisciplinary study of news as discourse. Routledge, 1991.

166.Tošović B. Generatorska lingvistika. Beograd : Svet knjige, 2018. 190 s.

167.Veronesi D. Linguistica giuridica italiana e tedesca. Padova, 2000.

168.Williams G. In praise of lexicography, and lexicographers. *T. Margalitadze & G. Meladze (Eds.), Proceedings of the XVII EURALEX International Congress*. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 2017. P. 77–88.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Шевченко Лариса Іванівна – Заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри стилістики та мовної комунікації Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Фахівець у галузі теорії, філософії, історії літературної мови, слов'янського мовознавства, функціональної стилістики, юрис- та медіалінгвістики, лінгвістичної експертології, термінознавства, дискурсивної лексикографії.

Автор понад 300 наукових і науково-навчальних праць.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

Larysa I. Shevchenko – Honoured worker of science and technique of Ukraine, Doctor of Philology, full professor, Head of the department of stylistics and language communication at the Educational and scientific institute of philology in Kyiv national Taras Shevchenko university.

Prof. Larysa Shevchenko is the specialist in theory, philosophy, history of literary language, Slavic linguistics, functional stylistics, legal and media linguistics, linguistic expertise, terminology, discursive lexicography.

Author of more than 300 scientific, educational and methodological works.

Основні праці (книжкового типу)

Монографії

1. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: монографія. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2001. 478 с.
2. Шевченко Л. І. Горизонтами модерної лінгвістики. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2014. 317 с.
3. Шевченко Л. І. Символи модерної культури в інтертексті слов’янських медіа: монографія. Київ : Логос, 2018. 30 с.
4. Слов’янські мови і сучасний світ: монографія / Відп. ред. Л.І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2000. 180 с.
5. Мовна ситуація в Україні та дискусії навколо українського правопису. Київський проект Інституту Кеннана при Центрі Вудро Вільсона. Київ, 2002. 76 с.
6. Літературна мова у просторі національної культури: монографія / Відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2004. 135 с.
7. Теория и история экфразиса: итоги и перспективы изучения: монографія. Седльце, 2018.
8. Пантелеймон Куліш: рефлексія з відстані у 200 років [колективна монографія] / Наук. ред. Л. І. Шевченко / Л. І. Шевченко, С.К. Росовецький, О. П. Івановська, Ю. Б. Дядищева-Росовецька, Д. Ю. Сизонов, О. І. Луценко, С. С. Росовецький. Київ, 2020.

Словники

10. Українсько-македонський, македонсько-український розмовник. Київ: Довіра, 2005. 287 с.
11. Новий англо-український медичний словник / За ред. Ривкіна В. Л., Бенюмовича М. С. ; Відп. ред. Л. І. Шевченко, В. І. Шматко; упорядники: Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, Л. В. Шулінова, О. І. Хом’як. Київ : Арій, 2007. 784 с.
12. Англо-український юридичний словник: Близько 75000 термінів / За ред. Л. І. Шевченко, В. І. Муравйова;

науковий переклад і редагування: Л. І. Шевченко, Л. В. Шулінова, О. І. Хом'як та ін. Київ : Арій, 2007. 552 с.

13.Новий словник іншомовних слів. / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка, О. І. Хом'як, А. А. Дем'янюк ; За ред. Л. І. Шевченко. Київ : Арій, 2007. 1480 с.

14.Сучасний орфографічний словник української мови. З граматичними коментарями / Л. І. Шевченко, О. І. Ніка. Київ : Арій, 2007. 402 с.

15.Новий англо-український, українсько-англійський медичний словник : близько 24 000 термінів / Упоряд. Н. Р. Мокіна; За ред. Л.І. Шевченко, В.І. Шматка, В.В. Лося / Науковий переклад і редагування: Л. І. Шевченко, В. І. Шматко, О. І. Ніка, А. А. Дем'янюк. Київ : Арій, 2009. 480 с.

16.Новий українсько-англійський юридичний словник: близько 50 000 термінів / Упоряд. В.І. Муравйов [та ін.]; За ред. Л. І. Шевченко, В. І. Муравйова. Київ : Арій, 2009. 528 с.

17.Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права: близько 70000 термінів / Упорядн. В. І. Муравйов [та ін.]; За ред. В. І. Муравйова, Л. І. Шевченко. Київ : Арій, 2010. 608 с.

18.Англо-український, українсько-англійський юридичний словник: близько 70000 термінів / Упорядн. Л. І. Шевченко, В. І. Муравйов [та ін.]; За ред. Л. І. Шевченко, В. І. Муравйова. Київ : Арій, 2010.

19.Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика : словник термінів і понять / За ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ "Київський університет", 2013. 240 с.

20.Сучасний англо-український, українсько-англійський словник. Понад 100000 слів і словосполучень / Уклад.: Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, І.В. Шматко. Київ : Арій, 2013. 544 с.

21.Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права: близько 70000 термінів / Упорядн. В. І. Муравйов [та ін.]; За ред. В. І. Муравйова, Л. І. Шевченко: [вид. 2-гн доп. і перероб.]. Київ : Арій, 2013. 608 с.

22.Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю. Медіалінгвістика: словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов / за ред. Л. І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2014. 326 с.

23.Сучасний англо-російський, російсько-англійський словник. Понад 100000 слів і словосполучень / Уклад.: Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, І. В. Шматко. Київ : Арії, 2014. 544 с.

24.Сучасний німецько-український, українсько-німецький словник. Понад 100000 слів і словосполучень / Уклад.: Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач. Київ : Арії, 2015. 544 с.

25.Modern English-Ukrainian, Ukrainian-English dictionary / Shevchenko L. & Dergach D. Kyiv, 2015. 380 p.

26.Шевченко Л. І., Дергач Д. В., Сизонов Д. Ю., Шматко І. В. Юрислінгвістика: словник термінів і понять / укладачі: Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д.Ю. Сизонов, І. В. Шматко / За ред. проф. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2015. 348 с.

27.Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2017. 120 с.

28.Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2018. Ч.1. 120 с.

29.Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2019. Ч.2. 119 с.

30.Modernes Deutsch-Ukrainisch, Ukrainisch-Deutsch Wörterbuch / Shevchenko L. & Dergach D. Kyiv, 2020. 420 p.

31.Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2020. Ч.3. 119 с.

32. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов; відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2021. Ч. 4. 100 с.

33. Сучасний англо-український, українсько-англійський словник = Modern English-Ukrainian, Ukrainian-English dictionary: понад 120 000 слів і словосполучень. Київ : Арії, 2021.

34. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов; відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2022. Ч. 5. 359 с.

35. Сучасний англо-український, українсько-англійський словник = Modern English-Ukrainian, Ukrainian-English dictionary: понад 100 000 слів і словосполучень. Київ : Арії, 2022.

36. Шевченко Л. І., Сизонов Д. Ю. Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа : словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов; відп. ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2023. Ч. 6. 120 с.

37. Сучасний німецько-український, українсько-німецький словник = Modernes Deutsch-Ukrainisch, Ukrainisch-Deutsch Wörterbuch: понад 100 000 слів і словосполучень / Шевченко Л., Дергач Д. Київ: Арії, 2023.

38. Лінгвістична іміджелогія: словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Ю. Б. Дядищева-Росовецька, Д. Ю. Сизонов, Л. В. Шулінова; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 216 с.

Підручники, навчально-наукові посібники

39. Стилїстика української літературної мови : функціональна діагностика тексту: навчальний посібник / Л. І. Шевченко, Л. В. Шулінова. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2004. 349 с.

40. Стилїстика української літературної мови: тести, завдання, вправи : навчальний посібник / Л. І. Шевченко, Л. В. Шулінова. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2004. 191 с.

41.Стилістика української літературної мови: тести, завдання, вправи : навчальний посібник / Л. І. Шевченко, Л. В. Шулінова. Видання друге. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2004. 191 с.

42.Стилістика української літературної мови. Книга 1: Тести, завдання, вправи: навчальний посібник / Л. Шевченко, Л. Шулінова. Видання 3-є: доповнене й перероблене. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2012. 264 с.

43.Стилістика української літературної мови. Книга 2: функціональна діагностика тексту: навчальний посібник / Л. Шевченко, Л. Шулінова. Видання 2-є: доповнене й перероблене. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2012. 388 с.

44.Університетська україністика в актуальних епістемах сучасного мовознавства / Упорядн. Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2013. 343 с.

45.Проблеми інтелектуальної еволюції української літературної мови: Навчальний посібник / Лариса Шевченко. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2015. 176 с.

46.Стилістика української літературної мови: у 2-х ч. (ч.1: Тести, завдання, вправи): вид. 4-є, доп. і перероб. / Л. Шевченко, Л. Шулінова. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2018.

47.Стилістика української літературної мови: у 2-х ч. (ч.2: функціональна діагностика тексту): вид. 4-є, доп. і перероб. / Л. Шевченко, Л. Шулінова. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2018.

48.Проблеми інтелектуальної еволюції української літературної мови: Навчальний посібник. Вид. 2-ге: доповнене й перероблене / Лариса Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2018. 176 с.

49.Лінгвістична експертиза: підручник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов ; за ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2021. 244 с.

50.Теорія медіалінгвістики: підручник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов ; за ред. Л. І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2021. 214 с.

Видавничий проєкт “ІДЕЇ, ПОСТАТІ, ТЕКСТИ В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ”

Монографічне видання *“Неолінгвістика в Україні: дослідницька перспектива”* входить до видавничої серії “Ідеї, постаті, тексти в українській культурі” (науковий керівник – член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор Лариса Шевченко).

Проєкт налічує понад 30 книжкових видань інноваційного характеру, зокрема словники, монографії, підручники, навчальні посібники:

- Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: монографія. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2001.

- Англо-український словник міжнародного, порівняльного і європейського права: близько 70000 термінів / Упорядн. В. І. Муравйов [та ін]; за ред. В. І. Муравйова, Л.І. Шевченко. Київ : Арій, 2010.

- Медіалінгвістика: словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2013.

- Університетська україністика в актуальних епістемах сучасного мовознавства / Уклад.: Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2013.

- Сучасний англо-український, українсько-англійський словник. Понад 100000 слів і словосполучень / Уклад.: Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, І. В. Шматко. Київ : Арій, 2013.

- Шевченко Л.І. Горизонтами модерної лінгвістики / Уклад. Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2014.

- Медіалінгвістика: словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов; за ред. Л. І. Шевченко. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2014.

- Юрислінгвістика: словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Д. Ю. Сизонов, І. В. Шматко; за ред. Л.І. Шевченко. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2015.
- Шевченко Л. Проблеми інтелектуальної еволюції української літературної мови: навчальний посібник. Київ : ВПЦ “Київський університет”, 2015.
- Сучасний німецько-український, українсько-німецький словник. Понад 100000 слів і словосполучень / Уклад.: Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач. Київ: Арії, 2015.
- Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2017.
- Нові слова та фразеологізми в українських масмедіа: словник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2018-2022. Ч.1-5.
- Стилістика української літературної мови: у 2-х ч.: вид. 4-е, доп. і перероб. / Л. Шевченко, Л. Шулінова. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2018.
- Пантелеймон Куліш: рефлексія з відстані у 200 років [колективна монографія] / Наук. ред. Л. І. Шевченко / Л. І. Шевченко, С. К. Росовецький, О. П. Івановська, Ю. Б. Дядищева-Росовецька, Д. Ю. Сизонов, О. І. Луценко, С. С. Росовецький. Київ, 2020.
- Лінгвістична експертиза: підручник / Л.І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов; за ред. Л.І. Шевченко. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2021.
- Теорія медіалінгвістики: підручник / Л. І. Шевченко, Д. Ю. Сизонов; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2021.
- Лінгвістична іміджелогія: словник термінів і понять / Л. І. Шевченко, Д. В. Дергач, Ю. Б. Дядищева-Росовецька, Д. Ю. Сизонов, Л. В. Шулінова; за ред. Л. І. Шевченко. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 216 с.

Наукове видання

ЛАРИСА ШЕВЧЕНКО

**НЕОЛІНГВІСТИКА В УКРАЇНІ: ДОСЛІДНИЦЬКА
ПЕРСПЕКТИВА**

Монографія

LARYSA SHEVCHENKO

**NEOLINGUISTICS IN UKRAINE:
A RESEARCH PERSPECTIVE**

Monography

Керівник видавничого проєкту *В.І. Зарицький*
Авторська редакція

Підписано до друку 04.04.2024. Формат 70x100 ¹/₁₆.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 16,25. Обл.-вид. аркушів – 9,12.
Тираж 300

Видавець і виготовлювач: ТОВ “Видавництво Ліра-К”
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1
тел./факс (044) 247-93-37; (050) 462-95-48
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net